

Boek twee

Meervoudig stemrecht

1893: Stichting onzer partij

Met het jaar 1893 begon een nieuw tijdperk. Nieuw in eerste plaats voor mij en mijn broer Adolf, nieuw ook in de politieke geschiedenis van ons land. Voor het stadje Aalst waren de belangrijkste verschijnselen ervan, aan de ene kant een volksreferendum voor algemeen stemrecht en gevechten hiervoor op de Grote Markt, en aan de andere kant het stichten van de door mij langgedroomde 'christen volkspartij'.

De sociale toestand was ondertussen nog geen zier verbeterd, en niet zozeer uit onwil maar meer nog uit onbegrip vanwege de bezittende klasse, die zich vooral kenmerkte door een niet te geloven schraperigheid. Geen zucht naar weelde, geen losbandig gooien met geld, geen uitspattingen moesten omtrent hen aangehaald, maar een gierigheid die echt niet te beschrijven valt. Met de gewonnen fortuinen werden steeds meer bossen en weiden aangekocht, om en bij de kastelen.

Ondertussen verscherpte de crisis, werkte men in de fabrieken maar drie dagen meer, of sloot men ze zelfs geheel. Ook de katoenspinnerij 'Kapiteintjes' kon het in deze steeds ergere crisis niet langer bolwerken en sloot de poort. 'Kapiteintjes' bestond niet meer. Adolf en Prosper Van der Smissen verlieten voorgoed de stad en gingen zich te Antwerpen vestigen. Bij de werkloze arbeiders van 'Kapiteintjes' voegden zich de afgedankte nachtwerkers der dekenfabriek Leclercq. De werkloze fabrieksmeisjes mochten aan het Arm bureel aanschuiven, om een brood te worden uitgereikt. Urenlang stonden ze in de plassende regen aan de poort te wachten. Druipnat, en met lege handen, werden ze weggestuurd voor eens een volgende dag.

In vergadering van de Cotonnière Alostoise werd ook de likwidatie van deze maatschappij uitgesproken. Schamper schreef ik nog: 'De heren zijn met de vette brokken weg. Onder de 300 arbeiders zijn op zijn minst 250 doodbrave katholieken... Wat gaat ge voor hen doen, katholieke werkmanskring?'

Baron de Bethune kon niets anders, dan zijn bestuursleden bij alle rijke katholieken der stad te laten aankloppen, om aalmoezen bij elkaar te halen en deze aan de werklozen uit te delen. En wat ik steeds tot mijn ergernis had meegemaakt, zag ik ook door baron de Bethune in praktijk brengen: onmiddellijk begon hij onderscheid te maken en iedereen uit te sluiten die niet regelmatig zijn werkmanskring bezocht.

Hierdoor klopte de liberale werkmanskring op haar beurt bij de rijke partijgenoten aan, om net hetzelfde te doen. Zij organiseerden een Vlaamse Kermis, waarvan de opbrengst naar hun werklozen ging.

De socialistische werklozen begaven zich in stoet naar het stadhuis, om een verzoek tot steun in te dienen. Men liet ze weten dat de burgemeester afwezig was. De volgende dag werd alles opgetrommeld wat maar rood was, en maakten zij op de Grote Markt kabaal: 'Wij eisen steun of werk!' Ik zag de burgemeester verschijnen, veiligheidshalve met politiemannen om zich heen, om theatraal te zeggen: 'We moesten deze morgen nog tien onzer eigen stadswerkers afdanken, hoe zouden we ú dan steun of werk kunnen geven?'

Liberalen en socialisten begonnen in het hele land een aanvalsgolf in te zetten, om nu eindelijk algemeen stemrecht te bekommen. Woeste had in de Kamers verklaard, dat het volk zelf geen stemrecht verlangde en men wou hem nu het tegendeel bewijzen. Ook de groep der vooruitstrevende katholieken uit het Brusselse, de Avenir Sociale, nam het tegen Woeste op en steunde de oppositie. Mijn broer Adolf was met deze mannen in nauw contact en begaf zich naar Charleroi, waar een monsterbetoging werd gehouden en drie christen democraten van de Avenir Sociale het woord voerden, naast de socialisten Destrée, Vandervelde en Furnemont. Iets wat door de Gentse antisocialisten zeer scherp werd veroordeeld.

Doch omdat Woeste de vertegenwoordiger van het arrondissement Aalst was, kreeg de stad opdracht hem het tegendeel te bewijzen door een volksreferendum te houden. Ook in vele andere steden zou men daarna een dergelijk referendum houden, en gingen stakingen en betogingen volgen in het hele land.

Onmiddellijk vormde men in de stad een verbond van al wie voor algemeen stemrecht gewonnen was, en verspreidde men in naam van dit verbond een manifest: 'Wij willen weten of de Aalsterse bevolking ja dan neen algemeen stemrecht wil.' Het waren voornamelijk liberalen en socialisten die het manifest tekenden, maar in mijn bladen liet ik het voorkomen alsof ook heel wat katholieke arbeiders ervoor gewonnen waren. Ik beschreef zelfs een meeting ervoor in Minnards Staminee op de Grote Markt: 'Er was veel volk, katholiek en liberaal vulde de hele zaal. Men stond vanachter op banken en tafels, ja, er stond zelfs volk tot op straat.'

Op zaterdagavond werden dan van huis tot huis kiesbulletins bezorgd, briefjes die men kon doorscheuren om het gekozen antwoord – ja of nee – in een omslag te stoppen en dit in een der bussen te werpen. Op zondagavond kon men de kiesbriefjes tellen: er waren 3004 stemmen vóór en 66 tegen.

Van der Meersch liet in *Vooruit* alleen de uitslag weten, met ook nog de bemerking: 'Woeste's paspoort is getekend!' Ik moest om deze naïeve opmerking even glimlachen, want de uitslag van het referendum bewees alleen maar, dat weinig of geen katholieken het de moeite waard hadden gevonden eraan deel te nemen. Toch stond nu vast, dat meer dan 3000 inwoners van het stadje wel en degelijk algemeen stemrecht verlangden.

De eis ervoor werd met steeds meer klem gesteld. Er volgden overal werkstakingen en betogingen, die soms bloedig onderdrukt werden. Gent was in staat van beleg en vanuit Aalst flitste het ene frontbericht na het andere: '17 april, 10 uur voormiddag: verscheidene fabrieken liggen stil, andere zullen volgen', '17 april, 12 uur middag: heel Aalst is in werkstaking, men manifesteert met 3500 man', '18 april: 6000 werkstakers, de burgerwacht is opgeroepen'.

Maar deze bewuste dinsdag 18 april moet ik breedvoeriger beschrijven. Het was de fabriek FFR – waar de meeste leden van de katoenbewerkerbond werkten – die het ordewoord gaf. Alle arbeiders ervan legden het werk neer en begonnen meteen een straatbetoging. De andere fabrieken volgden en sloten bij de betogers aan. De onafzienbare rijen begaven zich naar de Grote Zaal op de Hoogstraat, doch deze kon onmogelijk het volk slikken. Terwijl binnen in de zaal het woord werd

gevoerd, sprak men vanuit het bovenvenster tot de opeengepakte massa in de nauwe straat. Ik zag dat weer Josse Nichels erbij hoorde, die vier jaar geleden door de politie was gearresteerd. Naast hem stond nog een nieuweling, Jan Sanders, een kerel als een boom, die volksmassa's zou weten mee te slepen.

Een stoet werd dan gevormd waaraan een 5000 manifestanten deelnamen. Zij begaven zich naar de Grote Markt om kabaal te maken, maar werden er buiten alle verwachting toegesproken door burgemeester Van Wambeke zelf. Bij hem was ondertussen op het stadhuis bericht binnengekomen, dat in de Kamers het 'ontwerp Nyssens' was gestemd. Het was gebeurd rond 7 uur in de avond, met 119 stemmen vóór, 14 tegen, en 12 onthoudingen. Het cijnskiesstelsel had hiermee afgedaan en het meervoudig stemrecht was ervoor in de plaats gekomen. Want het 'ontwerp Nyssens' betekende, dat ook de gewone man vanaf dit ogenblik stemrecht zou hebben, maar dat aan zijn stem slechts het derde der waarde zou geschonken worden.

Als Van Wambeke dit de samengestroomde massa bekendmaakte, begon men hem uit te jouwen. Onder een hagel van stenen moest hij weer het stadhuis invluchten. Burgemeester en schepencollege verschansten zich daar, terwijl op de binnenkoer de burgerwacht klaarstond, bajonet op geweer, om hen te verdedigen. Doodsbang geworden, gaven ze de burgerwacht bevel uit te rukken en de massa betogers van de markt te drijven. Bajonet op geweer stormden de burgerwachten naar buiten, maar ook zij werden op een hagel van stenen onthaald. En dan gebeurde iets heel onverwacht... een lid der burgerwacht stak het geweer de hoogte in en riep: 'Leve het algemeen stemrecht!' Hierop ontstond een gevecht van belang, met aan de ene kant betogers en overgelopen burgerwachten, en aan de andere kant de rest der burgerwacht, gesteund door gendarmen te paard.

Er vielen heel wat gewonden, waaronder een jongeman met naam Frans Walgraeve – bijgenaamd Den Duivel – die een bajonetsteek in de buik ontving en wekenlang in het hospitaal zou liggen. Ook de liberale arbeider Louis Verbestel, die enkele jaren later liberaal gemeenteraadslid werd, kreeg een bajonetsteek in de dij.

Er is nog neiging geweest de staking voort te zetten, maar men oordeelde het raadzamer terug aan het werk te gaan, het meervoudig stemrecht te aanvaarden, en later de strijd voor algemeen stemrecht te hernemen. Op woensdagochtend was iedereen terug aan het werk, terwijl in de stad plakbrieven werden uitgehangen, waarin men de arbeiders aanmaande geen verdere onlusten meer te verwekken.

Woeste behoorde tot de veertien kamerleden die tegenstemden. Hij zou later minister Beemaert schamper verwijten 'te hebben toegegeven uit schrik'.

De democraten uit de katholieke werkmanskring, met baron de Bethune en zijn rechterhand Alexander Van de Velde aan het hoofd, keken de kat uit de boom. Aan de manifestaties zag ik ze geen deel nemen, maar ik kon wel merken dat ze zich klaarmaakten de sprong te wagen. Hun bestuurslid Petrus Van Nuffel maakte gebruik van de nieuwgeschapen toestand om met een weekblad van wal te steken, dat hij *De Gazet van Aalst* noemde. Wat hij zich ervan voorstelde weet ik niet, maar in het eerste nummer richtte hij zich dan tot de arbeiders, die wilden strijden voor een christen democratie 'binnen het kader der bewarende verenigingen'. En dat was dus nóg minder dan wat de Gentse antisocialisten onder Arthur Verhaegen verlangden. En namelijk dat de katholieke arbeider gewoon zijn minderwaardig stemmetje zou uitbrengen op een der oude en bekende katholieke bewaarders... en beter nog, op naam van baron Leo de Bethune, áls deze door de behoudsgezinde katholieken als kandidaat zou aanvaard worden.

Maar Van Nuffel had het in elk geval toch steeds maar over het Volk en nog eens het Volk – het jaar eropvolgend zou hij zelfs de titel van het blad veranderen in *De Volksstem* – en schreef hij proza als dit: 'Ons blad komt een leemte aanvullen voor de Aalsterse werklieden, waar ze alles zullen vinden wat hun zedelijk en stoffelijk welzijn betreft. Onze kolommen zullen steeds openstaan voor hun gegronde en rechtmatige grieven, en nooit zal plaats te kort zijn om hen te verdedigen zoals het behoort. In de deftige vakvereniging ligt de macht der werklieden opgesloten, het behoud der burgerij en de sterkte der katholieke bewarende vereniging.'

Hiermee waren dan zowel de christene arbeiders als de behoudsgezinde katholieken de mouw gestreken. Maar vrij spoedig was in dit blad geen sprake meer van christen democratie, zelfs niet 'binnen het kader der bewarende verenigingen'. De katholieke arbeiders van Leo de Bethune hadden trouwens nog veertien jaar lang te wachten, tot 1907, vooraleer zich te mogen aansluiten bij een 'deftige' vakvereniging.

Maar over Leo de Bethune straks nog meer, want nu moet ik het in eerste plaats over broer Adolf hebben...

De grondwetsherziening gaf dan de nodige stuwkracht aan mijn broer en mij, in Aalst, en aan de Roelanders in Ninove. Het was net in deze dagen, dat de bloei van mijn bladen hun toppunt bereikte. Ik was het hoekhuis op het 'eiland Chipka' gaan bewonen en er mijn drukkerij inrichten, en deelde als adres alleen nog 'eiland Chipka' mee, alsof ik de ongekroonde koning mocht genoemd van dat stuk grond tussen Vaart en Oude Dender.

Enkele dagen vóór het meervoudig stemrecht door de Kamers zou worden aangenomen, schreef ik een brief naar Frans Sterckx, uitgever van *Klokke Roeland*, om een ontmoeting met de Roelanders te beleggen. Ik had reeds verscheidene werkstakingen helpen steunen. Nu gingen al die mensen kiesrecht hebben. Van 130.000 was het aantal kiezers geklommen tot 1 miljoen 37.000. Mijn hoofd werd bestormd door de gedachte: als deze massa kiezers verzwolgen raakt in de oude hoesel en brossel van het katholieke bewaarschap, dan zouden zij nooit de zo dringend gevraagde volkswetten krijgen. Ik kreeg antwoord op mijn brief aan Frans Sterckx: 'Donderdag 13 april, te 3 uur, in Okegem aan het station. We zullen daar zijn in de herberg.' Die dag, op een soort kelderkamerke van een kleine herberg, mijn hart zwom in geestdrift...

Drie dagen vóór de algemene werkstaking en de gevechten op de Grote Markt te Aalst, ontmoette ik dan de Roelanders. Al deze mensen waren ervan overtuigd dat de katholieke partij zoals ze dat ogenblik was, weinig of niets had aan te bieden. Maar op deze eerste bijeenkomst te Okegem kwam nog niet tot uitdrukking, hoe elk van ons toch diep in zijn binnenste een ándere voorstelling had van wát dan moest gesticht. Nogal ruw gezegd

mochten de smid Lambrecht en Frans Sterckx als de meest vooruitstrevenden beschouwd. De Backer was een antisocialist en De Pelsmaecker mocht als nog minder beschouwd... Deze laatste zou ook de beweging verlaten, zogauw wij anderen in botsing zouden komen met het kerkelijk gezag. Ook Victor Soens zou verdwijnen, en zelfs Van Langenhaeck.

Maar op dat kelderkamerke waren we allen akkoord 'dat er iets moest gebeuren'. Men vroeg me om nog eens opnieuw samen te komen, maar dan mijn broer pastoor Adolf Daens mee te brengen.

Zij hadden de artikelen gelezen, die Adolf in onze bladen schreef, zij hadden hem ook een paar meetings horen geven over christene democratie. Maar vooral wilden ze hem in hun midden, omdat de aanwezigheid van een priester bewijs zou zijn, dat zij niet blindweg storm wensten te lopen tegen alle katholiek gezag, en zeker niet tegen het geestelijk gezag.

Niemand kan in de toekomst blikken, ook ik niet, maar juist door Adolf in hun midden op te nemen, werd de stap gezet die ze wilden vermijden... want van broer pastoor mocht gezegd, dat zijn opvattingen veel meer strookten met deze van de revolutionaire groep L'Avenir Sociale. Ja, dat hij zelfs deze groep zou voorbijstreven en de leiders ervan 'salon-democraten' noemen.

Maar ook Adolf kon niet in de toekomst blikken. Door deze vergadering bij te wonen, wierp hij zich in een strijd die hem helemaal zou opsorpen, uitputten en te gronde richten. En dat op een leeftijd, waar de meeste anderen aan een rustige oude dag beginnen denken. Hij was toen, vier jaar ouder dan ik, reeds 54 jaar geworden.

Wij kwamen voor een tweede maal samen en besloten dan, geen rekening meer te houden met de katholieke behoudsgezinden en zelfs niet meer met de katholieke werkmanskring van baron de Bethune, maar onze eigen 'christen volkspartij' op te richten. Aan Adolf werd gevraagd het partijprogramma op te stellen. Van dit programma werden te Aalst en te Ninove elk 15.000 exemplaren gedrukt en diezelfde week nog verspreid in de 72 gemeenten van het arrondissement. Het was met onze namen ondertekend. Het programma had veel gelijkenis met dat van de Avenir Sociale, waar Adolf veel vrienden had. Deze schreven dan ook: 'Het

programma van pastoor Daens is, op enkele uitzonderingen na, dit van onze vrienden te Luik en van onszelf.'

Broer Adolf gaf zich met hart en ziel aan onze beweging. Dit was dan eindelijk iets waarvoor hij leven en vechten kon. Dat hij in opstand moest komen met de katholieke burgerij en met de geestelijkheid, begreep hij. Maar wat had hij tenslotte met deze katholieke burgerij te maken? De enkele vrienden die hij in de stad bezat, waren geen katholieken maar wel liberalen. Bij hen was hij aan huis geweest om hun kinderen les te geven, door hen werd hij ontvangen als een man met vooruitstrevende gedachten, en waarmee zij praten konden.

Ook als priester had hij weinig of geen contact meer met de clerus. Meer zelfs, velen onder hen waren hem reeds vijandig gezind. Toch heeft heel in het begin de lagere geestelijkheid ons aangemoedigd. De ene onderpastoor na de andere trok zich echter terug, toen de Aalsterse conservatieven hun namen noteerden en deze aan bisschop Stillemans bekendmaakten.

Ook baron Leo de Bethune wou nu eindelijk toeslaan, om de katholieke partij te kunnen verjongen en vernieuwen. Hij ging heel wat minder ver dan broer Adolf, maar wou toch met hem nog komen praten. Hij bracht in die dagen bij ons op het eiland Chipka het ene huisbezoek na het ander. Hij praatte urenlang met ons en bleef vooral in voortdurend contact met Prosper De Pelsmaecker, de meest gematigde van onze nieuwgestichte 'christen volkspartij'.

De conservatieven hadden de Bethune meer dan genoeg laten voelen, hoe vijandig ze stonden tegenover een nieuwe beweging die hen hun zetels en hun plaatsjes, hun gezag en hun vele bijverdiensten kon ontnemen. Hij wist ook hoe fanatiek Woeste 'neen' had gezegd. Maar er was wat anders en wat méér, dat hem hoop gaf. Ondanks de tegenkanting van Woeste was Leopold II hem genegen, want deze bleef onthouden wat hij voor de Kongo had bewerkstelligd. Hij moedigde de Bethune aan, naar een zetel in de Kamer te dingen... maar dan een behoudsgezinde zetel. Juist hierom trachtte de Bethune alle christen democraten uit het Aalsterse te bundelen, de katholieke werkmanskring, de Roelanders, de gebroeders Daens, om de

Bokken te kunnen imponeren en ze te verplichten hem op hún lijst een plaatsje te gunnen.

Broer Adolf wou hierover niets meer horen. Hij wou nog met de katholieken samenwerken, maar dan alleen op voorwaarde dat naast de katholieke lijst een afzonderlijke christen democratische lijst kwam. En hij liet ook duidelijk genoeg voelen, dat op deze lijst geen plaats was voor baron de Bethune, zodat deze ophield met ons huisbezoeken te brengen, terugkeerde naar zijn katholieke werkmanskring, om zich als zodanig kandidaat bij de behoudsgezinde katholieken te stellen. De onverbiddelijke Woeste, die de familie de Bethune was blijven haten, schrapte hem echter onmiddellijk van de kandidatenlijst. Vruchteloos drongen bisschop Stillemans en de andere hogere geestelijkheid bij Woeste erop aan, begrip te tonen voor de baron én de plaatselijke omstandigheden: als hij de Bethune en zijn katholieke werkmanskring een kleine kans gaf, dan waren én de Roelanders én wij, de gebroeders Daens, misschien van de baan geschoven.

Door koning Leopold en bisschop Stillemans hierop gewezen, staken de Aalsterse conservatieven dan nog maar eens de koppen bijeen. Zij waren het erover eens: als zij handelden zoals de katholieken te Gent, dan moest voor het samenstellen van hun lijst iets als een 'poll' komen, waarop nieuwe kandidaten als Leo de Bethune – en wat het ondenkbaarste van al was, als die pastoor Daens – zich konden voorstellen. En die dan, door het overweldigende aantal arbeidersstemmen, ook nog konden verkozen worden! En dat was dan een aanslag op hun oude privileges. Enige schatrijke families der stad hadden steeds deze voorrechten genoten: eens in het ambt van notaris, gemeenteraadslid, parlamentslid, bleven ze dit voor hun hele verdere leven en werd het erfrecht in de familie. Nooit of nimmer had men rekenschap moeten geven, de zoons of kozijns volgden op. En nu moest dit alles veranderen, de oude voorrechten waaraan eer en macht en geld verbonden waren, zouden verdwijnen. Gewoon iemand uit het volk – een Adolf Daens bij voorbeeld, de zoon van een schaliedekker die als pater jezuiet mislukt was en als pastoor geen plaats bezat – zou hen komen verdringen, zo maar omdat hij bij 'poll' verkozen raakte door een hoop fabrieksarbeiders, katholiek of niet.

Aan het eind van hun bijeenkomst was elk antwoord dan ook negatief: alles moest blijven zoals het was. De nieuwe kiezers moesten maar voor de oude bewarende partij stemmen, die de beste partij was. Toch wilden zij één enkele kleine toegeving doen: uit de naam 'bewarende katolieke partij' het woordje 'bewarende' schrappen, dit dan om de honderden arbeiders-kiezers een klein genoegen te doen. Woeste was niet op deze vergadering aanwezig, maar nauwelijks hoorde hij ervan of hij liet weten: zelfs de naam 'bewarende katolieke partij' moest blijven. En het blad *Denderbode* liet onmiddellijk weten: 'Al wie dáár tegen is, is een twistzoeker en een visser in troebel water.'

Clemens Van de Putte, uitgever van *Denderbode*, was blij me dit voor de voeten te kunnen gooien. We hadden in de voorbije jaren een soort gewapende vrede gehandhaafd en elkaar slechts eens een schamper woord toegegooid. Nu laaide de oude smeulende haat weer in alle hevigheid op. Van de Putte noemde mij en Adolf 'volstreckte dwazeriken, die niet verder konden zien dan hun neus lang was'. Ik antwoordde, 'dat het vanwege de Bokken alleen persoonlijke belangen waren, die tegen de christen democratie konden opkomen, en dat dit laag en verachtelijk persoonlijk belang een vermomsel werd voor het algemeen belang der katholieke partij.'

Het was waarheid, het hemd ging hen nader dan de rok. Provincieraadsleden vreesden hun postje te verliezen, burgemeesters begrepen dat zij niet meer zouden besturen volgens willekeur, zonder tegenspraak of onderzoek. De christen volkspartij stuitte op hún onverzettelijkheid en ik moest tenslotte uitroepen: 'Welke moeilijkheden! En dit alles voor een zaak van rechtvaardigheid en noodzakelijkheid. De beweging is daar, het volk vraagt de hervorming... Zullen er katholieke gekozenen zijn die, om nagelvast op hun zetels te blijven zitten, álles willen zien vallen?'

Ik leefde nog in de hoop, dat dit alles maar tijdelijk kon zijn en men de eerstkomende dagen of weken zou toegeven. Buiten het drukken en uitgeven mijner bladen ging ik nu ook nog op meeting en sprak ik de mensen toe. In het begin schuchter en verlegen, maar vrij spoedig de taal sprekend die ik ook in mijn bladen neerschreef. Het was meer tot de buitenbevolking dat wij ons woord moesten richten... Ik had in mijn bladen

zeer veel over het lot van de fabrieksarbeider geschreven en minder aandacht geschonken aan het lot van de veldarbeider en de even bittere nood in dorpen en gehuchten. Het meervoudig stemrecht betekende echter, dat het nieuwe kiezerskorps uit vooral deze buitenlieden zou bestaan. Mét het blad *Klokke Roeland* begon ik me in mijn bladen tot hen te richten: 'Ge hebt nu groot kiesrecht... Na rijpe overweging zult ge met de christen volkspartij meedoen.'

In juni vergaderden de Aalsterse conservatieven opnieuw, niet om het nog langer over de christen democratie te hebben, maar om zich af te vragen hoe het nieuwe kiezerskorps moest aangepast. En dit betekende: hoe haar macht tot een minimum kon herleid worden. De 'poll' werd verworpen. Men zou integendeel de stad in 'secties' verdelen, de leden van elk dezer secties in een der voornaamste herbergen van de wijk uitnodigen en ze daar aan hún kandidaten voorstellen. Ik begreep wat dit betekende: zij zouden in deze herbergen het simpele volk op bier trakteren en de mannen der christen volkspartij als 'vissers in troebel water' en als slechte katholieken voorstellen.

Zelfs het blad der Gentse antisocialisten noemde dit 'een onwelriekende keuken': 'Als dit reglement wordt aangenomen zullen de werklieden nog jaren moeten wachten, eer zij iets te zeggen krijgen in het aanduiden hunner vertegenwoordigers.' In hun blad moedigden zij zelfs ons streven en ons programma aan: 'En nu gewerkt om dit programma te verwezenlijken, hetwelk wij, zo niet in zijn geheel, dan toch voor een groot deel bijtreden.'

Dit 'deel' werd echter steeds maar kleiner, en weldra zouden de Gentse antisocialisten een afwijzende houding aannemen tegenover onze veel te vooruitstrevende christen volkspartij.

Niet beseffend wat ons te wachten stond, gingen broer Adolf en ik de ingeslagen weg verder. Reeds de eerste dagen gaven we een pamflet uit, 'De gazet van 't werkvolk'. Daarin beschreven we de manifestaties der voorbije week, toen op de Markt nog gevochten werd voor algemeen stemrecht. We hadden vooral oog voor het verarmoede voorkomen der fabrieksarbeiders: 'De stad heeft een groot deel van haar werkvolk zien voorbijtrekken in de dag en in de avond... Welke verarmoede en uitgemergelde menigte! Is het na 18 eeuwen van christene beschaving dat wij in ons land zulke spektakels

moeten aanschouwen? Ons bedroeft het niet, dat die werkstaking en dat rondlopen heeft plaatsgehad, integendeel, men heeft nu gezien in welke ellendige staat ons werkvolk gedompeld is.' En dit echte lompenproletariaat aanschouwend besloten we: 'Geen troost vindend, en wetend dat het stemrecht hen macht en waardigheid zal geven, volgt deze menigte, zowel katholiek als liberaal, zowel behorend tot Werkmanskring of Concordia, de vlag van het algemeen stemrecht.' Het was opzettelijk dat wij er de katholieke werkmanskring bijsleepten, van wie weinig of geen leden aan de manifestaties hadden deelgenomen, en de socialisten vergaten, die op de keper beschouwd toch de voornaamste drijfveer ervan waren. En als we het dan toch nog even over de socialisten hadden, was het om ze nog gauw een veeg uit de pan te geven.

Nuja, ik heb me niet fraaier voor te stellen dan ik was. Soms heb ik tegenstrevers, waarvoor ik genegenheid bezat, vegen uit de pan móeten geven. Men brengt geen beweging op gang, met steeds maar de lof van de anderen te zingen. Ik heb het duizend maal jammer genoemd, dat de socialisten van meet af een al te ongodsdienstige houding aannamen, maar even jammer is het van onze kant geweest, dat onze christen volkspartij in haar beginperiode haar krachten verspilde om vooral strijd te leveren tegen dit socialisme... Alsof we de behoudsgezinde katholieken nog steeds bewijzen wilden, antisocialisten te zijn.

Ook de vrienden van *Klokke Roeland*, een afdeling onzer christen volkspartij geworden, begonnen hun werkzaamheden niet met strijd te leveren tegen de behoudsgezinden en ook niet met voor verandering en vernieuwing te ijveren, maar met de socialisten van Ninove te bevechten. Deze hadden het anders al moeilijk genoeg: na jarenlang met alle mogelijke middelen letterlijk uitgeroeid te zijn geweest als onkruid, slaagden zij er nu juist in zich opnieuw te groeperen en hielden ze in hun lokaal, 'het Oud Huis Blaton', hun eerste vergaderingen en meetings.

Op zondag 18 juni was in dat Oud Huis Blaton opnieuw de Werkliedenbond gesticht – de vereniging – en een vrij groot aantal fabrieksarbeiders liet zich inschrijven. De Roelanders wisten best, dat dit het nieuwe kiezerskorps was, dat zich onder de rode vlag schaarde en voor de

christen democratie als verloren mocht beschouwd. Prosper De Pelsmaecker, de felste antisocialist van onze hele partij, haastte er zich heen om de spreker Edward Anseele voortdurend te onderbreken en te schreeuwen 'dat de arbeiders geen politiek in hun weerstandkassen mochten brengen'. Hij daagde Anseele ook uit tot een openbare discussie en Anseele antwoordde: 'Bravo, wij nemen onvoorwaardelijk aan. Gij moogt zelf plaats en uur bepalen.'

De Pelsmaecker stelde als datum de eerste zondag van augustus, met als onderwerp 'Is er dan buiten het socialisme geen verbetering mogelijk in de toestand der werkende klas?' Zeker, De Pelsmaecker was een strijdmakker van het eerste uur, maar wij Daensen zijn nooit helemaal met hem akkoord geweest. Ook niet omdat hij zich meteen aan een lastercampagne overgaf, net zoals in hun beginperiode toen ze tegen de katholieke conservatieven van Ninove een modderoorlog voerden. En als de zondag eropvolgend Anseele nogmaals in het Oud Huis Blaton meeting gaf, maakte De Pelsmaecker hiervan gebruik om met een nogal grove grap uit te pakken... Alhoewel het nog niet de tijd was voor de tegensprekelijke meeting, liet hij in allerhaast op de stadsmuren uitplakken dat deze meeting nu meteen doorging, in het openbaar, op de Markt... 'Omdat elkeen dáár de discussie in volle vrijheid kan volgen.'

Anseele haalde alleen maar de schouders op, voor wat hij 'flauwiteiten' noemde. De Pelsmaecker antwoordde, dat de meeting dan op een andere dag zou doorgaan, en dat aan brouwers en herbergiers gevraagd was voor voldoende bier te zorgen, om de discussie 'op echt leutige Vlaamse wijze' te laten eindigen. Dit voorstel, een discussie over socialisme te houden met veel bier en op leutige Vlaamse wijze, griefde Anseele zeer diep. Hij is later een vriend van mij en van vooral broer Adolf geworden, maar met De Pelsmaecker wou hij nooit meer iets te maken hebben.

De Pelsmaecker beging nog een andere vergissing. Ook al wou hij met de behoudsgezinde katholieken breken, hij hield er toch nog steeds hun eigenste methoden op na: de mensen die de zaal betraden kregen bonnetjes voor vier glazen bier. Enkele socialisten zegden hem hierop: 'Wij verlangen geen bonnetjes voor bier, wij verlangen hogere lonen zodat we ons een glas bier kunnen kópen als we daar goesting naar hebben.' Hij begreep het niet,

De Pelsmaecker, en deelde steeds meer bierbonnetjes uit, zodat ook nog een aantal fabriekskinderen stomdronken raakte en men hierom met een proces dreigde.

Doch De Pelsmaecker was niet gans *Klokke Roeland*. Ook De Backer, Sterckx en smid Lambrecht waren er, en die sloegen een heel andere toon aan, zodat ondanks alles Anseele nog in *Vooruit* schreef: 'die heren van *Klokke Roeland* zijn nog niet zó slecht, ze zouden best onder onze vlag komen in plaats van discussies met Vlaamse leute in te richten.'

In de rug voortgeduwd door broer Adolf, sloeg ook ik een heel andere toon aan. In mijn bladen schreef ik, dat de grote heren zich steeds onder elkaar akkoord stelden, maar het werkvolk in verscheuring leefde... 'Al de kracht en de macht van ons werkvolk moet tot eenzelfde doel strekken: de broodwinning. Deze week zijn er drie meetings geweest, met nergens scheldwoorden of verwijten. Dat men voortga in die zin: elk zijn gedacht en geen verscheuring onder broeders in de arbeid. Weet ge wat ons werkvolk moet hebben? Een programma, in enkele regels samengevat, en dat aan alle partijen zou voorgelegd worden.'

Het waren, jammer genoeg, woorden die in die dagen totaal verloren gingen.

In mijn blad *De Werkman* verscheen ook nog een artikel van broer Adolf over de toestand der werkersbevolking, met de opschuddingwekkende titel 'Witte slaven en slavinnen'... 'Ge kunt ze 's avonds om 8 uur zien huiswaarts keren, afgewerkt, afgesloofd, uitgeput. 't Zijn jongens en meisjes, kinderen van veertien jaar. Van 's morgens 6 uur liggen ze vast aan hun machines, voor het bespottelijke loon van 30 centiem per dag.'

Onmiddellijk na het verschijnen van dit stuk liet de katholieke garenfabrikant Leirens een onderzoek instellen, niet naar de heersende toestanden in zijn fabriek, maar wel wélke arbeiders ons konden ingelicht hebben over de lonen die hij uitbetaalde... Want Leirens bleek twee tarieflijsten te bezitten: een theoretische om gegevens te verstrekken aan de regering, en een werkelijke die inderdaad 30 centiem per dag voorzag aan jongens en meisjes onder de 14 jaar.

Ook de Aalsterse correspondent aan het blad der Gentse antisocialisten, *Het Volk*, meende dat de tijd gekomen was om allerlei wantoestanden in de Aalsterse fabrieken aan te klagen. Of deze correspondent baron Leo de Bethune zélf was, weet ik niet. Maar het blijft om het even, het bewees dat de mensen van de katholieke werkmanskring begrepen, straks helemáál te laat te zullen zijn, om nog een of ander te hebben aangeklaagd. Maar áls het baron de Bethune is geweest, dan moet het niet zonder gewetenswroeging gebeurd zijn... want de allereerste en allergrootste schuldige die aan te klagen viel, was zijn bloedeigen oom, fabrikant Leirens. Toch eindigde dit artikel: 'Met een dagloon zoals hier te Aalst gegeven wordt, moet de werkmán tenslotte bezwijken.'

Het katholieke stadsbestuur wist best, dat er grieven waren. Doch als pastoor Daens dan zijn handtekening onder het programma onzer christen volkspartij zette, ging het in koor aan het huilen. Men wist nu, dat de gebroeders Daens best in staat waren, bij de komende verkiezing met een eigen lijst uit te pakken. En wat dan? Een nog niet te berekenen aantal katholieke arbeiders zou voor ons stemmen... Zij zouden stemmen voor het onbelangrijke drukkertje van een paar weekbladen, een man die ze steeds onder elkaar 'Pie de Zeveraar' hadden genoemd, of voor zijn broer, die mislukte pater jezuiet, die mislukte pastoor, die halve liberaal, die nooit wat met hen wou te maken hebben.

Zij verwittigden Woeste en deze wist het in mooier en ronkender woorden uit te drukken: 'Deze doorbrekende democratie is de vernietiging en het uitzichtloze einde van elke bestaande orde... Zij menen een dam op te werpen tegen het socialisme, doch dat is niet waar: zij zijn in feite de wegbereiders voor het socialisme.'

Ook hun allereerste reactie was typisch. In plaats van dan politieke strijd te voeren met ons, wendden zij zich gewoon tot bisschop Stillemans, om zijn aandacht erop te vestigen dat die pastoor zich met politiek durfde te moeien. En in feite wilden ze zeggen: zich tegen hún politiek durfde te verzetten. Ik zei het reeds genoeg, Stillemans droeg broer Adolf allesbehalve in het hart. Als Woeste hem schreef over deze muiter en opstandeling, antwoordde hij meteen: 'Vandaag kwam hier eerwaarde heer Daens, die ik

geroepen had. Ik zei hem, dat het mij verwonderde zijn naam te zien onder een belangrijk stuk dat ik niet kende en waarover ik niet werd geraadpleegd. Ik heb hem opgedragen de mede-ondertekenaars mee te delen, dat ik onvoorzichtige pogingen afkeur, die een scheuring kunnen verwekken en de goede zaak schaden.'

Bisschop Stillemans had de werking van Arthur Verhaegen goedgekeurd en hem zelfs de beschermende hand boven het hoofd gehouden, ook als de Gentse conservatieven die werking wilden doen stopzetten... Maar Arthur Verhaegen was heel wat méér dan 'die' pastoor Daens en bovendien trof men onder de Gentse conservatieven geen Woeste aan, die met koning Leopold aan tafel zat en in wiens macht het lag ook bisschoppen een toontje lager te doen zingen.

En inderdaad, Woeste deinsde voor niets terug. Een paar weken later legde hij zelfs klacht neer bij de kardinaal. Hij had er iets minder succes, want kardinaal Goossens wist toevallig, dat er iets als Rerum Novarum bestond. Gereserveerd antwoordde hij Woeste, 'dat het behoud van de eensgezindheid onder de katholieken hoofdzakelijk zou afhangen van het billijk aandeel dat men de arbeidersverenigingen gaf, bij het aanduiden hunner kandidaten voor de verkiezing.'

Het was een wenk. Het betekende niet, dat Woeste meteen pastoor Daens op de kandidatenlijst der katholieken moest brengen, maar dat hij tenminste toch baron de Bethune een kans kon geven. Diplomatiek voegde de kardinaal er toch maar aan toe 'dat Woeste steeds op de medewerking van de clerus kon rekenen'.

Dat alles waren woorden die gesproken werden in de hogere kringen, tussen een kardinaal en een man die straks minister en zelfs graaf zou worden benoemd. Te Aalst zelf gebruikte men minder verfijnde taal. Clemens Van de Putte, herbergvriend van burgemeester Van Wambeke, schreef datgene wat ze ook aan de schenkbank zegden: 'de mannen der christen volkspartij zijn hoogmoedigen die iedereen de les moeten spellen, twistzoekers die met niemand overeenkomen, mannen die onuitvoerbare werken en redmiddelen voorstellen... lieden die zich willen wreken, de een omdat hij geen vrederechter werd benoemd, de ander omdat zeker notariaat hem ontsnapt is.'

Dat was een rechtstreekse aantijging tegen mannen als De Backer en De Pelsmaecker. Het verwonderde ons dat hij er niet meteen mijn broer bijleurde en ook nog schreef 'en de ander omdat hij geen pastoor te Aalst kon worden'.

Van de Putte was, dank zij de burgemeester, leverancier van alle bureelbehoeften, drukwerken en plakbrieven voor het gemeentebestuur. Hij was ook armmeester geworden en officier der burgerwacht. Alhoewel nu 55 jaar geworden, mocht ook over hem gezegd dat hij nu pas voorgoed begon te leven... de persoonlijke naijver, die steeds tussen hem en mij had bestaan, gaf hem voldoende kracht om zich op te werpen als een mijner fanatiekste vijanden.

In zijn 'Aalsterse typen' diste Petrus Van Nuffel ook over hem een anekdote op – hij was zeer kwistig met anekdoten, Van Nuffel, maar of zij alle honderd procent mogen geloofd is weer wat anders – en namelijk dat Van de Putte, bij gebrek aan kopij voor zijn blad, tot de meestergast zei: 'Laat dan nog maar eens de Vesuvius spuwen!' En dan laste men het veelgebruikte zetsel in, over de Vesuvius die opnieuw in werking was getreden, 'rook en vuur brakend en alle omliggende dorpen in alarm brengend'.

Met het ontstaan der christen volkspartij had hij geen Vesuvius meer nodig. Het werd mijn broer pastoor Daens, 'die rook en vuur brakend alle omliggende dorpen in alarm bracht'.

Inderdaad, opgericht om door verbeteringen in het lot van de werkmans de socialisten vóór te zijn, werd in *Vooruit* ons programma belicht met deze aanmoedigende woorden: 'De mannen der christen volkspartij zijn bij ons weten de eersten van die nieuwe volksvrienden, die een volledig programma hebben opgemaakt ter oplossing van de sociale kwestie.' Dergelijke woorden toonden voldoende aan hoe broer Adolf, die het programma had opgesteld, heel wat dichter bij de socialistische opvattingen stond, dan Arthur Verhaegen voor wie men in *Vooruit* nimmer dergelijke woorden van waardering overhad. Deze overeenkomst met de socialistische opvattingen traden ten andere steeds duidelijker aan het licht. *Vooruit* voegde er tenslotte aan toe: 'Onze grootste vijand was te allen tijde onze eigen domme onverschilligheid. Al wie meewerkt om werklieden en boeren uit hun

slaperige wezenloosheid wakker te schudden, werkt mee aan de vooruitgang.’

Ook al slorpte onze christen volkspartij mij helemaal op, ik was nu nog méér verplicht de handel en wandel der socialistische partij van zo nabij mogelijk te volgen. Naast hun nieuwe partijleden Adolf De Neef en Victor de Geyter was ook nog de liberaal Nestor Schaltin naar hen overgelopen. En samen met hen had zich ook Jan Sanders aangesloten, een man met oratorische gaven die hun partij heel wat ten nutte kon komen. Bovendien was ook Josse Nichels teruggekeerd, na vier jaar afwezigheid.

André Van der Meersch had al die jaren de grootste lasten op de schouders getorst, doch met deze jongeren die kwamen aantreden kon alles op een nieuwe leest geschoeid. Het werd voor hen dringend nodig, want onze christen volkspartij was gesticht en honderden arbeiders, die nog steeds diepgelovig mochten genoemd, zouden hun stem op ons uitbrengen. Hun grootste bekommernis was dan ook, eenheid te brengen in eigen rangen. Zij reorganiseerden nog maar eens de propagandaclub, ondernamen tochten naar de meest verscheidene uithoeken der stad – en ook der aanpalende dorpen – belast en beladen met bladen *Vooruit* en ander propagandamateriaal.

Ook opstandeling Jan De Meeter – of liever, teleurgestelde De Meeter – werd terug de schaaftal binnengebracht. Hem werd het voorstel gedaan, zijn zangkring ter beschikking te stellen bij propagandatochten... het is te zeggen, zijn zangers vooraan te laten opstappen zoals de rijke partijen het deden met hun muziekkorps. En omdat zijn herberg een soort concurrerend socialistisch lokaal was geworden, noemde men het nu ‘het lokaal der wijkclub Mijlbeek’.

In oktober stapte de zangkring reeds aan het hoofd van hun optochten op. Ik zag ze langs de steenweg naar Brussel opstappen, waar ze uit volle borst de Marseillaise zongen.

Ik weet het, achter dit alles zaten Victor De Geyter en vooral Jan Sanders aan. Wat Josse Nichels betreft, die hield zich nog op de achtergrond en trachtte zoveel mogelijk arbeiders aan Concordia te ontfutselen. Voor André Van der Meersch was dit alles een opluchting... en ook een beetje een

teleurstelling. Tot nog toe was hun lokaal in het Sintjorisstraatje opengehouden door Frans Arys, de bakker der coöperatieve, maar door het overlijden zijner vrouw zag hij hiervan af. Het werd dit keer geen overwinning der katoenbewerkeren, maar der partij: André Van der Meersch werd de nieuwe lokaalhouder. Plaats om er zijn hele huishouden in onder te brengen was er niet – hij had toen reeds drie zoontjes – en hierom verliet hij het zo dikwijls genoemde huisje nr 105 der Zoutstraatpoort, om een huurhuisje te betrekken in het Sintjorisstraatje, pal tegenover het lokaal. Daar kon hij nu elke zondagavond ruzies aanhoren en ze trachten te sussen.

Omdat hijzelf niet bij machte was alle kloven te dempen, werd beroep gedaan op hun landelijke partijraad. Vanuit Gent stuurde men een zekere gezel Schenck, die een speciale bijeenkomst hield en een middenkomiteit in leven riep, dat alle verdere ruzies en onenigheden moest beslechten... Iets wat nog grotere ruzies teweeg zou brengen.

Toch liet de socialistische partij te Aalst met trots weten, dat zij ‘ondanks alles’ steeds meer leden bijkreeg. En tot dat ‘ondanks alles’ behoorde ook onze eigen christen volkspartij. Maar hun coöperatieve bloeide, zodat men besloot naast de bakkerij ook nog een coöperatieve kruidenierswinkel te openen, plus een winkel in klerstoffen.

Weldra zou op de steenweg naar Brussel, waar Jan De Meeter zijn mannen de Marseillaise liet zingen, een stoomtrammetje rijden. En de laatste dagen van het jaar 1893 kwam nog meer nieuws omtrent modern verkeer: het station en de spoorweg zou in de binnenstad vijf meter boven de begane grond worden gelegd. Dit verhogen van de ‘ijzeren weg’ zou jarenlang duren, en daar de nodige aarde met wagen en paard moest aangevoerd, werd de stad ook jarenlang één modderpoel.

1894: Pastoor Daens

De arbeiders kregen nu stemrecht, ook al was het met een bijsmaakje. Maar als zij straks ter stembus zouden opstappen, kon na heel wat herrie broer Adolf verkozen raken. Tijd om te jubelen hadden we niet, ook al waren er hele volkswijken die voor ons gestemd hadden – ook alle socialisten – tegenover ons stonden machtige en meedogenloze vijanden op. Mét de komst van mijn broer was Aalst ook niet langer meer het rode brandpunt der Denderstreek, dit werd nu het verderafgelegen Geraardsbergen.

Maar daarover straks méér en uitvoeriger. Voor de socialisten waren hierdoor in het begin van het jaar weinig bemoedigende berichten. Hun middenkomiteit was gesticht, in leven geroepen om ruzies te vermijden tussen de verschillende groeperingen, maar veroorzaakte zélf een nog veel grotere ruzie. August Marcel werd aan het hoofd van dit middenkomiteit gesteld. Hij was een man die op de hoek van de Zonnestraat een geneverwinkel bezat, tot geen enkele afdeling behoorde en dus wel onpartijdig had kunnen optreden... maar hierdoor ook in geen enkele afdeling geliefd was. Ik hoorde dat hij ook zijn rol van bemiddelaar te buiten wou gaan, om zélf alle lakens naar zich toe te trekken. Niemand nam zo iets, noch in de partij, noch in de katoenbewerdersbond. Als dit middenkomiteit iedereen wou verplichten een bijeenkomst bij te wonen, met zelfs boete van 5 centiem, dan ontbraken de afgevaardigden der katoenbewerders, der propagandaclub en der zangclub. In het kort: iedereen.

Toch was het voor hen dringender dan ooit nodig, zich eensgezind rond hun rode vaandel te scharen, want ónze partij lokte de hele Aalsterse arbeidersbevolking. In februari kwamen ze samen voor een meeting in de Grote Zaal en waren amper een driehonderd arbeiders aanwezig. Vroeger vulden op doorgewone avonden zes- tot zeventienhonderd man deze zaal, en op buitengewone avonden verdrongen ze elkaar met een duizendtal. Het kon als een inzinking beschouwd na de algemene werkstaking en de woelige gevechten voor het bekomen van stemrecht. Het kon ook voor een gedeelte liggen aan de onenigheid, ontstaan door het al te eigenmachtig optreden

van het middenkomiteit. Maar toch was het oprichten onzer christen volkspartij er niet helemaal vreemd aan.

De oude getrouwen, die al jaren bij het socialistisch vlammetje waakten, gaven echter de moed niet op. Ontzettend veel heeft men te danken gehad aan lokaalhouder André Van der Meersch, die veel lapte en zalfde, vooral met een kwinkslag en een geestig woord. En daar hij nog steeds verkoper van het blad *Vooruit* was, riep hij voortdurend ‘enkele moedige mannen’ op, voor een propagandatocht met het blad. Het waren juist dergelijke avonden, waarin zij met een groepje erop uittrokken, belast en beladen met dagbladen, die de moed erin hielden. De man is er trouwens niet voor beloond geworden, zoals dat meestal in een beweging gaat.

In het lokaal werd ook nog door hem een bibliotheek opgericht, en einde maart had ook Adolf De Neef een ander merkwaardig idee: de kinderen der socialisten te vragen, om ze een koorzang aan te leren voor hun komend feest van Eén Mei. Uit deze koorzang zou hij later de groep der Volkskinderen samenstellen, die misschien nog meest van al heeft bijgedragen tot de grote bloei der socialistische partij. Het spijt me nu nog altijd, dat wij nooit iets dergelijks uit de grond hebben gestampt.

Op een zondagavond in mei werd ook nog in hun lokaal een vrouwenbond gesticht en hiervoor een feest gegeven. En met dit feest stelden ze vast, dat ondanks ons ‘daensisme’ – zoals zij het noemden – hun socialisme niet meer van de baan kon geschoven. Meer zelfs, op dergelijke avonden bleek hun lokaal in het Sintjorisstraatje veel te klein geworden. Op hun meetings lieten weinigen zich zien, maar voor een kermisfeest stroomden ze allen toe. Op deze feestavond deelde Jan Sanders het ledenaantal der partij mee en André Van der Meersch het aantal lezers van *Vooruit*. Het waren cijfers die hen geestdriftig konden stemmen, want zwart op wit werd erdoor bewezen dat de partij groeide. En van hun kant kwamen Prosper Baudewijn en Felix Podevijn met cijfers over de samenwerkende bakkerij en coöperatieve winkel te voorschijn. En dit stemde hen nog heel wat geestdriftiger, want er werden enorme winsten gemaakt... Winsten die zo hoog opliepen, dat men die avond ook nog de vraag stelde, of ze met dit geld geen eigen lokaal zouden kopen en dit veel te kleine huurhuisje in het Sintjorisstraatje verlaten.

Ondanks de Roelanders groeide de socialistische partij ook te Ninove aan. Ze voelden zich daar zo sterk, dat ze zelfs de Roelanders uitdaagden in hun eigen bakermat, de dorpen Appelterre-Eichem, waar Van Langenhaeck woonde. Maar hun meeting mislukte toch, want deze boeren, allen aanhangers van Van Langenhaeck en Aloïs De Backer, lieten zich gewoon niet zien. Ze hadden tevergeefs hun manifest uitgegeven: 'Allen op, verdrukten der dorpen, en talrijk naar de meeting in de herberg In Den Kloef'. Het had alleen voor gevolg, dat deze herberg een socialistisch lokaaltje zou blijven – een van de allereerste in een Vlaams dorpje – en dat men de waard zijn leven lang 'de Rode Kloef' zou noemen.

Zoals het te Aalst gebeurd was, huldigden ook te Ninove de katoenbewerkeren hun rode vaandel in, de eerste zondag van juni. Te Aalst waren alle partijgenoten opgeroepen, de kartels en vanden werden meegenomen en de zangkring van Jan De Meeter stapte vooraan. Ook ik was die dag te Ninove en zag er socialisten aankomen uit Geraardsbergen, Brussel en Gent. Overal hoorde ik arbeiders roepen 'Leve het socialisme'. De knalrode vlag werd op het plein gebracht, de fanfare van Ledeberg hief de Marseillaise aan, terwijl men het hoofd ontblootte en met klakken, hoeden en zakdoeken zwaaide. Het werd aangekeken door alle bijeengeroepen politiemannen van Ninove en ook nog 17 gendarmen te paard.

Maar het was uiteindelijk Geraardsbergen, met haar luciferfabrieken, die de rode vlag het hoogst opstak. Als men ook hier een socialistische hoogdag hield, stapte anderhalf uur lang een stoet van arbeiders door de straten. Uit vele huizen in de volkswijken hing de rode vlag naar buiten. En wat de burgerij vooral beangst maakte, was het groot aantal fabrieksmeisjes dat in de stoet meeliep, of bij het langskomen geestdriftig toejuichte... Ook ik was hier eenmaal zo bang voor geweest, ik hoopte nu alleen maar dat ze straks ónze stoeten zouden toejuichen.

Reeds in de meimaand werd de strijd voor de verkiezingen ingezet. Volgens het meervoudig stemrecht zouden de arbeiders een enkele stem, de burgers twee stemmen en deze uit de hogere standen drie stemmen bezitten. Dit liet heel wat speling en vooral heel wat willekeur toe, daar niemand deze

waardeschaal kon controleren. Het stadsbestuur maakte er ruimschoots gebruik van, vele vrijzinnige burgers maar één stem, en een groot aantal katholieke burgers – en vooral boeren – twee en drie stemmen toe te kennen. In de stad zelf telden de liberalen alleen reeds, zo maar in vluchtige berekening, een stemmentekort dat in de 2500 liep. Wat moest het dan worden in de 70 overige gemeenten van het arrondissement, waar helemaal niemand was om ze op de vingers te kijken?

Toch was men algemeen van oordeel – dat hoorde ik genoeg – dat Woeste met deze verkiezing een flinke deuk in zijn prestige zou krijgen. Sommigen dachten toen zelfs, dat hij niet meer kon herkozen raken. Of zoals men het in de volksmond zegde: dat hij door de mand ging vallen. De socialisten schreven: ‘De manier waarop pastoor Daens in de clerikale bladen wordt uitgescholden, bewijst dat de strijd hardnekkig zal zijn.’ Toch stelden zij nog weinig vertrouwen in onze partij. Pastoor Daens mocht nog zo gemeen door de klerikalen uitgescholden worden, zij stelden zich als einde van deze geschiedenis voor, ‘dat op het beslissend ogenblik de bisschop zou tussenbei komen, de kleinen gingen buigen en zwijgen en de groten weer de baas zouden blijven’.

In het begin van deze verkiezingsstrijd stelden de socialisten meer vertrouwen in de vooruitstrevende liberalen, waarmee ze in hun wederzijdse lokalen verbroederden en het ene verbond na het andere aangingen. Maar ondertussen kwam de liberale partijleiding samen om de vraag te stellen ‘of het niet best was alle gewicht in de schaal te werpen ten voordele van paster Daens’. Wat van hun kant geen slechte berekening was: als alle liberale, socialistische, christen democratische – en misschien zelfs katholieke – arbeiders voor pastoor Daens zouden stemmen, moest Woeste eruit vliegen.

Toch voelden de socialisten zich verraden, als ze dit vanwege de liberalen hoorden. Het kwam vooral tot uiting in iets wat Jan De Meeter schreef: ‘De Bokken zitten elkaar in de haren, maar dat belet Pieter Daens toch niet te schimpen op ons nieuw liederboek... Maar hoe meer hij ons beschimpt, hoe kleingeestiger hij zich toont.’ Het was wel een beetje kleingeestig van hém want in eerste plaats had ik nooit tot de Bokken behoord en bovendien had ik dit nieuwigekomen liederboek niet

beschimpt, ik had het alleen maar jammer gevonden er weer zoveel tegen de godsdienst in aan te treffen.

Maar de socialisten streden hierdoor tegen alles en iedereen. Zij begaven zich naar om het even welke kiesmeeting en onderbraken daar te pas en te onpas. Jan Sanders stapte met een aantal mannen naar Erembodegem, waar baron Leo de Bethune – nog steeds niet moegevochten voor zijn eigen antisocialistisch plaatsje op de katholieke lijst – meeting zou geven. Sanders hoorde daar allerlei dat zijn hittige bloed aan het koken bracht, en alhoewel hij een rammeling mocht vrezen vroeg hij het woord. Het werd hem geweigerd, maar toch stond hij recht en begon alles te weerleggen. Hij kréég dan zijn rammeling.

In de maand juli had baron de Bethune zich reeds ver van ons, zijn gewezen vrienden, verwijderd. Hij wist dat onze volkspartij door de Aalsterse conservatieven veroordeeld was en met alle mogelijke middelen zou bekampt worden. Hij wist dat zelfs hij geen kans meer had als kandidaat ener antisocialistische fractie, in de schoot der partij zelf. Hij hoopte alleen nog, dat de katholieke behoudsgezinden verstandig genoeg zouden zijn op hun lijst ook nog een volksgeliefd man te brengen... en dat die volksgeliefde man hijzelf zou zijn.

Hij gaf meeting te Erembodegem, te Lede, te Ninove, te Geraardsbergen. Daar te Geraardsbergen zei hij, dat de arbeiders nu eindelijk stemrecht verkregen hadden, ‘wat niet te danken was aan die oproermakers van socialisten, maar aan het wijs beleid der katholieken’. Hij hoorde gemompel in de zaal, doch liet zich niet van de wijs brengen. Hij zei: ‘Als ónze partij zal herkozen worden, zullen wij veel doen voor de werklieden.’ Een onzer mannen achteraan in de zaal riep: ‘Is het misschien nu nog te vroeg om wat te doen?’ En hierop stak hij bezwerend de handen op: ‘Ik beken dat wij te weinig voor de werklieden gedaan hebben, maar dit zal veranderen. Vergeet niet dat de heer Woeste en ik de bevolking van Geraardsbergen steeds ter wille zijn geweest...’ Verder kwam hij niet, de naam Woeste was voldoende om een tumult van belang te veroorzaken en zijn woorden in het grootste geharrewar te laten verloren gaan.

Het was politiek fout, de naam Woeste op een bijeenkomst van arbeiders uit te spreken. Maar het moest nu eenmaal: Woeste had te horen dat hij, Leo de Bethune, bereid was te buigen en te knielen. Tekenend was het ook, dat hij net in deze zelfde dagen aanvaardde om als advocaat voor Clemens Van de Putte te pleiten... die weer eens een proces tegen mij had ingespannen. Hij mocht Van de Putte niet, maar nogmaals, het moest... Woeste moest weten dat hij bereid was zijn vrienden van vroeger, de gebroeders Daens, te verloochenen.

Doch hoe hij ook zijn best deed en haast avond aan avond zijn keel schor schreeuwde in de katholieke werkmanskringen der Denderstreek, de conservatieven wilden niet dat de arbeiders hun woordje meespraken. Met een verbeterheid die ondanks alles mijn bewondering wekte, roeide hij stroomop, en tussen alle klippen door. Daar echter maar vier volksvertegenwoordigers voor het hele arrondissement konden verkozen worden, moest dus – zelfs als het nogmaals alle vier katholieke volksvertegenwoordigers werden – een onder hen geslachtofferd worden voor de baron. En wie onder hen zou bereid zijn deze eer- en winstgevende zetel af te staan? Vrijwel de hele stad was in die dagen van oordeel dat, als Woeste bereid bleek de valbijl te laten neerkomen, er slechts één hoofd kon gemist worden: dat van burgemeester Van Wambeke.

Begin september werd het lot geworpen bij de katholieken. Alhoewel het precies geen poll mocht genoemd, konden de aanwezigen toch hun stem uitbrengen op vijf kandidaten voor de vier beschikbare zetels. De Sadeleer, Van Vreckem en Woeste kregen alle drie meer dan 500 stemmen, Van Wambeke had er 315... en ze zorgden ervoor dat de Bethune, die ze dan toch maar op weer aandringen van koning Leopold aanvaard hadden, maar 302 stemmen kreeg. Elke illusie voor de baron werd hiermee de bodem ingeslagen, hij kreeg de ezelsstamp. Dat men ook bij deze verkiezing-onderelkaar met allerlei gegoochel had uitgepakt, hoorde ik best genoeg: heel wat vrienden en aanhangers van de baron dienden bij de katholieke werkmanskring hun ontslag in.

Het liet de Bokken onverschillig. Zij waren van oordeel, dat het niet de minste moeite zou kosten het nieuwe kiezerskorps voor zich te winnen: zij hadden maar bier, worsten en muntstukken uit te delen. De wet verbood

het, kiezers aan te lokken door het uitdelen van geschenken van welke aard ook, maar wie zou hen een stro in de weg kunnen leggen? De wetten waren dóór hen gemaakt, en niet tégen hen. Zij bezochten de katholieke werkmanskring, zonder rekening te houden met de Bethune, en beloofden elkeen die aanwezig was een nieuwe broek, op voorwaarde dat men niet voor pastoor Daens zou stemmen. De liberalen hebben voor ons de uitgedeelde broeken geteld: het waren er 551.

Leo de Bethune gaf het hiermee niet op. Met ongelooflijke verbetering bleef hij vechten, om die zetel in het parlement te veroveren... en werd hij de vijand én van Woeste, én van ons, gebroeders Daens, én van iedereen. Het bezorgde hem alles zoveel pijn en hartzeer, dat hij er veel te vroeg door sterven zou.

Adolf wist, dat hij als leider onzer volkspartij vooral met bisschop Stillemans zou af te rekenen krijgen. Hij wist, dat de bisschop liever zijn hielen dan zijn tenen zag. Hij wist, dat de bisschop nog steeds niet vergeten was geraakt, hoe hij van Adolf te veel vranke en openhartige woorden had moeten slikken. Juist om dit alles stelde hij met nadruk deze drie vragen aan zijn bisschop: Was hij de actie der Aalsterse christen democraten al of niet genegen? Konden de leiders der partij bij hem in audiëntie ontvangen worden? Mocht hijzelf, als priester, propaganda maken en meeting geven?

Het was de bisschop de prang op de neus zetten. In zijn plaats antwoordde echter kanunnik Seghers 'dat de bisschop geen rechtstreeks antwoord op de vragen kon geven, maar dat hij een afgevaardigde der christen volkspartij zou ontvangen, om hem de nodige inlichtingen te geven'... Zijn uitnodiging hiervoor is nooit gekomen.

Ook koning Leopold moeide zich ermee. Volgens hem eiste het belang van de bestaande orde, het vaderland en de kerk, dat een eind werd gemaakt aan de politieke drijfverijen van die pastoor: het moest bisschop Stillemans maar eens gezegd, dat hij die geestelijke te verplichten had zich uit het politieke leven terug te trekken. Langs een omweg gaf koning Leopold nog een andere opdracht: het Hof nauwgezet op de hoogte te houden van de actie die deze pastoor voerde. En de man die deze opdracht kreeg uit te voeren... was baron Leo de Bethune.

Als ik dit relaas van de sociale en politieke strijd te Aalst in alle objectiviteit wil blijven voortzetten, moet ik me bij deze regels intomen, ik weet het. Het zal wel voor de baron de pijnlijkste zending geweest zijn, die hem ooit werd opgedragen. Maar als hij waarlijk een man was die zuiver in de schoenen wou staan, of als hij niet te verblind was geweest door die lokkende parlamentszetel, moest hij deze opdracht geweigerd hebben. Hij was een vriend van mij geweest, hij had met mij in het bestuur van Het Taalgilde gezeteld en zich met mij akkoord verklaard een 'volksbond' op te richten. Hij had in de eerste dagen van het stichten onzer christen volkspartij voortdurend mijn huis bezocht en avond aan avond met ons erover gepraat en onderhandeld. Nu kreeg hij van koning Leopold tot taak als een spion op te treden, en al zijn invloed te gebruiken om de gebroeders Daens zo zwart mogelijk te maken en ze te doen breken. Het mag waarheid zijn wat men later over hem geschreven heeft, 'dat hijzelf geen aandeel had in de beschamende en onwaardige agitaties die tegen de familie Daens werden gevoerd' maar als man achter de schermen moet ik in hem toch de man blijven zien, die voor deze 'onwaardige agitaties' verantwoordelijk moet worden genoemd.

Wat Stillemans betrof, die was van oordeel dat een bisschop best eraan doet tussen twee stoelen te gaan inzitten. Woeste verlangde van hem, dat hij de politieke kandidatuur van pastoor Daens zou verbieden, pastoor Daens verlangde van hem toelating in het openbaar meeting te mogen geven. Stillemans antwoordde ontwijkend en drong er vooral op aan, 'dat men in de polemieken nooit zijn naam zou mengen'. Geen openlijk verbod krijgend van zijn bisschop, ging Adolf dan overal meeting houden.

Voor veel christen democraten leek het nog niet allemaal zó overduidelijk wit tegen zwart. Heel in het begin werd ik zelfs aangemoedigd door mijn oude vriend pastoor Van der Haegen, die me nog geld geleend had om mijn bladen op te richten. Terwijl ik er op bezoek was werd me aan de maaltijd gezegd: 'Pieter, weert u!' Maar een paar weken later was de kaart reeds gekeerd en werd ik alleen nog met woedende ogen aangekeken. Meer zelfs, werd me een schrijven gestuurd, dat de pastorij voortaan voor mij gesloten bleef: 'Gij gaat de katholieke partij verscheuren, uw beste vrienden mishagen, uw huisgezin ten onder brengen en in armoede dompelen.'

Het mochten profetische woorden genoemd. Door deze plotse ommekeer werden niet alleen wij, maar mét ons ontelbare gezinnen van arbeiders en boeren ‘ten onder gebracht en in de armoe gedompeld’.

Als de socialisten dit alles hoorden, keken ze wát vreemd op. Ze schreven toen: ‘Zoudt ge kunnen geloven dat de katholieken de bladen van Pieter Daens vervolgen, alsof het bijbladen van *Vooruit* zijn geworden? Er is in verscheidene katholieke krochten reeds verbod gegeven, deze bladen nog te lezen. Nu gaan de katholieke werklieden zéker niets meer vernemen omtrent de knoeierijen van Woeste en zijn kliek.’

Dit ‘verbod’ vanwege de Aalsterse katholieken was in de maand juni gekomen. Onze volkspartij belegde hierop een meeting in ‘De Dubbele Arend’ te Mijlbeek – dezelfde herberg waar destijds in de boomgaard Jan Byl zijn werkersvereniging had gesticht – en daar spraken pastoor Daens en advocaat De Pelsmaecker. Pastoor Daens zei er, dat de katholieke en liberale conservatieven reeds zestig jaar lang op onvergeeflijke en zelfs misdadige wijze de ondergang van de werkende klas bewerkstelligden. Maar als na hem De Pelsmaecker aan het woord kwam en als antisocialist op de roden begon te schelden, werd hij onderbroken door Jan Sanders. Die zei: ‘Mag ik u erop wijzen, meneer De Pelsmaecker, dat meer dan de helft van uw toehoorders socialisten zijn, en dat ge ook tot hén spreekt?’

Juist het feit, dat de vooruitstrevende liberalen onze beweging steunden, en de socialistische arbeiders ze steeds meer genegen werden, wekte de razernij der katholieke conservatieven. Zij grepen naar al wat onder handen viel, om die scheurmakers de kop in te slaan. Men aarzelde niet, de beproefde methode van broodroof op steeds hatelijker wijze toe te passen: de vader van advocaat De Pelsmaecker, die bareelwachter was te Denderleeuw, ontving het bericht dat hem zijn baantje bij de spoorwegen zou ontnomen worden, als de naam van zijn zoon nog langer op de lijst der christen volkspartij prijkte.

In mijn bladen moest ik de kleine man op mijn eigen volkse manier de toestand uiteenzetten: ‘Er is hier te Aalst gehandeld op een Russische manier. Eerst heeft men tegen het algemeen stemrecht gewerkt en tot de laatste dag gezegd, dat het nooit kon gestemd worden, dat het een dwaasheid was het kleine volk tot kiezers te maken. Dan, als het algemeen

stemrecht tóch ging afgekondigd worden, werden de mannen van 't Oud Gedacht bijeengeroepen om te verklaren: geen enkele werkman of landbouwer mag de nieuwe kiezers vertegenwoordigen. Zij hebben niemand geraadpleegd, zij hebben de standregelen met geweld opgelegd en met geweld uitgevoerd... Wij hebben hen nog de broederlijke hand gevraagd, we hebben erop aangedrongen dat de kiezers zouden geraadpleegd worden. We kregen niets dan snabben en beten, verwijten en bedreiging. "Wij alleen zijn de meesters, de kiezers moeten óns volgen", zegden ze. Een "camarilla" van enkele heren draagt hier staf en vaan...'

In zijn boek *Jan Vleminx* beschreef onze vriend Hector Plancquaert een openluchtmeeting van pastoor Daens, en alhoewel dit boek een geromanceerd verhaal is, mag volgend tafereel als natuurgetrouw beschouwd. Pastoor Daens had te Sint-Antelinks het volk toegesproken vanop een driewielkar en na de meeting ging hij, vergezeld van een jonge partijgenoot, de verre weg naar het station. De avond viel, en in de toenemende duisternis werden zij gevolgd door een bende opgehitste en dronkengemaakte boeren. Vanuit het duister schreeuwden ze: 'Slechte priester, deugniet, smeerlap.' Ze smeten met aardkluiten, daarna met stenen. Pastoor Daens werd door een der stenen getroffen. Hij bleef staan en sprak van in het duister de dronkengemaakte boeren toe: 'Wat hebt ge tegen ons, wat hebben we u misdaan?' Als enig antwoord vlogen hen opnieuw een aantal stenen langs het hoofd, terwijl men de ergste bedreigingen schreeuwde. Hij moest tenslotte zijn heil in de vlucht zoeken en dik over dun de velden inrennen.

Het waren, om de waarheid te zeggen, dezelfde methoden die men ook op de eerste socialisten had toegepast. Zij echter hadden zo iets nooit te boek gesteld. Ze waren ongeletterden en uitgestotenen, die wisten dat hen niets anders dan dergelijk leven in het verzet te wachten stond.

Maar niet altijd slaagden pastoor en burgemeester erin, de inwoners tegen pastoor Daens op te hitsen. Hij sprak te Lede, en daar brachten de buitenlieden hem een ovatie, zoals er nooit of nimmer met iemand gebeurde. Te Haaltert, waar parlementslid De Sadeleer burgemeester was, stroomden elfhonderd boerenknechten en fabrieksarbeiders toe – zij die naar de fabrieken in de stad kwamen werken – om hem toe te juichen.

Nimmer had Woeste zich om het volk moeten bekommeren, nimmer had hij in een arbeiderswijk de voet gezet. Nu was ook hij verplicht, omwille dezer tegen zijn goesting gestemde wet, het volk op te zoeken en toe te spreken. Hij kon hen echter alleen maar wat gebroken Vlaams toestamelen. Te Erondegem daagden slechts vijf personen op om naar hem te luisteren, en te Herdersem was het zijn beurt om samen met Van Wambeke op harde wijze te worden aangevallen. Te Mere ging het nog slechter: bij het eindigen der meeting werd hij niet alleen uitgejouwd, maar moest de pastoor tussenbei komen of men zou hem afgeranseld hebben.

Onze lijst was dan officieel opgemaakt. Pastoor Daens prijkte aan de kop, De Backer en De Pelsmaecker stonden op de tweede en derde plaats. De vierde plaats hadden we Van Langenhaeck aangeboden, maar hij zei 'van persoonlijke politieke actie zijn bekomst te hebben'. Ik zei het al, hij was altijd een nogal vreemd man geweest... Ook na die verbitterde strijd der Roelanders, was hij als verkozene voor de provinciale raad zo stom als een vis gebleven. Het werd dan een zoeken naar de vierde man, die tenslotte werd aangebracht door De Pelsmaecker: hij stelde Hector Plancquaert voor. Met Plancquaert moest niet over een programma gesproken worden, hij kwam meteen naar Aalst geijld, naar ons eiland Chipka, om met beide handen te aanvaarden.

Op 5 oktober dienden we onze officiële lijst in. Nooit zal ik het vergeten. Ik moest met twee democraten deze lijst aanbieden op het stadhuis. Als wij de Molenstraat optrokken, al 't volk bleef staan. De mensen kwamen aan hun deur, sommigen opgetogen, anderen boos als horzels, maar elkeen met verbazing. De vrederechter, schoonzoon van burgemeester Van Wambeke, zijn hand beefde en zijn ogen schenen te zeggen: 'Is 't waar, of is 't een droom?' Als wij uit het stadhuis terugkeerden was er reeds grote beweging op de Markt. We spoedden ons terug naar huis, priester Daens zag nauwkeurig de handtekens na, zijn gelaat in een half vrolijke, half ernstige plooi. Dan werd het stuk zorgvuldig opgeborgen. 's Anderendaags stond het grote nieuws al in de bladen en twee drie reporters stapten in het station af en vroegen: 'L'Abbé Daens, pastoor Daens, waar woont hij ievers? sa demeure?'

De verkiezingsstrijd nam meteen aanvang en ontaardde vanaf de eerste dag in de meest grove scheldpartijen. Vooral *De Denderbode* van Clemens Van de Putte en *De Stad Ninove* van Anneessens gooiden met drek. Van de Putte noemde Adolf 'de afgevalen jezuiet Donsj' en 'Zwarte Kledde'. Anneessens werd zo afschuwelijk beledigd, dat Adolf niet anders kón, dan een proces wegens eerroof inspannen. Hij publiceerde in onze bladen een brief, gestuurd naar Anneessens: 'Gij zult in uw volgend nummer drukken, met dezelfde grote letters als uw beschuldiging, "dat priester Daens niet gestraft en niet verloochend werd door zijn bisschop". De bisschop heeft me alleen een brief geschreven, dat ik in geen herbergen meer mocht meeting geven, en sedert die dag heb ik geen voet meer in een herberg gezet. Men is daarna gaan zeggen dat ik nog meeting heb gegeven op de koer van herbergen, maar dat is een schaamteloze leugen. Gij schrijft dat ik in dankoten en gemene herbergen mijn priesterkleed heb besmeurd. In wélk dankot heb ik gesproken, in wélke gemene herberg heb ik mijn kleed besmeurd? De christen volkspartij werd door de bisschop niet afgekeurd of veroordeeld, bijgevolg heeft niemand, deken of pastoor of onderpastoor, het recht de christen volkspartij te veroordelen. Geen priester heeft het recht te zeggen, dat men in geweten verplicht is te stemmen voor Woeste of Van Wambeke.'

Maar met machtige handen boven het hoofd antwoordde Anneessens: 'Ik heb geschreven dat gij geen voorbeeldig priester zijt, omdat ge uw kleed bevuilt en beslijkt op het podium van dankoten en theaters, voor uitsluitend politieke meetings waar ge arm aan arm praat met geuzen en vrijdenkers. Gij bewerkt de val der katholieke partij, in plaats van uw kleed te verslijten op de predikstoel en in de biechtstoel. Want zo ben ik: ik noem een kat een kat en pastoor Daens een volksbedrieger. In die verpeste danszalen gaat gij, een priester des heren, het volk misleiden. Daar zaait gij onder uw broeders het zaad van haat en nijd, daar predikt gij de laagste driften aan de noodlijdenden en hitst ge de armen op tegen de rijken.'

Maar in de stad liepen de andere priesters van huis tot huis, om te beloven en te dreigen. Op de buiten verklaarden de zieleherders, dat al wie voor pastoor Daens zou stemmen 'verdoemd was zonder genade, zonder mogelijke absolutie'. In die dagen knipte ik uit *Vooruit* een stuk van Anseele:

‘Het slijk op die man geworpen, als een slechte priester, een afvallige en bondgenoot der francmaçons, is iets dat wij, tegenstrevers van meneer Daens, ons nooit zouden durven veroorloven.’

Toch stelden wij ons als kandidaten der christen volkspartij aan bisschop Stillemans voor. Hij ontving ons tegen de goesting. Hij trok ook een zuur gezicht omdat Daens daar was, zonder verhoor aangevraagd te hebben. Hij wou ook nog spotlachend weten ‘hoeveel honderden stemmekes we zouden hebben’.

Broer Adolf zou echter nog op dat laatste moment, door twijfel bevangen, in zijn dagboek neerpennen: ‘C’était le moment de m’arrêter; un mot de la part de monseigneur Stillemans eut suffi, j’aurais obéi.’ Ik heb het later in zijn dagboek gevonden, maar het niet kunnen geloven... In *Ons Stemrecht*, een kiesblaadje, schreef hij heel wat anders over dit bezoek aan Stillemans: ‘Onze kandidaten toonden aan, hoe men in vele brieven de toestand in ons arrondissement valselijk had voorgesteld en tegen ons had opgestookt. Om te eindigen sprak de bisschop zijn beste wensen uit, voor ’t wellukken der democratische kandidaten.’

De bisschop zelf, of iemand uit zijn zeer nabije omgeving, liet hierop aan de katholieke bladen weten, ‘dat dit verhaal verre van de waarheid was’.

Maar het waren de liberale bladen die de nagel op de kop sloegen: ‘De christen volkspartij zal te strijden hebben tegen de kasteelheren, de fabriekseigenaars, de tweehonderd pastoors en onderpatoors, honderdvijftig schepenen en haast alle gemeenteraadsleden, armbestuurders en hun aanhang.’

Op zaterdagmorgen, begin oktober – het was marktdag – deelden onze mannen tussen de kramen pakken manifesten uit, en ’s avonds gaven we meeting in de volkswijken. In de eropvolgende zondagochtend moest pastoor Daens mis lezen in de Sintmaartenskerk... er kwamen zoveel volksvrouwen en fabrieksarbeiders deze mis bijwonen, dat het haast een politieke demonstratie leek. Ik woonde eveneens de mis bij en volgde met bewonderende blik mijn broer. Als hij uit de sakristij kwam namen alle werkende mensen, die toen nog zeer talrijk in de kerk waren, hun stoelke op en kwamen aan het altaar zitten. ‘Onze pastoor’ zegden ze.

Lang zou dit niet meer duren: reeds een paar weken later gaf men pastoor Daens verbod, nog in de Sintmaartenskerk mis te lezen.

Dan kwam meer verontrustend nieuws. Partijgenoten, als getuigen aangeduid, waren verplicht zich terug te trekken: 'Ik mag niet zitten als getuige, ik zal mijn werk kwijt zijn', 'Men gaat me mijn broodwinning ontnemen', 'Mijn ouders zullen moeten verhuizen', 'Mijn ouders zullen hun land ontnomen worden'. We begonnen te lopen en te schrijven naar twintig dertig gemeenten, het was alles nutteloos: haast geen enkele kleine man durfde openlijk als getuige voor de christen volkspartij opkomen, uit angst voor weerwraak. En omdat nergens christen arbeiders of boeren te vinden waren, moesten dan uiteindelijk de liberalen in de bres springen en zich als getuigen voor de 'daensisten' aanmelden. En dan haastte de katholieke pers zich de namen bekend te maken van deze 'geuzen' en 'frammasons': Prosper Callebaut, Emiel Meert, Pieter Anné, Jozef Schotte, Jozef De Blicck, allen van Aalst... en haast allen fabrikanten en grootnijveraars die steeds persoonlijke vrienden van pastoor Daens waren geweest.

Het waren de laatste dagen vóór de verkiezing. We gaven de ene meeting na de andere, waaronder nogmaals een in 'De Dubbele Arend' te Mijlbeek. De socialisten hadden diezelfde dag meeting gegeven te Nieuwerkerken en te Erembodegem, en keerden langs Mijlbeek terug. In 'De Dubbele Arend' hoorden ze nog net Aloïs De Backer het programma der christen volkspartij uiteenzetten en Jan Sanders stelde hierop de vraag, of hij op zijn beurt het programma der socialisten mocht uiteenzetten. Het mocht. En achteraf besloot Aloïs De Backer 'dat beide partijen heel wat met elkaar gemeen hadden, en dat zij maar eens later moesten praten over de rést'. Dit stemde Jan Sanders zo opgetogen, dat hij naar *Vooruit* schreef: 'Welgezind trokken wij te voet naar Aalst terug. Vermoeid, maar vol moed, zongen wij onderweg nog enkele socialistische liederen.'

De allerlaatste dag werd in haast elke volkswijk meeting gehouden. Hier waren de socialisten aan het woord, daar wij, die reeds door liberalen en socialisten 'de daensisten' werden genoemd. Rond 10 uur bracht de menigte pastoor Daens huiswaarts, en ook daar sprak hij hen nog even toe. Hij was toen in zijn felste kracht, men kon hem horen tot op de Vaart.

Op zondag 14 oktober werd met spanning gewacht op de uitslag der verkiezingen. In de zondagochtend waren pastoors en onderpatoors voor een laatste maal van huis tot huis gelopen, om de arbeiders aan te zetten voor Woeste te stemmen. In de stad was het vooral onderpastoor Ponnet, proost van de katholieke werkmanskring, die zich openlijk als bloedvijand van pastoor Daens liet kennen. Op Mijlbeek liep hij samen met Achiël Eeman, de stichter der Bokkenrijders, het ene huis na het andere binnen, om er de mensjes met hel en verdoemenis te dreigen. Zijn voorbeeld werd gevolgd door de aalmoezenier der pupillenschool, De Ridder.

Verontwaardigd moest ik schrijven: ‘De bisschop heeft aan zijn priesters verboden in herbergen meeting te houden, maar twee onderpatoors van de Sintmaartenskerk, eerwaarde heren Ponnet en De Ridder, geven meeting in de katholieke kringen, die toch óók herbergen zijn. Pastoor Daens is gehoorzaam, waarom zijn die heren onderpatoors het niet? Men zal toch niet zeggen, dat de bisschop aan de christen volkspartij verbiedt, wat hij toestaat aan de rijke partij?’

Uur aan uur kwamen echter steeds minder goede berichten voor ons binnen en weldra wisten ook wij met zekerheid, dat nogmaals en nogmaals alleen conservatieve katholieken verkozen waren. Zij hadden, dank zij het verouderd systeem van ‘het hoogste aantal stemmen wint álles’, de volstreckte meerderheid behaald. Bij alle katholieken hingen reeds de vlaggen uit. Bij de familie Lienart – Lienart was de schoonzoon van Leirens – was het reeds volop feest: aan de verlichte ramen zag men de gezichten glorievol stralen, terwijl de champagneglazen fonkelden. Maar nog tien jaar later zou ik moeten herhalen, hoe een kopstuk der katholieken me verklapt had: ‘We hebben met duizenden stemmen moeten stelen, om te kunnen winnen.’

Verslagen zaten wij bij elkaar in mijn huis op het eiland Chipka. Was dan alle moeite en alle leed tevergeefs geweest? Dan hoorden wij, dat een verrassend nieuws de ronde deed: men zou zich ‘vergist’ hebben in de berekening der volstreckte meerderheid, door van het globaal aantal stemmen twee maal de nietige en blanco-stemmen te hebben afgetrokken... eens afzonderlijk op elk bureel, en dan nog eens op het hoofdbureel.

Ook dit zou onopgemerkt zijn voorbijgegaan, moest de liberale fabrikant Prosper Callebaut, tevens voorzitter der koop handelsrechtbank,

zich niet wat meer met al deze ingewikkelde cijfers hebben beziggehouden. Hij had voor ons getuige gezeten in de kiesburelen omdat hij een vriend van pastoor Daens was, en met het potlood in de hand rekende hij het alles nog eens opnieuw na: de officieel bekendgemaakte uitslag was een onmogelijke uitslag. Meteen snelde ook hij naar het eiland Chipka en samen met pastoor Daens begaf hij zich bij de voorzitter van het hoofdbureel... Deze voorzitter greep zijn hoed en stormde de Kapellestraat in, meteen naar de feestvierende familie Lienart toe.

Het was alsof er een zwart rouwfloers op de wereld der katholieke bewaarders viel. Het was gedaan met juichen en drinken, de vlaggen werden ingetrokken en het muziek, dat reeds klaarstond om door de straten der stad te trekken, keerde huiswaarts.

In de bladen verschenen ondertussen de eerste officiële cijfers voor het hele land. Voor de socialisten mocht het een triomf genoemd: zij konden 21 gekozenen naar de Kamers sturen en bovendien kwamen er nog 10 in ballotering. Maar het waren meestal gekozenen uit het Walenland, in onze eigen Denderstreek hadden zij niemand. Al met al betekende het toch een harde slag voor de katholieken. De twee- en driestemmers bleken dus niet voldoende in aantal, en gauw besloten ze voor de komende gemeenteverkiezingen nog een vierde bijkomende stem toe te kennen, op grond van het inkomen en het bezit.

Ik liet nog in de late avond mijn drukpersen werken en pakte een paar uurtjes later met een manifest uit: 'Mensen, leest met aandacht wat hier volgt en zegt ons, of ja dan neen zondag geen kolossaal kiesbedrog is gepleegd...' De socialisten namen dit manifest in zijn geheel over, en ondanks hun eigen nederlaag in de Denderstreek gaven ze ook hún bekomen cijfers: te Aalst 400 stemmen, te Ninove 800 en te Geraardsbergen 1000... En zo argeloos bleken ze, dat ze niet eens beseften hoe men zich ook bij het optellen van hún stemmen op grove wijze had 'vergist'.

Op dinsdagavond stroomde het volk voor mijn huis samen, om het vernietigen van deze kiezing te eisen. Zij wilden met ons daarna ook nog de stad in, maar burgemeester Van Wambeke deed op bevel van Woeste deze betoging verbieden. Pastoor Daens maande het volk tot kalmte aan, en gaf de verzekering dat de verkiezing zou verbroken worden.

Stilaan sijpelde heel wat meer door. Het was geweten dat men op de arbeiders en boeren, die ter stembus gingen, druk had uitgeoefend door ze te bedreigen hun werk en hun broodwinning, en zelfs de hemel hiernamaals, te ontnemen. Het was geweten dat door ontbreken van getuigen in vele kiesburelen een hele hoop stemmen konden vernietigd. Het was tenslotte gebleken, dat door ontbreken van getuigen in de telburelen men zich kon 'vergissen' in het optellen der stemmen. En ondanks men dit alles met de grootste zorg had uitgevoerd, stelde men in het hoofdbureel te Aalst vast, dat pastoor Daens nog tweeduizend stemmen méér had dan Woeste.

Rond 10 uur in de avond, als in alle kiesburelen nageteld werd, ontvingen de conservatieven van Ninove een telegram uit Aalst: 'Liste Daens l'emporte à 2000 voix. Avisez.' Of zoals ik het in mijn bladen vertaalde: 'Lijst Daens ligt 2000 stemmen boven. Pas op.' Kort daarop, rond half elf, ging om niemand weet welke reden het licht uit op het stadhuis te Ninove, waar drie kiesburelen zetelden. Tien minuten lang bleef het volkomen duister, en rond deze tijd vertrok een telegram van Ninove naar Aalst: 'Woeste behaalt in kanton Ninove 1000 stemmen méér dan Daens.'

Wij stelden een verslag aan de Kamers op, waarin we een indrukwekkende reeks feiten van corruptie, dreiging en geweld vanwege de conservatieve partij behandelden. Toen later een onderzoekscommissie was aangesteld, noemde deze de aangeklaagde feiten 'toelaatbare kunstgrepen'... En wat de niet-toelaatbare feiten betrof, daarover gaf zij als oordeel 'dat die niet door ons bij het gerecht waren aangegeven'.

De zaak werd ook behandeld in de Kamers. Er was een heftig debat, waarin de socialisten onze verdediging opnamen: 'Indien de feiten onjuist zijn hebben de leden der rechterzijde een herkiezing niet te vrezen. Indien zij juist zijn, eist de waardigheid der Kamer dat zij zich niet meer voordoen.' De meerderheid, bestaande uit conservatieven, weigerde de aanklacht in aanmerking te nemen: de kiezing was geldig verklaard. Het enige waaraan zij niet konden ontsnappen was de herziening der cijfers, na de 'vergissing' in het optellen der ongeldige stemmen. En hierdoor moest dan een ballotering plaatshebben voor twee niet toegekende zetels, tussen enerzijds Woeste en Van Wambeke en anderzijds pastoor Daens en De Backer. Het is

te zeggen, voor ons begon de strijd, de zorg, de kosten en de lasten van een verkiezing helemaal opnieuw.

Om reden dezer ballotering, die dan op 9 december moest gebeuren, werd opnieuw druk uitgeoefend op bisschop Stillemans. De modderoorlog laaide weer op en nieuwe laagheden werden begaan. Had Adolf reeds verbod gekregen nog in herbergen te spreken, in zijn brief van 18 oktober gaf Stillemans hem ook nog verbod mis op te dragen in een openbare kerk of bidplaats: het mocht niet meer gebeuren, dat het volk uit de arbeidersbuurten naar zijn mis kwam toesnellen.

Wij hebben het pas later gehoord, dit verbod was het gevolg van een rechtstreekse tussenkomst van Leopold II, die officieel de bisschop had laten vragen 'eindelijk dat schandaal te Aalst te doen ophouden'. Het verbieden van nog verder mis op te dragen in de Sintmaartenskerk, of in om het even welke andere kerk, was een onderdeel van de verkiezingscampagne der Bokken.

Het was in de avond van 18 oktober dat het verbod van Stillemans op Chipka aankwam. Pastoor Daens was reeds slapen gegaan. Mijn nieuwsgierigheid niet wetend te bedwingen, opende ik de brief... 'Mijnheer Daens, wij vernemen met droefheid dat gij uw priesterkleed nog altijd blootstelt in luidruchtige en onwelvoeglijke vergaderingen. Het schandaal dat gij daardoor geeft, verplicht ons u te doen verbieden nog mis op te dragen in een kerk of openbaar bidhuis. Indien gij daarenboven voortgaat met uw onvoorzichtigheden, zullen wij verplicht zijn u de opdracht der heilige mis te verbieden. Antoon Stillemans'.

Ik maakte een gruwelijk lange nacht door, en reikte pas in de ochtend aan het ontbijt de brief over. Niemand at, niemand sprak een woord. Stilzwijgend ging de brief van hand tot hand. Pastoor Daens zat kalm maar ietwat bleek na te denken. Samen begaven we ons daarna naar Gent, waar de bisschop ons met stuurheid ontving. Hij zei onder andere, dat priester Daens langs de straten liep, gevolgd van een menigte die vloekte en tierde...

'Monseigneur, dat zijn gemene leugens!' zei ik.

'Meneer Daens, ik weet het van geloofwaardige heren.'

'Ja, monseigneur, van geloofwaardige leugenaars.'

Was de spoedbrief van Stillemans een zeer persoonlijk schrijven van de bisschop aan de priester, het blad *Le Courrier de Bruxelles* kreeg dan toch een dubbel ervan in handen... en dit blad gaf de tekst door aan ándere bladen, ook buitenlandse, om daarna die in andere bladen verschenen tekst over te nemen met de nodige krokodilletranen. Dezelfde dag werden reeds in het hele arrondissement enorme plakbrieven uitgehangen, met de tekst van de bisschoppelijke brief. Zodat nu iedereen in het land wist, waaraan zich te houden. De Bokken mochten nu verwachten, dat alle christen arbeiders bang genoeg gemaakt waren en hun stem niet meer zouden uitbrengen 'op die pastoor, die geen mis meer mocht lezen'.

Als alles te laat was en het kwaad onherroepelijk gesticht, stortte de bisschop in het blad *Le Bien Public* eveneens een krokodilletraan, 'ontstemd te zijn geweest over het publiceren van deze brief'.

Wat de socialisten betrof, die reageerden zeer heftig op de bisschoppelijke maatregel: 'De meeste papenbladen keuren het af, dat deze brief aan de openbaarheid werd prijsgegeven, doch niet het openbaar maken, maar het schrijven van de brief was een schanddaad. Meneer Daens is onze tegenstrever, we zullen hem bestrijden waar het nodig is, maar nooit zullen wij hem zo vuil aanvallen.'

Het antisocialistisch blad *Het Volk* waagde ondertussen nog een laatste poging, om katholieke conservatieven en democraten uit het Aalsterse te verzoenen... 'Naar onze mening moeten de katholieke leiders van Aalst één van de vier zetels aan de daensisten afstaan, omdat zij getoond hebben dat een groot aantal kiezers mét hen is... En de christen democraten moeten van hun kant hand in hand gaan met de katholieken, zoals wij te Gent hebben gedaan.'

Het was makkelijk praten. Wij, de 'daensisten', wisten waar wij aan toe waren. Wij voelden de bisschop telkens opnieuw toeslaan op een ogenblik dat het katholieke politieke belang dit eiste. Het verbod om in het openbaar mis te lezen kwetste Adolf zeer diep. Het verbod werd bovendien nooit meer ingetrokken, zodat hij zijn verdere leven als een gebrandmerkte bleef lopen.

Vanuit de volksbuurten ontving hij echter overstelpende sympathiebetuiging. Het was hem een troost, als een petitie naar de

bisschop werd gezonden: zij droeg 489 stuntelig neergeschreven handtekeningen van volksmensen uit Aalst. De oneerlijke strijd der conservatieven werd erin aangeklaagd, en omdat het volk van de kerk dreigde te vervreemden, verlangde men eerherstel voor de priester. Ook hierop heeft Stillemans nooit geantwoord. Het leek hem veiliger koning Leopold en Woeste ter wille te zijn, dan honderden christene volksmensen uit Aalst het geloof in de kerk te zien verliezen.

Pastoor Daens moest vanaf die dag in het geheim mis lezen. Maar waar? In de kerken was het onmogelijk, doch nabij ons huis was het hospitaal en daar stond als pastoor eerwaarde heer Van den Abeele, een vriend van het werkvolk. Hij las er mis te zes uur en dan daarna was de kapel vrij tot 's middags. Door zijn medehulp mocht Adolf daar dan mis lezen, maar met gesloten deuren.

Het was ondertussen tijd geworden voor de provinciale verkiezingen, alleen van belang omdat zij het bedrog van 14 oktober nog duidelijker aan het licht lieten komen. Daarna moest de ballotering tussen Woeste en Daens komen. Vrijwel het hele leven te Aalst stond hierdoor in deze dagen in het teken van de politieke strijd.

Voor de provinciale verkiezingen moesten heel wat minder arbeiders ter stembus gaan, want de vereiste ouderdom was op 35 jaar gesteld, in plaats van op 25... en alhoewel zij nu kleiner in aantal waren, stegen de uitgebrachte socialistische stemmen van 400 tot 1800. Het was niet nodig te vragen, hoe zo iets mogelijk kon zijn: op 14 oktober waren in geen enkel stembureauel getuigen aanwezig geweest, en werd zelfs in het hoofdbureauel de toegang geweigerd aan de enige socialistische getuige. Met deze provinciale verkiezing was men echter verplicht, getuigen te aanvaarden.

Ook voor ons zag het cijfer er heel wat mooier uit. En zo mooi zelfs, dat in de maandagochtend een katholieke fabrikant een aantal wevers de poort uitwees, zeggend: 'Ge hebt nu allemaal voor pastoor Daens gestemd, hij moet u nu ook maar werk bezorgen.'

Begin november beproefde men nog verwarring te zaaien onder de duizenden arbeiders die voor broer Adolf hadden gestemd. Men kwam met het nieuws uitpakken, dat de katholieken met ons onderhandelingen waren

begonnen, om een einde te stellen aan de geschillen ‘die zoveel leed brachten in het arrondissement’. Wat in feite gebeurd was vertel ik zo dadelijk wel. Maar het was van zo weinig belang, dat we gerust met een vlugschrift met deze tekst mochten uitpakken: ‘Achteruit, lafaards! Hoe durft gij spreken van dergelijke overeenkomsten, nadat gij een eerlijke priester hebt bezwadderd en schandaal verwekt bij de bisschop; nadat gij reeds zesmaal zijt veroordeeld wegens laster en eerroof en priester Daens hebt uitgemaakt voor “weggelopen jezuïet, gevallen pater en slechte priester”, nadat gij advocaat De Backer hebt verweten dat hij stinkt naar de koestal en De Pelsmaecker dat hij beter bareelwachter zou geworden zijn zoals zijn vader; nadat gij ontelbare schelmerijen hebt bewerkt, voor gevolg hebbend dat pastoor Daens alleen nog in het geheim mis mag lezen in het hospitaal.’

Toch kwam het katholieke blad *Le Patriote* erop terug... ‘Al de pogingen om tot overeenkomst te geraken zijn definitief mislukt door de schuld van meneer Daens, die weigert voort te onderhandelen. Wij betreuren de plotse ommekeer in de zienswijze van meneer Daens, waardoor de schuld der scheuring nu op hém valt.’

Wat was nu in feite gebeurd? Van den Abeele, de aalmoezenier van het hospitaal, voerde in de kapel elke ochtend een praatje met Adolf, en omdat hij een eenvoudig denkend mens was, van oordeel dat alle anderen even eenvoudig en rechtschapen mochten genoemd, stelde hij voor de katholieken op te zoeken en met een voorstel uit te pakken. Een voorstel dat echter opnieuw toegevingen van ónze kant zou vergen. Wij kwamen dan met tegenvoorstellen, die er als volgt uitzagen: de christen volkspartij wou aan de komende ballotering verzaken, op voorwaarde dat de eerste opvallende plaats op de katholieke lijst – en men dacht vooral aan burgemeester Van Wambeke, die nu reeds 81 jaar was geworden – aan een kandidaat onzer partij zou worden toegekend. Maar terwijl wij hierop wilden wachten, hadden de katholieken dan in onze plaats in de Kamers de evenredige vertegenwoordiging, een pensioenkas voor oude en gebrekkige werklieden, bescherming van bepaalde landbouwprodukten en bescherming van de seizoenarbeiders in Frankrijk te stemmen. En Adolf, die al deze

voorwaarden had opgesteld, voegde eraan toe: 'De voorwaarden dezer billijke overeenkomst werden ook meegedeeld aan de bisschop van Gent.'

Als antwoord gingen alle katholieke verenigingen van Aalst aan het schreeuwen en het schelden, want in hun ogen betekende 'overeenkomst met Daens' niets anders dan 'volledige onderwerping van Daens'.

Ik moet het wel zeggen, de antisocialisten van Gent hadden dat ogenblik kunnen ingrijpen en steunen. Zij ontmaakten er zich echter van, op een zo fraai mogelijke manier, zeggend: 'Niettegenstaande onze gelijkenissen met elkaar zijn zij te Aalst en wij te Gent vreemd aan elkaar en kennen we ze niet genoeg van nabij. Zwijgen is dus de boodschap. Onze vertegenwoordigers hebben ook gezwegen in de Kamer en hiermee hebben zij gehandeld volgens hun geweten.'

Zij wasten de handen in onschuld. De socialisten hadden hun immers verweten, dat zij ook in de Kamers gezwegen hadden als vermoord, toen socialisten en liberalen de verdediging der 'daensisten' op zich namen. Maar inderdaad, 'zwijgen was voor hen de boodschap'... Zij bestonden enkel door de welwillendheid van bisschop Stillemans jegens Arthur Verhaegen. Ook al konden zij de houding van de bisschop tegenover de priester niet goedkeuren, zij sleurden het geweten erbij te pas om ditzelfde geweten het zwijgen te kunnen opleggen.

De socialisten schreven: 'Pastoor Daens blaast weer ten aanval... De socialisten van de Dendervallei zijn zondag, met het oog op de ballotering te Aalst, tot volgende dagorde overgegaan: de partijleden wordt volledige vrijheid gelaten tussen de lijst Woeste of Daens.'

Met andere woorden, de socialisten der Denderstreek zouden nu, net als de liberalen in de vorige verkiezing, hun stem uitbrengen op pastoor Daens. Want alhoewel hun partijgenoten de vrijheid hadden te kiezen, begon *Vooruit* diezelfde dag reeds een kiescampagne ten voordele van 'paster Daens', zoals zij hem noemden.

Het was koren op de molen der katholieken, die nu konden zeggen, 'dat pastoor Daens een verbond met de socialisten had aangegaan'. Voor Adolf werd het hierdoor niet makkelijker. In een Open brief aan nogmaals drukker Anneessens, die de eerste van al met deze bewering uitpakte, liet hij weten:

‘Wij hebben niet het minste bondgenootschap aangegaan. Sommige liberalen hebben voor ons gestemd, en wat de socialisten betreft, die hadden in de eerste verkiezing een aparte lijst. Nu, in de ballotering, komen zij met geen kandidaten op en moeten zij toch stemmen... Moeten wij misschien tot de socialisten zeggen: blijf thuis, ofwel kies voor de oude bewaarders die tot nog toe voor ’t volk niets hebben gedaan en nooit iets zullen doen? Tussen de principes der christen volkspartij en die der socialisten ligt een afgrond, maar er zijn punten waarin de socialisten met ons overeenkomen. Ik vraag het u, voor wie van beiden wilt ge ze zien stemmen? Voor de rijke menteren of voor ons die uitroepen “het moet en zal veranderen”, omdat het lot van de werkman ellendig is en onweerdig van beschaafde volkeren.’

Het proza in aan de ene kant de socialistische en aan de andere kant onze bladen, raakte er in deze dagen op afgestemd elkaar het eigen kamp binnen te sleuren. De tijd waarin ik in mijn bladen de socialisten had uitgemaakt voor al wat slecht kon genoemd – maar meer uit vrees dan wat anders – die tijd was voorbij. Er werd alleen nog proza geschreven zoals bovenstaande. André Van der Meersch trachtte in *Vooruit* pastoor Daens in alles en nog wat te betrekken... ‘Aan de rechteroever van de Dender, aan de Zwarte Hoek, gaat door de katholieken een grote katoenweverij opgericht worden. Zij beloven een schoon en treffelijk loon, zeggend “dat de eigenaars bezielde zijn met christelijke en menslievende gevoelens”. De ballotering nadert immers, nietwaar meneer Daens.’

En nog gauw tussen haakjes wat meer over deze fabriek. Zij werd opgericht met als een der voornaamste eigenaars dr. De Naeyer. Het zou te makkelijk zijn ook deze geneesheer als behoudsgezinde katholiek met één pennetrek af te maken, maar toch was hij meer waard dan dat. Alhoewel hij zich naast zijn dokterspraktijk ook nog in de politiek wierp en bij de behoudsgezinde katholieken een even onverzoenlijke vijand van onze volkspartij werd, en zich bovendien ook nog ontpopte als een grootnijveraer van formaat – hij richtte niet alleen die nieuwe dekenfabriek aan de Vaart op, maar nam ook nog de aloude garenfabriek van Leirens over – mocht hij toch niet met de andere behoudsgezinden op dezelfde lijn geplaatst. Hij was in zekere zin zijn tijd vooruit, en zou pas een belangrijker rol kunnen spelen als Woeste en Co hadden uitgediend, en enkele jongere en iets

ruimdenkender katholieken aan bod konden komen. Wat aan de andere kant toch weer niet wil zeggen, dat hij zó vooruitstrevend mocht genoemd: ook zijn fabrieken, deze aan de Vaart en iets later deze in de Pontstraat, keerden de laagste lonen uit voor het hoogste aantal werkuren.

Maar daar was dan de maand december. De strijd laaide steeds feller op. Vier priesters, die zich naar de meeting te Zonnegem begaven, in het kanton Herzele, werden door aanhangers van mijn broer op een hagelbui van stenen onthaald. Zij waren het gevolg der ontelbare hatelijkheden waarvan hijzelf slachtoffer was geworden. De sprekers op deze meeting waren nogmaals onderpastoor Ponnet en aalmoezenier De Ridder. Er werd daar heel wat kabaal gemaakt, maar het was pas bij het verlaten der zaal dat de herrie voorgoed losbrak. De buitenlieden begonnen de priesters her en der te stampen, zodat ze onmogelijk nog hun rijtuig konden bereiken. Een der priesters, die met een stok wou slaan, werd die stok ontrukkt. Er werd terzelfder tijd gegooid met rapen en met alles wat men onder handen kon krijgen. De priesters sloegen dan op de vlucht en konden uiteindelijk een schuilplaats vinden bij de burgemeester te Vlierzele, waar de buitenlieden wat later de ruiten kwamen inslaan.

Zelfde onderpastoor Ponnet en aalmoezenier De Ridder gaven ook te Herdersem meeting – mijn klacht dat zij mochten doen wat aan pastoor Daens verboden was, had de bisschop terzijde geschoven – en werden zij op een fluitjesconcert onthaald. Een boer zei achteraf: ‘Dit fluitje heeft meneer pastoor me nog gegeven om de socialisten uit te fluiten... wie had kunnen denken, dat het nog dienen zou om pastoors uit te fluiten?’

Hetzelfde lot was echter ook ons beschoren, als wij ergens in een katholieke meerderheid terechtkwamen. Op een zondag in deze maand december was Pauwels naar Aalst gekomen, een der Antwerpse flaminganten die onze strijd steunden, en begaf hij zich naar de katholieke werkmanskring om de spreker Cooremans te onderbreken. Hij werd er omringd door een groot deel hunner voorvechters, die hem eerst plaagden en stampen en tenslotte aan de deur wierpen. Ik had het een paar jaren geleden meegemaakt, hoe de socialisten uit deze katholieke werkmanskring met slagen en stampen naar buiten werden gedreven. Nu was het een onzer eigen mannen, die hetzelfde lot onderging. Maar net dat ogenblik reed het

rijtuig van Cooremans voor, en het volk op straat, dat Pauwels wou beschermen, werd door een twaalfstal politiemannen met de sabels uit elkaar geklopt.

Dit gebeurde in de zondagmorgen, en in de avond van dezelfde dag liep Pauwels nog een tweede rammeling op te Ninove. Daar kwam Woeste spreken, maar om alle opstootjes te vermijden had men maar liefst een andere spreker aangekondigd. Als hij dan verscheen werd hij onthaald op de kreet 'leve pastoor Daens!' Pauwels was er echter niet alléén om te onderbreken, ook de socialistische voorman van Ninove, Van Peteghem, was aanwezig. Stond Van Peteghem achteraan in de zaal, Pauwels wou gewoon het podium beklimmen en zélf meeting geven. Alle Woestisten sprongen dan recht om hem met slagen en stampen te overladen.

Van dag tot dag en van uur tot uur steeg de spanning. Katholieke jongemannen uit Aalst namen te Ninove weerwraak, omdat Woeste er zo beledigd was geworden. Ze liepen er door de straten, schreeuwend en tierend, en een van hen loste zelfs een revolvershot naar een groepje socialisten.

Ja, en nu moet ik ook nog – ik kan niet anders – met een historie uitpakken die jaren en jaren lang Aalst in beroering hield, doch waarover wijzelf, láter, zoveel mogelijk de mond hebben gehouden. De vooravond van de verkiezing deelden wij nog een vlugschrift uit met de heel Aalst opschrikkende tekst: 'Schandaal! Kiezers, christenen, nu is de maat vol. Ze hebben tegen pastoor Daens het grootste schelmstuk willen plegen, dat ooit ieverst begaan werd. Een vrouw hebben ze willen uitkopen, ze hebben haar duizend frank willen geven, kon ze de eerwaarde heer Daens in schande brengen. Deze vrouw is het feit aan het gerecht komen kenbaar maken en thans is een gerechtelijk onderzoek aan de gang... Zover drijft de politieke drift onbeschaamde en voor niets terugschrikkende huichelaars.'

Het vlugschrift was gedrukt te Ninove bij Sterckx en niet bij mij... doch naar de stijl te oordelen, konden ze wel merken dat het van mijn hand was. *Vooruit* nam de tekst over en voegde eraan toe, dat de omgekochte vrouw zich ten huize van pastoor Daens moest komen aanbieden, onder om het

even welk voorwendsel. Zogauw ze buiten kwam moest ze zich laten vallen en verklaren dat pastoor Daens haar geweld had willen aandoen.

Ik herhaal het, nog jarenlang zou deze geschiedenis de Aalstenaars bezighouden. De vrouw die pastoor Daens moest verleiden bleef onvindbaar en spottend begonnen de katholieken haar 'Jezebel' te noemen. Wij hebben nooit of nooit over de achtergrond van deze historie gerept, maar wij wisten dat de katholieken er álles zouden op zetten om ons te kunnen kelderen – en in volgende bladzijden beschrijf ik ook, wát ze allemaal bewerkstelligden – maar naast dat alles waren ze inderdaad ook zinnens een vrouw te sturen die zogezegd door Adolf was aangerand geweest. Wij hebben dit kunnen voorkomen, dank zij inlichtingen ons verstrekt door vooraanstaande liberalen. En mét deze liberalen hebben we dan ons vlugschrift opgesteld, om het meteen in de stad te verspreiden.

Nog maar nauwelijks was dit vlugschriftje uitgegeven, of de katholieken antwoordden onmiddellijk met een ander vlugschrift, waarin ze de aantijging in het belachelijke trokken: 'Onze stedelijke politie, vrezend dat de verspreiding van dergelijk eerloos smaadschrift wanorde en botsingen kon veroorzaken, liet het aanslaan en deed de uitdelers op het bureel komen. Nauwelijks had meneer Daens dit vernomen, of hij begaf zich naar het politiebureel om de verdediging der uitdelers op zich te nemen en te eisen, dat men ze in volle vrijheid dit laakbaar schrift zou laten verspreiden. De heer politiecommissaris gaf er geen gehoor aan... Wie is die vrouw, of liever, dat wijf? Waar heeft zij het feit aan het gerecht kenbaar gemaakt? Is het te Aalst, te Ninove, te Geraardsbergen, te Dendermonde? Niemand heeft ze gehoord, niemand heeft ze gezien. Nergens is aan het gerecht enige verklaring van die aard gedaan. 't Is dat wijf, dat onvindbaar wijf, dat door al de procureurs, commissarissen van politie, gendarmen, agenten en champetters van gans het land tevergeefs is opgezocht geworden.'

Men heeft ons later verweten, dat het een kiestruc is geweest van ónze kant. Laat het dan zo zijn... maar hún kiestruc was erdoor mislukt.

Opnieuw ging de geestelijkheid op stap, van huis tot huis. Zij drong bij elkeen erop aan te stemmen voor Woeste. Want als er dan tóch een katholiek moest vallen, dan maar liefst de oude burgemeester Van

Wambeke. Ik heb hem nooit in het hart gedragen, deze Baas Gansendonck, en toch deed het me iets hem om wille van politieke belangen als een te oud geworden paard in de gracht te zien duwen. Ook hem deed het veel hartzeer, in zijn eigen stad door zijn eigen mannen zo behandeld te worden. De laatste week vóór de kiezing reed ook hij rond van huis tot huis, tot zelfs in de volkswijken waar hij zeer weinig of haast nooit de voet had gezet. Ja, zelfs bij zijn oude vrienden de liberalen smeekte hij hun stem af. Zo ziek was de man, dat hij niet kon zitten in zijn rijtuig en rechtstaande voortreed. Op veel plaatsen kreeg hij alleen antwoorden die hem het hart afbeten.

Nog een andere man ging ten onder in deze niets ontziende strijd: mijn schoonvader Mayart, een brave burgerman die helemaal niets ermee te maken had. Tijdens de kiesstrijd lag hij op het bed dat zijn sterfbed zou worden, in een kamer met hoge ramen, die uitzicht gaven op de straat. Buiten was gewoel, samenloop van volk, gezang en getwist. Waarom, vroeg hij, komt me toch geen priester bezoeken? Hij overleefde de kiezing nog enkele dagen, maar kende er alleen het rumoer en het verdriet van. Hij stierf 28 december en werd begraven zonder luister. Als men de doodskist de Sintmaartenskerk binnendroeg, was het alsof men een vijand bracht: de schoonvader van die Pieter Daens.

Maar kom, het was dan de zondagmorgen van de ballotering geworden en de spanning had haar hoogtepunt bereikt. Zij die naar de kiesburelen opstapten kregen nog een laatste manifest der katholieken in handen gestopt. Aan de kiesburelen zelf stonden onze mannen opgesteld, met borden 'Gedenk de martelaar priester Daens!' De socialisten, die nu voor mijn broer zouden stemmen, liepen door de straten al roepend 'Leve paster Donsj!'

Het zou kwart na elf worden, als men de uitslag ging kennen. Vermoeid en onrustig lag ik gekleed op bed, woelend in duizend gedachten. Tien uur. Elf uur. De beiaard, zou hij nogmaals spelen voor de rijke bewaarders? In de verte hoorde ik gedommel, een gerucht dat ik niet kon noemen, dat voortdurend aanzwol. 't Was een gejuich en geroep eindeloos: 'Pastoor Daens, onze volksvertegenwoordiger!' Ik sprong half gekleed de trap af.

Zowel Woeste als Daens waren verkozen. Te Aalst zelf had Woeste 8838 stemmen en Adolf 10.683. Ook te Herzele behaalde hij de meerderheid,

maar te Ninove, Geraardsbergen en Sottegem triomfeerde Woeste. Van Wambeke viel weg, met 316 stemmen tekort. De kiesstrijd, de felste die ooit in de Denderstreek woedde, was hiermee beëindigd.

Onze volkspartij vierde haar triomf. Uit de volksbuurten stroomden de arbeiders toe, daensisten en socialisten, allen naar mijn huis op het eiland Chipka. Zij brachten bloemen en droegen gelegenheidsversjes voor...

*Nog menig bloempje op de heide
Nog menig grasje op de weide
Zal groeien, bloeien en vergaan
Eer gij uit ons hart zult gaan.*

‘Gij hebt het hart van het volk veroverd, en het is met innig genoegen dat wij u een bloemkorfje komen aanbieden als getuigenis onzer erkentelijkheid... Vanwege de Osbroeck, de Maan- en Zonnestraat, die altijd zullen roepen: Leve pastoor Daens.’

De socialisten schreven: ‘Meneer Daens, gij hebt een beweging in leven geroepen die groter is geworden dan iemand voorzag. Gij hebt nu te kiezen, vooruitgaan of vallen, logisch al de hervormingen bijtreden die de armoede kunnen lenigen en uitroeien, of buigen voor de groten.’

De katholieke bladen brachten echter bitter commentaar op het feit, dat een priester werd verkozen met de stemmen van liberalen en socialisten... ‘En dan nog een priester aan wie de bisschop geen bediening had kunnen geven, en hem had moeten verbieden in het openbaar mis te lezen.’

Maar nu pastoor Daens verkozen was, durfden ook de Gentse antisocialisten zich uitspreken. Zij hadden het eerst over de liberalen die in groot aantal voor pastoor Daens stemden en dan ook nog de socialisten die bij de ballotering eveneens voor hem stemden. Daarna legden zij er vooral nadruk op, hoe Adolf nog tot het laatste ogenblik bereid was geweest met de katholieken samen te werken... ‘Heeft hij niet schriftelijk laten kennen, dat hij bereid was om samen met De Backer van iedere kandidatuur af te zien, als men hen de eerste openvallende zetel bij de katholieken wilde afstaan? De katholieken van Aalst hebben hem de zetel geweigerd, hopend dat de heren Woeste en Van Wambeke ook zónder voorwaarden zouden

gezegepraald hebben.’ Doch waar het voor hen op aankwam was, dat zij zich liefst op afstand hielden zonder partij te moeten kiezen voor Woeste of Daens: ‘Dat men ons niet vrage te jubelen en te feesten, alsof Woeste een van onze beste vrienden in de Kamer was. Wat de zegepraal van Daens betreft, wij jubelen ook niet. Enkel hopen wij, dat zij vlugger de eendracht in het arrondissement Aalst zal helpen herstellen.’

En zij eindigden met deze zeer voorzichtige wenk aan mijn broer: ‘Spreek weinig in de Kamer, raadpleeg ware vrienden en volg hun raadgevingen...’ Deze wijze raadgeving van ‘zeer weinig te spreken’ pasten zijzelf immers in de Kamers toe. Zij waren er vertegenwoordigd, maar hielden hun mond. Adolf stond vanaf de eerste dag voor een muur van haat en onbegrip, van katholieke zijde, en zónder steun der Gentse antisocialisten.

Alhoewel hij zich zo ver mogelijk van de linkerzijde ging zetten, om aan te tonen dat hij geen liberaal of socialist mocht genoemd, zou hij alleen bij hen begrip en steun vinden. Men schreef toen: ‘Daens gaat zich tussen de rechterzijde zetten, waar men hem niet duldt, en dit terwijl hij eigenlijk de aalmoezenier der socialistische linkerzijde is, waar hij thuishoort.’ En de socialisten schreven: ‘Arme Daens.’

Maar wat steeds duidelijker aan het licht kwam was, dat het in deze bittere strijd niet in eerste plaats om ‘rechts’ of ‘links’ ging, en ook niet een strijd tussen gelovigen of vrijzinnigen was, maar wel een strijd tussen de bezittende klas en de arbeidende klas. Hadden haast alle liberale en socialistische arbeiders voor pastoor Daens gestemd, de meeste gefortuneerde liberalen hadden integendeel mét de behoudsgezinde katholieken voor Woeste gestemd. Voor Daens stemden al de kleinen, arme boeren en werklieden... Voor Woeste al de rijken, de grondeigenaars en fabrikanten, met hun driedubbel stemrecht. Behoudsgezinde liberalen bekenden: ‘Als partijleden gezien, hebben wij alle redenen om de democraten te steunen en de verdeeldheid der katholieken te verhogen, maar eens in het kieshokje bracht ons persoonlijk belang mee, dat we voor de behoudsgezinde partij kozen.’

Het politieke slachtoffer was dus burgemeester Van Wambeke. Veertig jaar had hij in de Kamers gezeten, nu was hem die zetel ontnomen. In het Brussels spotblaadje *La Chaudière* gaf men een karikatuur van Van Wambeke, en kwam ook een gefingeerd interview met hem. Hij praatte er een soort boerenfrans, dat in vertaling er ongeveer als volgt uitzag: ‘Dat is een zotte affaire, weet ge, geen lid meer te zijn van het parlement. Ja, ik ben vroeger liberaal geweest, maar ik zei zo tot mezelf: Van Wambeke, zei ik, ge moet u opofferen voor het vaderland en de religie. En dan heb ik het over de daken uitgeschreeuwd: Hier ben ik! In het parlement heb ik heel wat gezegd, onder andere: “Oh-oh! Ge overdrijft! Gaat dat de ganzen wijsmaken!” en meer van dergelijke diskoers. En nu, dit is mijn dank: mijn plaats te moeten afstaan aan een pastoorke van niemendal. Maar weet ge wat ik tot pastoor Daens heb te zeggen? Chaque son tour! zeg ik hem. Hij is nu socialistische katholiek geworden, wel ik ga anarchistische liberale katholiek worden en steek al de boerenhoeven van het arrondissement in brand.’

Het was *La Chaudière* niet voldoende. Men gaf in hetzelfde nummer nog een ‘drama in drie bedrijven’... De koning geeft hierin een diner voor de nieuwe parlementsleden, en Van Wambeke, die niet meer uitgenodigd wordt, gaat zich tussen de tafeldienaars mengen. Hij stort saus op de soutane van Daens en strooit ook nog een giftig poeder op de zalm van Daens. En als Woeste dit opmerkt zegt hij tot Van Wambeke: ‘Ga nooit te communie bij hem, want hij is in staat vergift op de hostie te strooien.’ Waarop Van Wambeke antwoordt: ‘Waarom moet ik nog te communie gaan? Ik ben geen parlements lid meer.’

1895: Gevecht met Woeste

Op 11 december 1894 zetelde broer Adolf dan voor het eerst in de Kamer. Ik beschreef die dag en de opening van het parlement met alle mogelijke kleur. Koning Leopold kwam zijn troonrede lezen. Niemand werkte, iedereen was op straat om te roepen 'Algemeen stemrecht!' Zelfs de gardciviek deed hieraan geestdriftig mee. De straten en pleinen lagen vol manifesten. Rechtover het Paleis der Natie kreeg de koning een pak manifesten tegen het hoofd en viel hij bijna van zijn stormend peerd. Hij stapte de Kamer binnen en las zijn troonrede. Velen riepen: 'Leve de koning!', maar daartussen hoorde men roepen: 'Algemeen stemrecht!' Terzelfder tijd regende het kleine briefjes, die uit de openbare tribune naar beneden werden geworpen.

Adolf zette zich dan zo ver mogelijk van de socialisten weg. Iedereen keek met spanning uit naar de onvermijdelijke botsing tussen hem en Woeste. Maar als Woeste dan de priester smadelijk aanviel, stond de liberale minister De Bruyn recht, om in een korte rede hulde te brengen aan de vroegere leraar zijner zonen.

Pastoor Daens klaagde dan de armoede te Aalst aan, en zegde dat meer dan de helft der bevolking bij het armbestuur was ingeschreven. Een paar dagen later beweerde Woeste, aan de hand van 'officiële' cijfers, dat het aantal behoeftigen hoogstens 1400 bedroeg. Hij zei: 'Alhoewel de toestand der werklieden ongelukkig mag genoemd, zijn de lonen verhoogd.'

Daens: 'Te Aalst toch niet.'

Woeste: 'Het kamerlid dat mij onderbreekt heeft verklaard, dat de helft der huishoudens ten laste van het bureel der weldadigheid zijn, 't is te zeggen, 12.000 mensen, terwijl volgens de officiële cijfers er maar een 1400 ten laste zijn. De Aalsterse werklieden zijn niet zo ongelukkig als beweerd wordt.'

Daens: 'Zij winnen niet méér dan 10 frank per week.'

Woeste: 'Gij brengt het gesprek op wat anders...'

Anseele: 'Ja, maar op het belangrijkste!'

Woeste: ‘Wij hebben het niet daarover, maar over al te stoutmoedige beweringen. Ik waarschuw het land en de Kamer op haar hoede te zijn voor “sommige personen”.’

Maar het land werd gewaarschuwd op andere wijze: een liberaal blad stelde onmiddellijk een onderzoek in, omtrent het aantal behoeftigen te Aalst en pakte met cijfers uit, die aantoonde dat Adolf heel wat dichterbij de waarheid was dan Woeste.

Het moet niet gezegd, dat ik van dit alles zo nauwkeurig mogelijk verslag uitbracht in onze bladen. ‘Die meneer Woeste!’ schreef ik... ‘Wat moet er gal, bitterheid en haat in die mens zitten. Zijn beste kennissen zeggen het: hij vergeet of vergeeft nooit. Met neuzen en schampen heeft hij pastoor Daens toegesnuwd, dat er te Aalst niet zóveel armoede is, dat de Kamer “sommige personen” niet mag geloven... Meneer Woeste heeft niet graag, dat er gesproken wordt van ’t arme volk van Aalst. Toen de fabriek Van der Smissen stilviel en er omhalingen werden gedaan om de mensen te helpen, zodat ze niet van honger zouden omkomen, dan heeft Woeste 20 frank gegeven... met een lelijke zure brief erbij. Meneer Woeste, wat weet gij van Aalst? Hebt ge ooit een werkmans aangesproken, hebt ge ooit een werkmans ondervraagd over de toestanden in onze stad? Vanuit Brussel durft gij de ellende van het volk loochenen en de verdedigers van het volk beschimpen. Is de les die men u gegeven heeft niet voldoende geweest?’

In het Hollandse blad *Nieuwe Rotterdamse Courant* zou later Karel Van de Woestijne dit gevecht Woeste-Daens beschrijven: ‘Ik heb hem in de Kamer tegenover zijn aartsvijand zien staan: tegenover de schrale, scherpe, bijtende Woeste, de eiksterke, brede, toornende Daens, beschuldigend, verdoemend... Terwijl Woeste, onbegrijpelijk als met stomheid geslagen, de doordringende blik van zijn tegenstrever ontwijkend, geen antwoord vond dan slinkse afwijkingen. Zijn schrik voor pastoor Daens was instinktmatig. Zijn koel en scherp verstand scheen door een onontkomelijke angst verbijsterd, telkens de afvallige priester de mond opende. Adolf Daens was het slechte geweten van Woeste.’

Maar hij bleef een echte Daens, mijn broer, zoon van Lowieke Donsj, de grapjas, zoon van de stad waar de geest van Uilenspiegel leefde. In de Kamer gaf hij geestige en bijtende antwoorden die Woeste voor eeuwig belachelijk

maakten. Aan de hand van 'waarachtige officiële' cijfers, zoals hij zei, bewees hij dat het aantal behoeftigen minstens de 10.000 bereikte. In het Frans legde hij ook uit, waarom het voor hem plicht was zijn moedertaal te spreken... 'Maar vandaag wil ik in het Frans spreken, want na 20 jaar is de katholieke vertegenwoordiger van Aalst, de heer Woeste, nog niet genoeg gevorderd in zijn studie van het Vlaams, om mij hierin van antwoord te kunnen dienen.' Er volgde langdurig gelach, maar Adolf onderbrak het om Woeste de vraag te stellen 'of de verslagen omtrent de armoede te Aalst soms speciaal voor hem waren opgemaakt... Want het gemeentebestuur van Aalst is in het openbaarmaken van zijn verslagen even traag, als in het uithangen der kiezerslijsten.' Weer volgde algemeen gelach en toen dit bedaard was zei hij: 'Ik waarschuw het land en de Kamer tegen de gezegden van sommige personen, hier in ons midden.' Een nieuw lach-salvo volgde. Toen besloot hij: 'Meneer Woeste heeft ook in twijfel getrokken, dat 10 frank per week het gemiddelde loon is der Aalsterse werklieden. Ik heb mij daarin vergist, het is geen 10 frank, maar 9 frank en zelfs maar 8 frank.'

De katholieken schreeuwden: 'Wij wachten naar uw voorstellen, om daarin verandering te brengen.' De socialisten schreeuwden tegen: 'Ge moet niet wachten, ge zijt aan het regeren.' De hele boel stond nu overhoop en niemand kon nog een verstaanbaar woord uitbrengen. Tenslotte hoorde men de socialist Vandervelde roepen: 'Voor de eerste maal dat hier een priester aan het woord komt, kunnen de katholieken hem nog niet eerbiedigen.' En een stem van rechts: 'Nee, want hij sleurt zijn priesterkleed door de modder.'

Woeste vaarde bitter en hatelijk uit tegen Daens, zeggend dat de socialisten zijn bondgenoten waren. Daens antwoordde, dat hij er geen prijs op stelde toejuichingen te ontvangen van zijn politieke en vooral godsdienstige tegenstrevers, maar dat hij toch mét de socialisten grondige hervormingen in de maatschappelijke organisatie wou brengen... 'Tussen de socialisten en mezelf is een afgrond, maar ik wil toch mét de socialisten de arbeiders ter hulp komen.'

Bij deze woorden keken de antisocialisten van Gent stom en zwijgend voor zich uit, zonder ook maar een enkele blijk van instemming te geven. Zij luisterden naar Woeste, die nog wist te zeggen dat Daens door zijn

bisschop gestraft werd en thans bereid bleek tot samenwerking met de socialisten... 'Dat is de man, heren, die vandaag de kop opsteekt.' En haast pathetisch riep hij uit: 'Gedurende twintig jaar vertegenwoordig ik het arrondissement Aalst, en altijd heb ik de werklieden verdedigd. Ik verdien de modder niet, die men mij toewerpt, ik heb mijn hele leven geofferd om de maatschappij te verdedigen.'

Van links riep men: 'Ge bedoelt de geld-maatschappij.'

Woeste liet zich echter niet meer onderbreken, nu hij zijn hele hart aan het openen was en meteen ook maar al zijn gal over mijn broer uitspuwde. Hij wou zelfs niet eens meer de naam Daens uitspreken, en noemde hem steeds opnieuw 'het kamerlid dat ik van antwoord bedien'... Zodat een socialist met nadruk riep: 'het achtbaar kamerlid', en de hele linkerzijde weer aan het lachen ging. Maar Woeste bleef koppig doorpraten, en als Daens zelf hem wou onderbreken schreeuwde hij woedend: 'Gij hebt het woord niet.'

Adolf zei: 'Neen, maar ik smeeek u erom, *achtbare* meneer Woeste.'

Woeste had het voor de laatste maal over de lonen te Aalst, waar volgens hem de arbeiders 3 en 4 frank per dag verdienden, en velen zelfs 5 frank... 'De cijfers opgegeven door het kamerlid dat ik van antwoord bedien, zijn deze der leerjongens.' En tenslotte bracht hij hulde aan de Aalsterse nijveraars, die zulke schone werken verwezenlijkten, doch waar pastoor Daens nooit te zien was. En als klap op de vuurpijl haalde hij aan, hoe men in de ochtend der verkiezingen door de straten van Aalst had gelopen, met borden 'stemt voor de martelaar Daens'... 'Ik buig mij neer voor deze martelaar, die hier alleen maar de waarheid gemarteld heeft.'

Het werd door weinigen opgemerkt, maar mij trof het zeer diep; een katholiek kamerlid verliet hierop zijn plaats, zeggend 'dat deze zitting noodlottig zou worden voor de katholieke partij'.

De opgave van Woeste's fantastische lonen bleef de Aalsterse arbeiders zwaar op de hongerige maag liggen. En vooral omdat verschillende fabrikanten op het stadhuis waren uitgenodigd om hun tarieven en loonlijsten op te geven... en de meesten onder hen met een valse boekhouding voor de dag kwamen, waarin ze nóg eens zoveel neerpelden als ze in werkelijkheid uitbetaalden.

De socialisten hielden hierop meeting, met op de dagorde: de leugens van Woeste. Zij haalden aan, dat zelfs de stadswerklieden maar 1,60 frank per dag in handen gestopt kregen, en de politie, de knechten van Woeste zélf, met ten hoogste 2,60 frank bezoldigd werden... 'Geen wonder dat zij met vuile, gescheurde en gelapte uniformen lopen.' Zij hebben het nooit geweten, de socialisten, maar dat laatste maakte zeer diepe indruk... Bang dat ook nog de politie opstandig zou worden, deelde men ze in de maand mei mee, dat hun wedde op 1000 frank in het jaar zou gebracht worden.

Tijdens deze meeting stelden de socialisten ook een brief aan Woeste op, hem uitnodigend in het vervolg hun meetings bij te wonen, zodat hij op de hoogte der lonen kon blijven. Het lijkt ongelooflijk, maar Woeste schreef hen een brief terug: 'Mijnheren, ik heb niet gezegd dat de arbeiders in Aalst 5,00 frank per dag winnen, ik heb gezegd dat "sommigen" van 3,00 tot 5,00 frank per dag winnen. Overigens, ik bemin de werklieden en heb steeds gedaan wat mogelijk was om hun lot te verbeteren. Wat mezelf betreft, ik ben ook een arbeider, ik werk heel wat meer dan 8 uur per dag. Ik groet u, Charles Woeste.'

Veertien dagen later was Woeste in de stad en bezocht hij de katholieke werkmanskring. En er een schepje opdoende schreef Van der Meersch in *Vooruit*, dat hij door een zwerm bedelende kinderen werd omringd en hij twee cent uit de zak haalde.

Doch naar aanleiding van het debat omtrent de noodlijdenden moest ook Van de Putte in *Denderbode* zijn woordje plaatsen. Hij was immers lid van het arbureel en kende best de toestanden. 'De werklozen,' schreef hij, 'dat zijn een aantal oudveroordeelden, landlopers, ontevreden die nooit genoeg hebben, luiaards die nog nooit gewerkt hebben, gebrekkigen die reeds ándere hulp genieten.'

Kon het anders of socialisten en 'daensisten' – zoals ze ons noemden – moesten op elkaar wisselwerking uitoefenen? Het was waarheid dat een groot aantal arbeiders uit de Denderstreek, die anders tot het socialisme zouden behoord hebben, zich tot 'paster' Daens aangetrokken voelden en zich onder onze vlag, de groene vlag, schaarden. De socialist Vandervelde wist dit wel, maar hij vergeleek pastoor Daens aan De Costers Tijn Uilenspiegel en zei: 'Ook pastoor Daens bereidt de heropstanding der

Vlamingen voor. Hij slaat in Vlaanderen een bres, waarlangs wij met de rode vlag op kop zullen binnenrukken.’ Mijn broer antwoordde koel: ‘Vandervelde is nog jong, de jeugd koestert vele schone dromen.’

Maar het valt evenmin te ontkennen, dat veel dezer arbeiders daarna, via onze volkspartij, en door onze voortdurende ruzies met het kerkelijk gezag, uiteindelijk toch voor een groot deel bij de socialisten aansloten. Maar hierover wil ik het nu nog niet hebben. Dat komt later dan, als ik nog méér en veel bitterder noten heb te kraken.

Ook het debat rond de gemeentelijke kieswet bracht ons weer een stapje dichterbij de linksen: op een meeting te Brussel kondigde Vandervelde aan, dat de christen volkspartij van Aalst mét de socialisten het regeringsvoorstel zou bestrijden en een gemeenschappelijke actie voeren voor het algemeen stemrecht.

De contacten bleven voortduren. In april kondigde *Vooruit* aan, dat ‘daensisten’ en socialisten bij de gemeentelijke verkiezingen van november een verbond zouden sluiten. Mijn broer was verplicht officieel dit bericht te loochenen, alhoewel reeds een begin met de onderhandelingen was gemaakt. Onder titel ‘Allen tegelijk’ schreven de Aalsterse socialisten: ‘Het zal er weldra stormen in onze stad, want alle democratische partijen wensen samen te strijden voor een programma, dat onmiddellijke hervormingen in het gemeentebestuur wenst aan te brengen.’

Het was nogmaals André Van der Meersch – zoals steeds een veel te enthousiast man, met helaas te weinig politieke behendigheid – die door dit voorbarig bericht te veel storm verwekte. We moesten dan ook in onze bladen terugkrabbelen, en hierdoor kwam er alleen samenwerking met de socialisten voor Ninove en Geraardsbergen en hadden wij te Aalst ons te onthouden.

Net zoals Van der Meersch zagen ook tal van andere socialisten reeds in pastoor Daens een ‘partijgenoot’. Dit vooral, omdat hij in de Kamer reeds een paar maal mét de socialisten vóór- of tegenstemde. Het werd dan een teleurstelling voor hen, als hij de socialisten niet steunde om de dag van Eén Mei tot officiële feestdag te zien instellen. Hij zei toen: ‘Met kardinaal Manning weet ik, dat de aanstaande eeuw de eeuw van de arbeider zal zijn. Ik begrijp dan ook, dat zij een “feestdag van de Arbeid” willen instellen,

doch als de socialisten blijk willen geven van verzoening, dat zij dan 15 mei nemen, de gedenkdag van Rerum Novarum.’

Met deze woorden ontving hij voor de eerste maal applaus bij de antisocialisten van Gent, die tot nog toe bij elk zijner woorden gezwegen hadden als een graf. Zijn tegenstrevers hadden nu zijn kwetsbare plek ontdekt: de vrees voor een socialist te zullen doorgaan. Teleurgesteld, maar hem begrijpend, zegden toen de socialisten: ‘Laat ons hierom de man niet te hard aanvallen. Wanneer men opgevoed is als katholiek priester zou er méér dan menselijke moed toe nodig zijn, om in deze zware strijd niet te bezwijken. Wij betreuren zijn woorden, doch vergeven ze hem omdat wij hem zo goed begrijpen. Het zou ons een genoegen doen, moest pastoor Daens het voorbeeld kunnen volgen van abbé Pottier uit Luik, die zich in zijn blad openlijk heeft uitgesproken voor het feest van Eén Mei.’

In om het even welk dorp, waar pastoor Daens meeting gaf in openlucht, stroomden de socialisten toe, zodat de kreten ‘Leve pastoor Daens’ zich steeds vermengden met ‘Leve het socialisme’. De kreet ‘Leve pastoor Daens’ was trouwens in het hele Vlaamse land niet meer uit de lucht. Zelfs te Kortrijk hoorde men het oorverdovend schreeuwen, en dan nog tijdens het feest der katholieke Jonge Wacht, die haar vaandel wou inwijden. Woeste in eigen persoon zou het vaandel aan zijn jonge-wachters overhandigen, doch uit het station komend stond hij tegenover een zee van volk... die hem op een luidruchtig ‘Awoert!’ onthaalde. Tevergeefs riepen de jonge-wachters ‘Leve Woeste!’, zij werden overstemd door de massa arbeiders die ‘leve pastoor Daens’ schreeuwde.

Hoe broer Adolf ook zijn best deed, steeds erop te wijzen dat hij geen socialist kon genoemd, het bleef een feit dat wij, sinds het oprichten der christen volkspartij, ermee ophielden met spijt en droefheid allerlei nieuws over de Aalsterse socialisten mee te delen. Voor de geschiedenis der socialistische partij te Aalst zullen ook mijn bladen tot en met 1892 een bron zijn waaruit men week na week kan putten, maar vanaf 1893 schreef ik geen woord meer over hen. Zij lieten de rode vlag wapperen en woonden in steeds groter aantal – zij het nu met ietwat tragere groei – de meetingen en partijfeestjes bij. Maar nergens liet ik me hierover een woord ontglippen.

En ach, misschien mag het even jammer genoemd, dat ik zo heel weinig nieuws bracht over de eigen partij. Nu het haast allemaal achter de rug is, stel ik vast nergens meegedeeld te hebben waar wij samenkwamen of vergaderden, nergens vertelde ik hoe en waar onze ziekenbond ontstond, de fanfare, of de allereerste vakbonden en coöperatieven. Want al waren wij geen socialisten, we schoeiden toch onze partij op socialistische leest, en vakbonden en coöperatieven hebben we inderdaad gesticht.

Maar hier dan toch een nieuwtje: bij een monsterbetoging te Ninove, in ons lokaal 'Klokke Roeland', werd pastoor Daens uitbundig begroet en na hem voerden ook Aloïs De Backer en de jonge Petrus Van Schuylenbergh het woord. Van Schuylenbergh, geboren 3 maart 1872, stond volkomen onder mijn invloed, ook voor wat het proza betrof dat hij reeds mocht schrijven. Een weinig later zou hij Aalst verlaten en naar Ninove gaan wonen, om de reeds zieke Sterckx te vervangen en zelf drukker-uitgever van het blad *Klokke Roeland* te worden.

Voor wat de verstandhouding tussen socialisten en ons, daensisten, ook te Ninove betrof, kan het teruggevonden opschriftboekje van een fabrieksarbeider uit dit stadje heel wat aan het licht brengen. Het nette schrift en de niet te overvloedige taalfouten tonen aan dat de man, Thielemans, lager onderwijs had genoten, ook al was hij gewoon arbeider in de liberale fabriek Stichelmans.

Bij de opkomst der christen volkspartij werden de arbeiders van Stichelmans op een algemene bijeenkomst uitgenodigd en gevraagd om voor pastoor Daens te stemmen. Iets waar socialist Thielemans nog minachtend bij opmerkte: 't Is wat schoons, zo'n boel!' Daarna kwam echter de samenwerking en schreef hij: 'Wij waren met acht man van de socialisten naar de liberale kring gegaan, om te bespreken of wij voor pastoor Daens zouden stemmen.' Vanaf dat ogenblik toonde hij meer begrip. Hij deelde mee, dat pastoor Daens meeting was komen geven in de fabriek van de liberaal Meert, op de Kleine Vestbarm, en haalde nog aan, vernomen te hebben dat men tegen pastoor Daens had gepredikt: 'Stem niet voor hem, want hij is maar van geringe afkomst: zijn vader was een witkalker en

schaliedekker.' En socialist Thielemans merkte hierbij op: 'En wat was Jezus dan?'

Op 26 maart opende de Kamer het debat over het wetsvoorstel, betreffende het meervoudig stemrecht voor de gemeentelijke verkiezingen. Het voorstel kwam in feite van koning Leopold zelf, die tot Woeste had gezegd: 'Er mag geen enkele fout meer begaan worden... maak eens een *goede* gemeentewet.' En bij dit ingediende wetsvoorstel ging het er duidelijk om, een dam op te werpen tegen het stemmenaantal der arbeiders: de extra-stem van de huisvader werd afhankelijk gemaakt van een cijns, van 5 tot 20 frank, en een extra-stem werd nogmaals toegevoegd aan de bezitter van een kadastraal inkomen van minstens 150 frank. Bovendien moest men 30 jaar zijn, om stemrecht te hebben... Dit laatste dan omdat men wist, dat de meeste jonge arbeiders ofwel voor het socialisme ofwel voor ónze vooruitstrevende partij gewonnen waren. Bij dit voorstel dreigden de socialisten met oproer, en ook wij stelden ons in de oppositie.

Om de christen democraten voor het wetsvoorstel te winnen, diende minister Helleputte dan een amendement in, dat de pil wat vergulden moest. Pastoor Daens weifelde, of hij zich heel alleen als christen democraat tegen nu ook Helleputte zou keren, de minst behoudsgezinde katholieke regeerder, om zich nogmaals met de socialisten akkoord te verklaren. Hij aarzelde, en onthield zich.

Maar in de Grote Zaal op de Hoogstraat hielden de socialisten meeting. Ze moest om 6 uur beginnen, maar als het dit uur op de beiaard rammelde, bestond geen mogelijkheid meer nog de zaal binnen te raken. Van der Meersch stelde er de vraag 'of zij bereid waren hun plicht te doen, net als in de rumoerige dagen van april '93'. En dit betekende, of zij opnieuw straatgevechten wilden leveren. De hele zaal schreeuwde 'ja-ja!', en dan las Van der Meersch ook nog een brief voor, die men zodadelijk aan pastoor Daens zou overhandigen: 'Meneer, in naam der socialistische werkliedenpartij komen wij u vragen al uw invloed in de Kamer te gebruiken, om het wetsvoorstel der regering *niet* te steunen en hierdoor onze stad en het ganse land voor nog groter onheilen te bewaren. Hopende, meneer, dat u aan deze rechtvaardige vraag zult voldoen, danken wij u op

voorhand.' Met meer dan duizend arbeiders werd deze brief in stoet naar het eiland Chipka gebracht, maar in afwezigheid van mijn broer moest ik dan de brief in ontvangst nemen.

Op 5 april stemde pastoor Daens dan inderdaad tégen. Iets wat alle bladen met grote koppen meedeelden: 'Meneer Daens stemt opnieuw mét de socialisten.' Zij die wisten, dat deze gemeentewet door de koning zélf gewenst werd, konden zich voorstellen hoe diens haat tegen pastoor Daens toenam. Woeste stond erop, dat Rome er dit keer bij te pas kwam en schreef dan ook brieven naar de paus: 'Vijf mannen, onder wie een priester, hebben het vaandel van de opstand tegen de katholieke associatie geheven. Zij zaaien overal het zaad van het socialisme en met bedrieglijke beloften jagen ze de kleinen tegen de groten op, de armen tegen de rijken. Zij worden ondersteund door vrijdenkers, radikalen en socialisten. Het bedroeft de katholieken een priester aan het werk te zien met een dergelijke propaganda en met zulke bondgenoten, tegen de mannen die hun leven lang de Kerk gediend hebben. Priester Daens is niet de voorvechter van de democratische gedachten, die door alle katholieken worden aanvaard, maar van de socialistische gedachten.'

Vinnig beet pastoor Daens van zich af. In ons blad *De Werkman* beschreef hij Woeste, zoals hij die in de Kamer zag zitten: 'Wij slaan een oog op meneer Woeste. Daar zit hij te schrijven met een wezen zo stijf als een berd. Bijwijlen doet hij een bijtende uitroep. Hij zit daar, de vijand van de nieuwe wereld... Te Brussel wordt publiek gezegd, dat hij de kardinaal van Mechelen bedreigd heeft, omdat deze prins der kerk zich uitgesproken heeft voor de rechtvaardigheid van het evenredig stelsel. Daar zit hij, de man die van dezelfde plaats uitriep tegen ons "dat wij leugens op leugens tegen hem opgestapeld hebben". En als wij hem uitdagen, dan zwijgt hij. Daar zit hij, de man die durfde te zeggen dat wij de armoede te Aalst overdrijven. Hij loochent de armoede, vanuit Brussel waar hij een hotel heeft en vanuit Ukkel waar hij een paleis bezit.'

Hij heeft ons gehaat en onze ondergang bewerkstelligd. Maar als ik rechtvaardig wil zijn moet ik eraan toevoegen, dat hij zo genadeloos vocht omdat hij er rotsvast van overtuigd was, dat hij en hij alleen het land en de katholieke partij van de ondergang kon redden. Tot zijn partijgenoten te

Antwerpen zei hij: 'De vijand zaait haat tegen de burgerij, dit noodzakelijk bestanddeel onzer samenleving. De vijand zaait ook haat tegen het kapitaal, dat hij als de uitbouter van de arbeid afschildert, terwijl hij zeer goed weet dat kapitaal niets anders is dan de vrucht van samengehoopte arbeid. De vijand zaait haat tegen de kerk, de enige die orde in deze wanordelijke staat van zaken kan brengen, en die hij dus meest te vrezen heeft.'

'Daar zit hij te schrijven met een wezen zo stijf als een berd,' stelde pastoor Daens vast. En misschien was hij net dat ogenblik bezig zijn uitvoerige nota voor paus Leo XIII op te stellen. Of liever, zijn eenzijdige aanklacht tegen onze volkspartij... 'Door enkel over de rechten der arbeiders te spreken, door te ijveren voor een overdreven staatstussenkomst en door het werkende volk tegen de rijken op te hitsen, werken de daensisten voor de socialisten. Priester Daens is geen slachtoffer: zélf heeft hij, met zijn bondgenoten, tegen de katholieken een campagne van hoon en laster gevoerd. Het onweerlegbare bewijs is, dat alle pastoors en onderpastoors der 22 gemeenten van het arrondissement zich tégen hem geschaard hebben.'

Dat Woeste deze aanklacht geschreven had, raakte echter bekend bij weldenkender katholieken. Monseigneur de Harlez verwittigde zelfs kardinaal Goossens, die net naar Rome moest vertrekken... 'Wanneer Woeste triomfeert zal hij menen dat hem álles veroorloofd is. Nu reeds is hij onbeschaamd tegenover de bisschoppen, wat zal het daarna worden? Indien de heilige vader pastoor Daens veroordeelt, zullen de werklieden zich uit verbittering naar het socialisme keren.'

Kardinaal Goossens was meer dan twee weken te Rome en maakte van de gelegenheid gebruik, paus Leo XIII te bewegen een meer verzoenende houding tegenover de christen volkspartij aan te nemen. Hij stelde ook nog voor, een eind te brengen aan al die uiteenlopende interpretaties welke men aan de encycliek gaf. Het was nutteloos. De Belgische vertegenwoordiger bij het Vaticaan zei achteraf: 'Ik weet dat de democratie niet werd afgekeurd, maar geremd.'

De nota van Woeste had meer indruk op de paus gemaakt, dan de waarschuwende woorden van bisschop de Harlez en kardinaal Goossens. En bovendien kwam nog een andere man zijn volle gewicht in de schaal werpen: koning Leopold zelf. Aan een Belgische afvaardiging, die in het

begin der maand Rome bezocht, zegde de paus dan: 'Wat te Aalst gebeurt is een schandaal, waartegen maatregelen moeten genomen.' Maatregelen, niet tegen Woeste en de drijverijen der Bokken, maar tegen Daens.

Wij waren van dit alles nog onwetend. Adolf was zelfs niet eens op de hoogte, dat niet Woeste zijn ergste vijand moest genoemd, maar een man die ons steeds vriendelijk had gegroet: baron Leo de Bethune. Na wat allemaal gebeurd was, gaf de Bethune zijn pogen om volksvertegenwoordiger te worden nog steeds niet op. Maar nu stond pastoor Daens hem in de weg, om nog ooit een kans te kunnen maken als de man der antisocialisten. Het was echter niet mogelijk hem zo openlijk te bevechten als de anderen, want in ons stadje wist iedereen nog best, dat hij zich bijna de vingers had gebrand aan onze volkspartij. Hij probeerde nu in alle stilte, en in de rug, de bezieler onzer partij neer te slaan. Onafgebroken drong hij bij bisschop Stillemans erop aan, pastoor Daens uit te schakelen door hem te verbieden nog langer zijn priesterkleed te dragen.

Onafwendbaar namen de gebeurtenissen hun loop. Op maandag 29 april richtte de jonge Brusselse federatie van afgescheurde christen democraten een grote volksmeeting in, met het doel toenadering te zoeken bij onze volkspartij der Denderstreek. De voornaamste spreker zou dan ook Adolf zijn, die het programma onzer volkspartij had uiteen te zetten. De meeting greep plaats te Brussel in de Fabrieksstraat, zaal Union. Het stond er stampvol volk, niet alleen in de zaal en op de trappen, maar in de hele Fabrieksstraat zelf. De ganse hoofdstad wou de priester zien, die reeds zoveel herrie in het land had verwekt. Op het podium zag men de kopstukken van de 'Vlaamse onzijdige volkspartij': de Brusselse democraten en flaminganten, die zich deze avond bij de daensisten wilden aansluiten. Jules Renkin, van de *Justice Sociale*, zat voor. Adolf maakte reeds deel uit van het redactiecomité dezer *Justice Sociale*, met Renkin en Carton de Wiart. Zij hielden hun zittingen meestal ten huize van mevrouw 't Kindt, een rijke dame met christen democratische opvattingen, die haar kasteel te Wolvertem had.

Renkin verklaarde, dat in de toekomst de meetings tegensprekelijk zouden zijn, maar dat dit keer pastoor Daens alléén het woord zou voeren. Men protesteerde heftig in de zaal. Het waren de socialisten, in massa

opgekomen om voor het nodige rumoer te zorgen. Voortdurend werd pastoor Daens dan ook onderbroken. Men verweet hem, zich tegen het vieren van Eén Mei te hebben verzet. Maar toen ook nog een katholiek aan het woord wou komen, begon iederéén kabaal te maken. Er ontstond een woest gevecht, dat bijna twintig minuten duurde en waarbij pastoor Daens aan het spreekgestoelte onverstaanbaar bleef. Zijn rede en het gevecht in de zaal eindigden bijna gelijktijdig.

Ducatillon stampte met beide voeten op de plankenvloer van het podium, om stilte te bekomen. Het was tevergeefs. Uiteindelijk beklom de socialist Furnemont het podium en riep uit: 'Waarom hebben wij nog een ándere werkliedenpartij nodig, als er reeds een bestaat?' Hierop overrompelden de socialisten de zaal en de afgescheurde christen democraten uit het Brusselse dropen af. De socialisten bleven, en zongen de Marseillaise.

Zonder de moed op te geven vertrok pastoor Daens naar Antwerpen. Hij hield op zondag 5 mei meeting te Borgerhout, in de herberg De Eenhoorn. Bij zijn verschijnen riepen de enen 'Leve Woeste' en schreeuwden de anderen 'Leve pastoor Daens'. Tien minuten lang was het hem onmogelijk een woord te zeggen, maar dat werd hij nu wel gewoon. Kalm liet hij het onweer overdrijven. Dan zegde hij: 'Ik vraag me af of het dan toch zo veeleisend is, verbetering te vragen voor het lot van de werkman. Anseele, die door de heftigheid van zijn karakter wat al te voortvarend is, heeft veel waarheden gezegd. Onlangs had hij het over de lastboeken der openbare aanbestedingen, die soms 40 tot 50 paragrafen bevatten en waaronder slechts een enkele aan de werkman gewijd is... namelijk dat men hem mag doorzenden naar believen.'

Van de herberg 'De Eenhoorn' trok men naar de herberg 'De Wildeman', waar een tweede meeting werd ingericht. Daar vertelde pastoor Daens dan, hoe hij en abbé Pottier uit Luik bij de paus waren geroepen... 'Eerstdaags vertrek ik naar Rome en zal ik de paus vertellen hoe christelijk maar hoe arm de bevolking van Vlaanderen is. Ik ben zeker, dat ik u zijn zegen zal overbrengen.'

De liberalen merkten hierbij op: 'Daens kon zich wel eens bedriegen.' Hij wist echter voor zichzelf best genoeg, wat hem te wachten stond.

Alhoewel hij zei 'dat de paus hem wenste te spreken, om op de hoogte te zijn van de ware toestand in Vlaanderen' ging het om een kort ambtelijk bericht, waardoor hij 'bevel' kreeg zo spoedig mogelijk naar Rome te komen.

Toch werd ondertussen op de markt te Ninove een vlugschrift uitgedeeld, met allerlei opgetogen mededelingen: 'Groot nieuws over pastoor Daens! Victorie, victorie... de christen volkspartij zegeviert te Rome. De paus roept pastoor Daens bij zich, omdat hij oordeelt dat onze partij er nodig is voor de welvaart van het land.'

Niet alleen de democratische priesters Daens en Pottier werden naar Rome geroepen, ook de democratische bisschop van Luik, Doutreloux, werd ontboden. Deze kwam te Rome aan op 2 mei en legde de paus een nota voor, waarin hij de autonomie der arbeiders verdedigde. Zijn pleidooi haalde weinig of niets uit. Leo XIII had besloten 'de overdrijvingen der christen democraten in te tomen'. Aan Doutreloux gaf hij de raad, de strijd te staken. Ontmoedigd verliet deze Rome, ontmoette op de terugreis pastoor Daens en zei treurig: 'We moeten tot elke prijs vrede sluiten met de conservatieven, zelfs indien zij geen enkele toegeving willen doen en geen enkele zetel aan de democraten afstaan... De paus wil het.'

Wij hadden het hoofd te buigen en te zwijgen. Pas zes jaar later, bij de dood van bisschop Doutreloux, zou pastoor Daens openlijk neerschrijven wat toen tussen hen werd gezegd: 'De rijke katholieke bewaarders van Luik namen hun toevlucht tot afschuwelijke middelen. In een befaamd gebleven vlugschriftje deelden zij mee dat zij, als hij verder de democraten bleef steunen, de beurs sloten en de liefdadigheidswerken niet meer ter hulp kwamen. Naar hun heilige gewoonte kloegen zij de bisschop te Rome aan. Hij werd er afgeschilderd als een onvoorzichtigaard, een dwaas, op een zeer gevaarlijk pad dat naar het socialisme leidde. Alléén staande, door de bewaarders en het ministerie bevochten, afgekeurd door de overige bisschoppen van België, wat kon de bisschop van Luik doen? Wat hem eindelijk helemaal terneersloeg was het verzoek naar Rome te komen, waar hij een vermaning kreeg en de verwittiging de strijd te laten varen.'

Van zaterdagnoon tot zondagnoon was mijn broer te Parijs, waar hij onderhandelde met voorname katholieken. Hij vernam er, dat de alleenheersers door allerlei arglistigheden de paus wilden opmaken tegen de

christen volkspartij en haar vertegenwoordiger in de Kamer. Dit waren wij te verwachten. Mensen die durfden te liegen als paardendieven, die valse brieven fabriceerden, die valse affiches uitplakten... hoe zouden die ons sparen te Rome?

De volgende dag kon ik reeds het verdere relaas der reis, geschreven door Adolf zelf, in onze bladen geven... 'Dinsdagmorgen, na een reis per sneltrein, ben ik te halfzeven te Rome aangekomen, bestoven en vermoeid. Ik ben reeds bij mgr. x geweest die me zegde, dat ik in alle vertrouwen bij kardinaal Rampolla mocht gaan en hem alles zeggen. Deze avond zal ook het verhoor bij de paus geschikt worden... Goedendag aan allen, en tot morgen.'

In zijn reisverslag, geschreven voor de kleine man in Aalst, kwam niet tot uiting hoe hij zich daar te Rome hulpeloos en vereenzaamd voelde. De paus zelf weigerde hem te ontvangen. Ook de linkse pers in België raapte een en ander op, van wat ginder in Rome omging. De socialisten schreven: 'Daens heeft weliswaar verzekerd, dat de paus hem verzocht had een memorie te schrijven over de toestanden in Vlaanderen, maar ondertussen heeft graaf d'Ursel reeds het voorrecht gekregen de paus te mogen spreken... De rijken gaan dus nogmaals vóór de armen.'

Wij wisten inderdaad dat graaf d'Ursel, afgevaardigde der katholieke aristocraten, twee maal bij de paus in gehoor was ontvangen en hem brieven had overhandigd. Brieven van wie... van Woeste en van koning Leopold zelf? Dezelfde dag publiceerde reeds een Weens blad volgend bericht: 'Priester Daens werd naar Rome geroepen, beschuldigd van ongehoorzaamheid jegens zijn bisschop. Hij zal een openbare berisping ontvangen die onrechtstreeks geheel de christen democratie in België en elders zal treffen. Deze houding van het Vaticaan zal met voldoening door de "hogere kringen te Brussel" worden waargenomen.'

De klerikale bladen gingen meteen aan het jubelen: 'De heilige vader heeft een gehoor geweigerd aan Daens, die hiervan misbruik zou kunnen maken. Hij moest bovendien een verklaring tekenen, waarin hij ongelijk bekende, voornamelijk wat de verdeeldheid onder de katholieken betreft.'

Adolf bleef tien dagen te Rome en juist de laatste dag kreeg hij nog een in het Latijn geschreven brief: 'Leg u erop toe de vroomheid te bevorderen,

uw woord te voegen naar de rechtvaardigheid, de liefde en de voorzichtigheid, om in alles de eer van uw priesterlijke waardigheid hoog te houden. Houdt u niet op met hen, die de burgerlijke samenleving willen omverwerpen en zorg ervoor geen verdeeldheid onder de katholieken te veroorzaken.'

De brief liet aan duidelijkheid niets te wensen over: onze politieke actie werd gelaakt en Adolf moest definitief eraan verzaken, wou hij vermijden dat tegen hem ernstige kerkelijke maatregelen werden genomen. Men verlangde van hem, dat hij zich als priester terugtrok en dat hij dus onze duizenden kiezers, die op hem rekenden, aan hun lot overliet.

Dinsdag 28 mei, rond tien uur, kwam hij uit het station te Aalst aan. Men wist dat hij daar zou zijn en van het station tot aan onze woning op het eiland Chipka stond de menigte op elkaar gedrongen om hem te begroeten. Vanop de stoep sprak hij volgende weinige woorden tot het volk: 'Vrienden, ik dank u voor de genegenheid die gij mij betoont, door me op mijn weg huiswaarts te vergezellen. Te Rome heb ik grote en schone zaken verricht. We zullen blijven voortstrijden in eendracht en vrede. Ge moogt altijd op mij blijven rekenen, in leven en dood.'

Tien minuten later klopte reeds een redacteur van het liberale blad *La Gazette* aan, om hem te ondervragen over zijn reis naar Rome, en of hij zijn propaganda zou voortzetten? Adolf antwoordde: 'Wij zullen voortgaan te werken voor de verwezenlijking der gedachten, uitgedrukt in de pauselijke encycliek, met de wens zoveel mogelijk de eendracht te behouden... Maar bij die eendracht hoort de rechtvaardigheid, het een gaat niet zonder het ander.'

Toch verlangde hij van de liberale dagbladschrijver, zo weinig mogelijk hierover in zijn krant te schrijven... 'Men beschuldigt me nu al, mijn mededelingen aan alleen maar liberale bladen te geven.'

Ik mag wel zeggen, ontmoedigd was Adolf thuisgekomen. Maar hij was en bleef volksvertegenwoordiger en de democraten vertrouwden op hem. De voormannen der partij stroomden samen in ons huis en daar zegde Plancquaert: 'Meneer de paster, ge gaat ons toch niet in de steek laten?' Zij drongen allen aan, en ik nog felst van al. Adolf gaf toe: hij zou de werking voortzetten, omdat hij het in geweten niet verantwoord kon deze

eenvoudigen, die hij zo voortvarend in de strijd had meegesleurd, aan hun lot over te laten. Maar hij wou nu voorzichtig zijn en zich alleen beperken tot zijn bedrijvigheid van kamerlid.

Voor ons beiden waren het pijnlijke en diep vernederende dagen. Met spanning keek iedereen uit, naar wat we in onze bladen zouden schrijven. Het werd mijn taak de knoop door te hakken: 'Dinsdag is dan onze verdediger der christen volkspartij teruggekeerd, zijn 14 dagen verlof waren uit. Diezelfde dag is hij naar de Kamers gegaan. Voor veel zaken is zwijgen onverbeterlijk en daar men in het Vaticaan gezegd heeft "niet veel gerucht rond deze zaak" is dus zwijgen een plicht voor elke christen mens en zeer zeker voor een priester.'

We wisten ons gemuilband. Ten andere, ook de Aalsterse katholieken gebruikten ditzelfde woord, maar met haast satanische vreugde. Dat de paus gevraagd had naar verzoening te streven, betekende voor hen dat Adolf zich had neer te leggen als een vloermat. Hij moest nu zwijgen, en dit wou voor hen zeggen dat zij hem ongestraft en luidruchtig mochten honen. Er werd meteen een vlugschrift verspreid, dat ze 'Nagels met Koppen' noemden:

– Dat Pastoor Daens naar Rome is gegaan omdat het van moetens was, op uitdrukkelijke last van de paus. Dat Daens te Rome is moeten verschijnen voor een geestelijk tribunaal waar hij zich te verantwoorden had over zijn gedrag als priester, en waar de christen volkspartij niets mee te maken had. Dat Daens duchtig de les werd gespeld en zijn bol gewassen kreeg naar de laatste goesting. Dat Daens wel stil en braaf zijn plicht zou willen kwijten, lijk ze het hem te Rome hebben voorgehouden, maar dat hij voortgejaagd wordt door mannen die onder het mom van volksvrienden op het stadhuis of in de Kamers willen geraken. Dat pastoor Daens veel te slim is om zich in het openbaar te Ninove te vertonen, want wie zijn gat verbrandt moet op de blaren zitten...

Pastoor Daens had zich inderdaad niet in het openbaar vertoond te Ninove, waar op zondag 2 juni de inhuldiging van het groene vaandel onzer partij plaatsgreep. Het was een hoogdag voor de beweging, allen en alles riep hem daar naartoe. Trouwens, de Roelanders hadden reeds aangekondigd 'dat alle christen democratische sprekers onder geleide van pastoor Daens zouden aanwezig zijn'. Toch ging hij niet, omdat hij als

priester zijn woord had gegeven 'ervoor te zorgen geen verdeeldheid onder de katholieken te veroorzaken'.

Een ontzaglijke volksmassa was te Ninove op elkaar gepakt. Na een redevoering van smid Lambrecht werd ons groene vaandel ingehuldigd, maar nergens was pastoor Daens te zien. En hiervan maakten de katholieken opnieuw gebruik, om tussen de massa strooibriefjes uit te delen: 'Waar blijft pastoor Daens?'

En dit uitdelen van briefjes schonk hun meteen gelegenheid, eens goed rond te kijken wie uit Aalst allemaal aanwezig waren. Er waren heel wat leden van de zondagsschool en de werkmanskring... en prompt werden ze allen uit deze organisaties gegooid. Zelfs een oude stadswerker werd het werk ontnomen, omdat zijn zoon daar in de straten van Ninove was gezien. Ook te Ninove zelf werden stadswerkers en stadsbedienden ontslagen, omdat zij in de stoet der daensisten hadden opgestapt.

Dergelijke genadeloze vervolging en broodroof wekten bij onze mensen het gevoel 'martelaars voor de goede zaak' te zijn. Iets wat we gemeen kregen met de socialisten, die eveneens uit de vervolging hun begeisterende kracht hadden geput. Stilaan bracht het onze mensen ertoe, 'hun' pastoor Daens als een levend heiligenbeeld te zien. In de herberg van Rosalie Ghysels was in gekleurd zand het portret van pastoor Daens gestrooid, omringd van bloemen en een zwevende engel die een lauwerkrans rond zijn hoofd legde. Voor de prijs van een paar centen was ook nog een 'levensbeschrijving van pastoor Daens' te bekomen, voorzien van een fraai portret. Dit portret kwam in alle krotten en stulpen, waar het nog steeds stonk naar honger en tekort, op de schoorsteenmantel, de ereplaats, omgeven van wat goedkope papieren bloemen. Het leek op een altaar, waar een nieuwe 'volksheilige' werd vereerd.

Maar hij mocht dan al met goede bedoelingen teruggekeerd zijn uit Rome, de conservatieven wilden niet wachten tot de vrede hersteld was. Typisch was de houding van Clemens Van de Putte, voor wie het opgelegde zwijgen van Daens betekende, dat hij nu ongestraft mocht schelden als een viswijf. Adolf zelf trachtte ondertussen nog steeds zijn belofte na te komen. Pas enkele dagen na het feest waagde hij zich in het eigen lokaal Klokke

Roeland te Ninove, en zegde hij er 'graag de eenheid in het katholieke kamp hersteld te zien, omdat de paus dit verlangen had uitgesproken'.

Het was een aan handen en voeten geketende pastoor Daens, die deze woorden sprak. Hij wist dat er heel wat socialisten aanwezig waren, en toch zei hij ook nog: 'Het socialisme is de algemene vijand die moet bekampt worden.' Het stelde hen heel erg teleur. Als hij naar het station terugkeerde, stonden ze voltallig in de straten van Ninove opgesteld, en staken zij inderhaast geschreven borden op: 'We zullen volgende keer nóg eens voor u stemmen!'

Maar op 10 juli volgde dan eindelijk een verklarende brief van de paus aan de Belgische bisschoppen. Hij eiste erin, dat elke school aan haar eigen programma zou verzaken, en verlangde ook nog dat het episcopaat zelf de leiding der sociale beweging in handen zou nemen. En hij onderstreepte er vooral in, dat de veroordeling van de onverdiende ellende der arbeiders door Rerum Novarum 'minder toepasselijk was op België, waar tot grote roem van de natie een betrekkelijke welvaart heerste'. Met deze zin wierp hij een bloem naar Leopold II en met de volgende zin gaf hij pastoor Daens nog een laatste trap: 'De priesters moeten zich bijzonder ervoor hoeden, aanstokers van twist en ophitsers van passies te worden, door de rol te spelen van volktribunen en partijleiders.'

Met het verschijnen van deze brief ontstond even een stilte: zowel in de behoudsgezinde bladen als in onze bladen werd met geen woord meer gerept over de sociale kwesties. Een algemene verzoening was het niet, maar wel een wapenstilstand. Want hielden de pennewisten op, het geniepig gekuip ging door... De commissie van Openbare Onderstand, beheerders van het hospitaal en allen bestaande uit onverzoenlijke katholieken, trachtten het hem bij het mis-lezen in de kapel zo zuur mogelijk te maken. Dat hij deze mis 'met gesloten deuren' moest opdragen, betekende dat zelfs wij, zijn naaste familieleden, niet aanwezig mochten zijn. Bovendien kon het maar tussen 8 en 9 uur gebeuren, en dit met doel hem te beletten nog de trein naar Brussel te nemen, om er in het parlement te zetelen. Soms liet men hem heel lang in de gang wachten, als een schooier die een aalmoes kwam bedelen.

Die dagen was er nog steeds nauwe samenwerking tussen de christen volkspartij en de Brusselse groep van de Justice Sociale, en kwamen Renkin en Carton de Wiart veel bij ons aan huis. Als zij er dan toevallig een gevecht meemaakten dat op ons eiland werd geleverd, verschrikte hen dit zo erg dat pastoor Daens hen met een medelijdend lachje 'salon-democraten' begon te noemen. Maar toch steunden zij hem trouw tijdens zijn moeilijkheden met het hospitaal. Zij laakten de houding der commissie van Openbare Onderstand en schreven in hun blad 'dat men de politieke man in de priester wou treffen'. Iets waarop Van de Putte antwoordde 'dat de commissieleden van de Openbare Onderstand de ware democraten waren en pastoor Daens een valsaard, een revolutionair, behangen met een schijn van godsdienst'.

Pastoor Daens protesteerde hiertegen in een besloten meeting der daensisten te Aalst en zei er 'dat niet alle pastoors en onderpastoors uit de Denderstreek een voetmat der katholieken konden zijn'.

Omtrent het hospitaal deed zich ten andere een nogal zonderlinge geschiedenis voor. Jaren geleden had ik in mijn bladen geschreven, dat dit hospitaal 'het gemeenste en het meest armtierige van heel België was'. Maar als het stadsbestuur dan eindelijk besloot een nieuw hospitaal te bouwen, op de gronden der Hertshage, juichte ik dit van harte toe. In november 1893 had ik nog geschreven: 'Ze waren dinsdag bezig met te meten op de Hertshage, voor 't nieuw hospitaal. Dat groots volkswerk is de glorie van het katholiek bestuur. Schepen Gheeraerds, dr. Claus en al de andere heren die dat reusachtige werk hebben voorgestaan en gestemd, hun namen zullen in eeuwige dankbaarheid voortleven.' In september 1895 was alles zo ver gevorderd, dat men met veel luister de eerste steen kon leggen. Maar tussen mij en het stadsbestuur was in deze twee jaar heel wat gebeurd, zodat ik nu schrijven moest: 'Hoe kleingeestig, geen enkel bericht ontvingen wij over de feesten. Nochtans wekken wij iedereen op om zondag naar Aalst te komen, voor de grote historische praalstoet.'

De praalstoet doortrok de bijzonderste straten. Men raakte niet uitgepraat over de vele versierde wagens, en vooral de wagens der katholieke garenfabrieken en weverijen, die alle bedrijvigheden uit hun nijverheid voorstelden: een honderdtal fabrieksmeisjes moesten op aanschouwelijke

wijze het bewerken van vlas en katoen voorstellen. Van der Meersch zei gnuivend: 'Men kon ook nog hun loon van vorige week op een bordje aanbrenge, en dat op hun boezem laten prijken.' Maar deze ene wanklank in het koor werd niet gehoord.

Het werd een echt Aalsters feest, met stomdronken figuranten op de versierde wagens. Petrus Van Nuffel moest zich haasten met te zeggen, dat de spil der feestelijkheden Desiré De Wolf was, een dan 26-jarige jongeman die het jaar eropvolgend in de nieuwe en voltallig katholieke gemeenteraad schepen van Openbare Werken zou worden, de Katholieke Jonge Wacht op nieuwe leest schoeien, en zich voor immer beroemd maken door in het begin van Wereldoorlog I uit de drassige gronden van de Osbroeck een stadspark te laten te voorschijn toveren.

Toch werd dit mooie feest gestoord. Volgens katholieke bladen gebeurde het rond 7 uur, toen de ministers en de overheden zich naar het stadhuis begaven voor het banket, en 'enige schoelies' begonnen te roepen 'Weg met Woeste'. De menigte zou luidop tegen die onbeschoftheid geprotesteerd hebben, om de ministers en daarna Woeste toe te juichen. Clemens Van de Putte voegde er nog aan toe: 'Datzelfde ogenblik verschenen Pieter Daens en zijn broeder, de volksvertegenwoordiger. Zij waren omringd van een aantal duistere kerels. Met geweldige gebaren spraken de gebroeders Daens de menigte toe en riepen ze uit: 'Willen we binnendringen en het stadhuis in bezit nemen?' Een hevig rumoer ontstond. Alle weldenkende burgers verklaarden zich openlijk tegen die ongehoorde houding der gebroeders Daens, die aldus een vaderlands feest poogden te storen. De eerwaarde heer Ponnet werd zelfs door enkele kerels, die de gebroeders Daens omringden, beledigd. Een verslag van de feiten werd aan de bisschop gezonden.'

Later achterhaalden we, dat dit proza door onderpastoor Ponnet zélf was geschreven. We konden er alleen eens de schouders om ophalen, maar toch schreef Van der Meersch 'Pie Donsj zal het wel op zijn eigen manier vertellen, en er wat van zijn gewone geestigheden aan toevoegen.'

Ver van geestig te worden, gaf ik getrouw het relaas van ons wedervaren: 'Verscheidene ministers waren aanwezig, ook Woeste en al de gekozenen, behalve broer Adolf dan. Hij liet zich hieraan niet gelegen: rond 2 uur stond hij in de Molenstraat aan de deur als de stoet voorbijtrok. Minister

Schollaert en veel andere heren schonken hem beleefd en vriendelijk zijn groet terug. Rond vier uur werd gevraagd: “Willen we eens naar de markt gaan?” Zijn hoed opgezet en de Molenstraat opgegaan. Ik was erbij, met twee of drie partijgenoten. Nabij de Markt moesten we drummen. De heren zaten in de grote zaal van het stadhuis reeds aan het banket. Tegenover het huis Lienart omringde ons een hoop volk en begon men te zingen van “vivat paster Daens en hij mag er wezen”. Dan zeg ik tot mijn broer: “Kom, laat ons langs de Kerkstraat naar huis gaan.” Wij doen dat, en alles bleef daarbij. ’s Anderendaags, we konden onze ogen niet geloven: in de *Vingtième Siècle* een lang hoofdartikel over het schandelijk gedrag van priester Daens en zijn broer. Volgens die gazette was het een complot tegen de ministers en had ik, Pieter Daens, tot de menigte geroepen: “Vrienden, willen wij die vetlappen daar eens uit het stadhuis halen?” En van dit alles was geen woord waar. Ook de politie had niets gehoord, niets gezien. Onze terechtwijzingen werden niet aanvaard... Men moest immers opnieuw ’t Bisdom opmaken tegen pastoor Daens’.

Stilaan brachten ze ons weer op kookpunt. We begonnen weer op dezelfde toon te antwoorden in onze bladen, waarin opnieuw ‘ophitsende artikels verschenen aan het adres van de rijken, de behouders, de regering en de koning’. Knipsels hiervan werden met pijnlijke zorg naar bisschop Stillemans gestuurd, om hem erop te wijzen ‘dat de daensisten onverzoenlijk bleven’.

Ondertussen begon men zich op de strijd voor de gemeenteverkiezingen voor te bereiden. De Aalsterse socialisten moeiden zich weinig met wat in ons kamp voorviel, zij gingen koppig en verbeterden hun eigen weg. Wat hen ontbrak was een grote figuur, zoals Anseele te Gent of Vandervelde te Brussel. Of, als ik het zeggen mag, zoals in ons eigen stadje broer Adolf.

André Van der Meersch bleef lokaalhouder in het Sintjorisstraatje, en aan de schenkbank schreef hij heel wat berichten naar *Vooruit*. Er kon een mooie bloemlezing van deze berichten aangelegd, die alle in typisch Aalsterse bewoordingen en zelfs veelal in haast Aalsters dialect geschreven werden. En dank zij deze berichten mocht hij de lezers van *Vooruit* – ‘die mij de laatste tijd zo ieverig hebben meegeholpen tot het winnen van

abonnementen' – mededelen, dat hun blad het meestgelezen centjesblad van de hele stad was geworden. Later heb ik met André Van der Meersch, na vergaderingen die we samen moesten voorzitten, in ergens een volksherberg een kaartje gelegd en een pint bier gedronken. En daar mocht ik dan vaststellen hoe heel veel wij met elkaar gemeen hadden en van een grap en een geestig woord hielden.

Neem het me dus niet kwalijk, dat ik ook hún geschiedenis op de voet volg, want zeer dikwijls bereden we dezelfde weg en raakten onze wielen elkaar. Niet steeds grote feiten maar vrij dikwijls kleine bijzonderheden zijn typisch voor de geschiedenis. Kwam men in deze arbeidersbuurten, dan zag men in de ene stulp het portret van pastoor Daens, als een heiligenbeeld op de schoorsteenmantel. En kwam men in de stulp ernaast, dan stond daar op de schoorsteenmantel een 'Marianne', een pleisteren vrouwenbeeld dat de rode vlag opstak. En dikwijls kwam het voor, dat het er allebei prijkte: een Marianne met de rode vlag náást het portret van pastoor Daens.

Het was een hele organisatie geworden, de socialistische partij en haar bonden, clubs en afdelingen. De ziekenbond, nú onder naam De Vooruitziende Werklieden, werd nieuw leven geschonken door Victor De Geyter. Wat Jan Sanders betraf, die moeide zich met de schandelijk lage lonen, viel alle fabrikanten aan en gaf zijdelings ook nog minister De Bruyn een veeg uit de pan... Want toen deze erop aandrong om boven de spoorweg aan de Zeebergbrug een wegverhoging te laten aanleggen, zei Sanders 'dat hij deze bult alleen maar liet aanbrengen, omdat hij steeds met koets en paard aan de spoorweg wachten moest'.

Stilaan naderde hun Meifeest, waarvan ze nu eens iets groots wilden maken om ons, de 'daensisten', te overtroeven. Er werd een feestkomiteit aangesteld, dat besloot ook de kinderen der socialisten in de stoet te laten opstappen en ze een meilied aan te leren. De dag van Eén Mei viel echter op woensdag en daar niemand het werk ongestraft kon verlaten, zou men het feest de eerstvolgende zondag houden. De gevel van hun lokaal was toen helemaal verlicht, versierd met spandoeken en een wapperende rode vlag. In de stoet stapten de zangers van Jan De Meeter op, verrijkt door drie klaroenblazers. Dan volgden de vlaggen der verenigingen en hierop de kinderen die dapper het meilied zongen:

*komt, knapen en meisjes, stemt in met ons lied
een lied voor het feest van Een Mei...*

Ze werden gevolgd door de vrouwenclub en daarna kwamen in bonte wanorde alle arbeiders die reeds de moed hadden zich openlijk als socialist te laten kennen. Ze waren samen een 1500 man. Maar – liet Van der Meersch weten – de massa die de stoet volgde zonder zich in de rangen te durven vertonen, was nog eens zo groot. Met man en macht was tegen dit socialisme gevochten geweest, nu stonden ze met zijn allen op de Grote Markt, waar ze nog eens in koor hun meilied zongen.

Ook te Ninove was hun meistoet groots opgevat. Daar had men eveneens de kinderen ingeschakeld en ze zelfs helemaal in het rood aangekleed. Vier jonge arbeiders droegen een troon, waarop midden een berg rode bloemen een tweejarig knaapje zetelde, blond en rooskleurig... ‘Het kindje Jezus van de socialisten,’ hoorde men zeggen.

Maar al dit vieren en jubelen, en vooral dat opstappen achter rode vlaggen, gebeurde niet ongestraft. Het onverdraagzame stadsbestuur te Aalst herinnerde zich dat het negen jaar geleden, in 1886, een wetje had gestemd dat verbodde de rode vlag in de straten te dragen of aan een gevel te laten wapperen. Alhoewel dit wetje de laatste twee jaar voortdurend was overtreden, zonder dat nog gereageerd werd, ontvingen nu een drietal hunner partijgenoten bezoek van de politie, met verzoek zich naar de rechtbank van Dendermonde te begeven. Het waren André Van der Meersch, Jan De Meeter en Jan Sanders: ze hadden alledrie op de dag van Eén Mei de rode vlag aan hun huisgevel laten wapperen.

En dit olijk verhaal moet ik toch nog even ten beste geven... Het drietal stapte op naar Dendermonde, en niet zonder reden had Petrus Van Nuffel geschreven dat Jan De Meeter ‘door zijn vieze toeren jarenlang de stad in beroering bracht’... Hij droeg nu de bewuste vlag mee, opgeploid onder de arm. In de rechtszaal ontkende hij ‘een rode vlag te hebben uitgehangen’. En als bewijs wou hij die vlag tonen, zei hij. Hierop ontplooidde hij ze, in volle rechtszaal. Men zag dat de boorden ervan versierd waren met een minuskuul driekleurig franje. ‘Het is geen rode, maar een driekleurige vlag,’

zei hij. Daar moest zelfs de voorzitter der rechtbank even groen om lachen, en wimpelde hij gauw die drie trawanten weg... 'Maak dat ge hier wegkomt.'

Iets wat Van der Meersch de volgende dag deed schrijven: 'De vrienden die een rode vlag willen uithangen, moeten zich tot Jan De Meeter wenden, hij zal ze zó arrangeren, dat er niets op aan te merken valt.' Maar kon men op de rechtbank te Dendermonde even lachen, het stadsbestuur te Aalst wou dit toch niet. Het ging in hoger beroep, want het wou die drie mannen gestraft zien. Begin juli hadden ze opnieuw naar de rechtbank op te stappen en dit keer hielp het tricolore franje niet.

Ondertussen begon de pas 22-jarige Adolf De Neef een begin van muziekmaatschappij op te richten. Het waren vooral jonge fabrieksarbeiders uit de FFR die met veel moeite de notenbalk leerden beklimmen. Jaren zouden echter voorbijgaan, zonder dat de partij ook maar de moeite nam hierom de naam van Adolf De Neef even te vermelden.

Met weerzin zagen de behoudsgezinden de jonge partij groeien, en op alle mogelijke manieren bleef men ze dwarsbomen. Toen Domien Parmentier overleed, een fabrieksarbeider die van haast elke partij-afdeling lid was, besloot men vanwege de ziekenbond in stoet een kroon op zijn graf neer te leggen. Het werd hen door het stadsbestuur verboden. Maar burgemeester Van Wambeke – hij was een oud en levensvat man geworden – liet zich bepraten door de kopstukken hunner partij, die bij hem aanbelden. Hij liet het verbod intrekken en in een kleine stoet stapte men naar het kerkhof op, dragend een kroon met rode bloemen.

Dat Van Wambeke de socialisten niet meer zó genadeloos vervolgde, was vooral het gevolg van zijn politieke nederlaag. Door Woeste opzij geschoven, door zijn eigen partijgenoten onder de voet gelopen, was hij slechts nog een neergeslagen pion naast het schaakbord. Weinig om handen hebbend, wandelde hij in het ochtendzonnetje op de wekelijkse markt rond. Hij hoorde het geschreeuw der marktkramers overstemd raken door een socialistische partijgenoot, die vlugschriften tegen de schoolwet Woeste-Schollaert uitdeelde. Hij bleef even staan en wou weten, wat voor een vlugschrift dat was. Hij kreeg eveneens een in handen gestopt, las het hoofdschuddend en zei toen met oude en matte stem 'zich over zo iets niet meer druk te willen maken'.

Wat dit wetsontwerp Woeste-Schollaert betreft, zowel de socialisten als wij gingen ertegen in verzet, omdat in dit ontwerp nergens sprake was van het door ons verlangde 'verplicht onderwijs'. Onze partijgenoot Ducatillon zei erover: 'De oude bewaarders zijn tegen het verplicht onderwijs, want het is voor hen maar best dat de kleine man geen dagbladen kan lezen.'

Nog iets zeer belangrijks, dat ik over de socialisten niet mag vergeten te melden... Voor de maand augustus hadden ze indrukwekkende feesten voorzien. Er werd in België een internationaal socialistisch congres gehouden, en de Engelsen hadden Jan Byl gevraagd als vertaler eraan deel te nemen. De Aalsterse socialisten hoorden, dat Jan Byl voor enkele dagen in zijn geboortestadje zou zijn en wilden hem nu, als stichter van de allereerste werkersbond, een mooie verrassing bezorgen.

De leden van hun onderscheidene groeperingen werden verzocht zich op een zondagmorgen bij de fotograaf op de Trigel, aan de Zwarte Hoek, te begeven. Daar zouden dan groepsfoto's worden gemaakt, om ze Jan Byl aan te bieden. Het was een der allereerste beroepsfotografen in de stad, maar wat die man ertoe dreef juist dáár zijn zaak op te bouwen? Ver uit de binnenstad verwijderd, op een plaats waar alleen fabrieken stonden, en waar in de avond bij gebrek aan verlichting soms voorbijgangers in het water sukkelden en verdronken. Maar dit was dan de verrassing voor Jan Byl: aan hem, die in scha en schande de stad had moeten verlaten, omdat hij de arbeiders wou organiseren, werd nu een album overhandigd... het album waarin alle partijgenoten prijken en die hun mooiste en dankbaarste zondagochtend-glimlach toonden. De Grote Zaal op de Hoogstraat zat zo stampvol, dat velen die niet meer binnen konden teleurgesteld moesten huiswaarts keren. Jan Byl sprak de samengestroomde arbeiders toe. Het waren herinneringen aan zijn werkersbond die hij opdiste, een bontgekleurd verhaal van hoe de bond er kwam en wat voor onoverkomelijke moeilijkheden op zijn weg werden aangebracht.

Prosper Baudewijn, door de Gentenaars aangesteld om een waakzaam oog te houden op bakkerij en coöperatieve, trachtte Jan Byl nog te overhalen om in Aalst te blijven en er boekhouder der coöperatieve te worden. Er waren inderdaad moeilijkheden met boekhouder Hector Luyckx

– die trouwens zelf een der eerste mannen van Jan Byl was – en lange tijd na zijn dagtaak gratis het administratiewerk had verzorgd. Maar sinds een goed jaar was hij hiervoor betaald geworden aan 24 frank in de week. Zolang hij gratis gewerkt had, was alles van een leien dakje gelopen, maar sinds hij aangesteld was als functionaris begon hij te drinken, en met een zatlap als boekhouder werd het een onhoudbare toestand.

Jan Byl weigerde echter de plaats van zijn vroegere medewerker in te nemen. Ik heb die dag met hem gesproken. Hij vertelde me ook nog, dat hij sinds enkele maanden, op 26 januari, in Engeland getrouwd was met een vrouw uit Manchester, Maria Westhead, en dat hij zijn vrouw nooit zou kunnen overhalen naar Aalst te komen wonen.

Wat boekhouder Hector Luyckx betref, die zou dan toch maar ontslag krijgen. In zijn plaats kwam Felix Podevijn, hoofd van de katoenbewerkerbond en reeds secretaris van de coöperatieve. Als nu ook nog boekhouder ervan, was hij volledig heer en meester geworden. Het leidde tot zeer verbitterde besprekingen en woelige vergaderingen, maar niets mocht baten. De katoenbewerker, met aan hun hoofd Felix Podevijn, hadden de coöperatieve volkomen in handen. En dan nog een zeer lonende coöperatieve, want door de enorme winsten die zij reeds gemaakt hadden, konden ze uitkijken naar ruimere en eigene lokalen, waarin de bakkerij volledig machinaal moest ingericht.

Het werden dan twee aan elkaar palende leegstaande pakhuizen, op de Saskaai, die ze bij notaris De Vidts konden aankopen voor 14.000 frank, met gemak van betaling. Toch hadden ze een stroman gestuurd, zodat De Vidts pas achteraf vernam dat zijn eigendom socialistisch bezit was geworden. Maar er moest binnenin nog allerlei verbouwd worden, en alles samen zou het een goede 25.000 frank worden eer hun lokaal helemaal in orde was. Maar als kinderen die een nieuw stuk speelgoed in handen krijgen, begonnen ze in die leegstaande plaatsen vergaderingen en bijeenkomsten te houden, tot dan de slopers verschenen om een aantal binnenmuren in te slaan. Ze hadden toen nog te wachten tot juni 1896, om de nieuwbouw feestelijk te kunnen inhuldigen.

Als bijzonderheid moet ik hierbij ook opmerken, dat hierdoor het socialistisch lokaal op het eigenste eiland Chipka kwam te staan, waar zich

ook mijn huis en drukkerij bevond. Een straat liep van het een uiterste van het eiland naar het ander, en aan beide uithoeken ervan bevond zich een politieke tempel: wij hier en zij ginder. Het eiland Chipka kwam erdoor in evenwicht.

In de maand augustus besprak men in de Kamer vier dagen lang het nieuw regeringsvoorstel, betreffende de verkiezingen voor de gemeenteraden. Vier dagen lang werd gekonkelfoerd, gedraaid en gekeerd als palingen, om door deze nieuwe verkiezingswet te bewerkstelligen, dat in katholieke gemeenteraden alles ongewijzigd kon blijven en liberale gemeenteraden konden omvergeworpen om er eveneens de katholieken baas te laten spelen.

Toen het dan gemeenteverkiezing werd, was onze christen volkspartij verplicht op sommige plaatsen, zoals te Ninove en te Geraardsbergen, akkoord aan te gaan met liberalen en socialisten, en konden wij hierdoor ook in beide steden een aantal zetels veroveren.

Misschien zouden wij dat ook te Aalst bewerkstelligd hebben, was ik niet weer 'te braaf en te onnozel' geweest – zoals de liberalen mij jaren geleden hadden verweten – want ik was met een ánder voorstel komen uitpakken. Namelijk een evenredige vertegenwoordiging van alle partijen op het stadhuis toe te laten: zes conservatieven, zes liberalen, zes daensisten en twee socialisten.

Alhoewel dit volgens het stemmenaantal een redelijke verdeling mocht genoemd, lachten de conservatieven me vierkant uit en voelden de socialisten zich met maar twee zetels bedrogen uitgekomen. Zij openden dan ook dadelijk het vuur op ons, die zo iets durfden voor te stellen, en zij openden meteen het vuur op de liberalen, die met dit voorstel akkoord gingen. Begin oktober hielden de socialisten reeds een eerste kiesmeeting, en alhoewel het afschuwelijk slecht weer was zat het er stampvol. Zij stelden een eigen lijst op, waarop volgende namen prijken: Felix Podevijn, katoenbewerker; Jan De Meeter, kleermaker; Jan Ghijssens, twijnder; August Marcel, fabrikant in breiwerk; Nestor Schaltin, bieruitzetter. Zodat dus op deze lijst de een verrassing volgde op de ander. Niet alleen dat Felix Podevijn, beheerder, secretaris en boekhouder der coöperatieve, nog steeds als 'katoenbewerker' werd voorgesteld, en dat de liedjeszanger en

herbergbaas Jan De Meeter ook nog de kleermakersstiel uitoefende, maar dat ook nog August Marcel een fabrikant in breigoed was... Iets wat eveneens, net als de kleermakerij van Jan De Meeter, maar van sporadische aard mocht genoemd. Hij was immers een dranksljiter en liet zelfs bijna wekelijks – en dan nog in mijn eigen bladen – een reclame plaatsen waarin hij aankondigde de beste genever te verkopen aan 1,10 frank de liter. En de laatste verrassing van deze lijst: dat de van de liberalen overgewaaiden Nestor Schaltin hierdoor oude partijgenoten als André Van der Meersch, Josse Nichels en Jan Sanders voorbijgestreefd had.

Maar ook de katholieken openden het vuur, en dan weer op de oude en bekende wijze: met in de arbeiderswijken tonnen bier te laten leegdrinken. Hun wijkclubs traden opnieuw in werking en de leden ervan mochten voor enkele dagen weer smeren en drinken naar je welste. Met dit doel werd ook de wijkclub De Waterratten gesticht, in de steeds ziedende en gistende buurt der Vaart, Varkensmarkt en Hoge Vesten – een zelfs bij uitstek socialistische buurt – waar opstootjes en gevechten plaatsgrepen. De Waterratten werden gesticht door zelfde Achiël Eeman, die in zijn jonge jaren ook de Bokkenrijders had opgericht. Petrus Van Nuffel schreef toen over hem: 'Noem mij een enkele kring uit die dagen van lijden en strijden, die niet de stempel droeg van zijn tactvolle medewerking.' Ik weet niet wat Van Nuffel met tactvol bedoelde, maar mijn broer zou het wel een andere naam hebben gegeven.

Ook aan de Nieuwstraatpoort was er op zaterdagavond iets dat de katholieken sectie-vergadering noemden, maar dat in werkelijkheid voor een gratis zuipartij mocht doorgaan. Zo schandelijk dronken was men geworden, dat alle perken er overschreden raakten. Er werd een stropop in de straat gebracht, die men in een priesterkleed hulde en een rode muts opzette. Zij stelde pastoor Daens voor en werd in het openbaar bespot en bespuwd, door de modder van de goot getrokken en uiteindelijk 'gevonnis': men veroordeelde haar om in brand te worden gestoken. Rond de opbrandende pastoor Daens danste men een vreugdedans. Het was weliswaar symbolisch bedoeld, maar leefde men nog een kleine honderd jaar vroeger, het 'verbranden' zou afschuwelijke werkelijkheid zijn geworden.

Ik zette meteen mijn drukpersen in werking om het feit aan te klagen. Maar het had me dit keer zo erg aangegrepen, dat ik er echt de passende woorden niet voor vond. Ik kon alleen maar uitroepen 'dat het een schandelijke heiligschenderij was'. Ook bisschop de Harlez had het erover in een brief aan de *Justice Sociale*: "t Verwondert me niet, dat de katholieke Bewaarders mijn raadgevingen verwerpen... Want zeker zou ik het afraden van tegen een priester schandige spotprenten rond te strooien, en nog meer zou ik het afraden van het priesterkleed door de modder te sleuren om het daarna onder duizenden verwensingen te verbranden. Ja, dat en nog meerdere dingen zou ik afraden...'

Petrus Van Nuffel, die bij de symbolische verbranding ook nog een 'doodsbrief' drukte, schreef voor de komende gemeenteverkiezing verscheidene katholieke strijdliederen, waaronder ik dit toch als werkelijk typerend moet aanhalen:

*Komen ze ooit op het stadhuis, de lichten zijn uit
Ze maken wat foefjes en gedeeld is de buit...*

Van 'lichten doven op het stadhuis' en verdelen van de stadskas gesproken... Van Nuffel inspireerde zich blijkbaar op wat zijn eigen partijgenoten voortdurend bewerkstelligden en waartegen wij tevergeefs in opstand kwamen.

Een ogenblik leek het er zelfs op, of men pastoor Daens niet alleen symbolisch wou verbranden, maar ook nog in werkelijkheid doodslaan. Half november trokken de klerikalen in massa naar onze woonst op, met de bedoeling het huis en de drukkerij tot op de grond af te breken. Deze massa werd gevolgd door politie en gendarmen. Maar als een lopend vuurtje ging het door de stad rond 'dat men het huis van pastoor Daens wou stukslaan' en haast de hele wijk Osbroeck, waar het krioelde van daensisten, kwam aanhollen. En bang dat meteen hún nieuwe lokalen zouden verwoest raken, daagden ook uit de rode wijken der Varkensmarkt en der Hoge Vesten de socialisten op. Het werd geen gevecht, het werd een kleine oorlog. Op het hele eiland Chipka was geen vierkante meter waar niet geslagen, geschopt en gestampt werd. Toen werd ook nog vanuit een open venster in de

Molenstraat met een revolver geschoten. Het bleek vanuit het lokaal der katholieke trompettersclub te komen en toen stroomden alle daensisten en socialisten dáár heen om er alle ruiten stuk te slaan. Gendarmen te paard reden nu op de woedende menigte in. Maar op dit nauwe eiland kon men noch vóór noch achterwaarts, en waar de eerste rijen door de sabels der gendarmen werden neergeslagen, raakten de achterste rijen de Dender ingeduwd.

Over het gedrag der gendarmen werd achteraf van regeringswege onderzoek ingesteld, en de bevelhebber ter verantwoording naar Dendermonde geroepen.

En de uitslag van deze zeer spectaculaire verkiezingsstrijd? Ik schaam me er wat over, want het is door mijn onnozelheid een beetje mijn eigen schuld geweest: weer waren te Aalst alleen maar katholieke verkozenen. Hoe zij daarin slaagden is niet moeilijk te raden... Op Eén Mei waren 1800 welbewuste arbeiders in de stoet der socialisten opgestapt, vervolging en broodroof trotserend. En met de verkiezing kregen ze op hun lijst amper 225 stemmen.

In *Klokke Roeland* probeerden onze vrienden uit Ninove een uitleg te zoeken voor dit wegsmeltend aantal socialisten te Aalst. Zij schreven dat ze er wegsmolten als sneeuw voor de zon, dank zij ons daensisme. Dat mocht wel heel vleierend voor ons genoemd, maar het strookte niet helemáál met de waarheid. Ook André Van der Meersch wist dit wel, want in *Vooruit* schreef hij: 'Als wij maar 225 stemmen behaalden, dan is uw partij daar niet de oorzaak van, want ook geen enkele daensist raakte verkozen. Het is het bedrog en de dwang die dit alles hebben bewerkstelligd.'

Ik moest hem wel gelijk geven, de feiten zouden het ten andere bewijzen. In mijn eigen bladen schreef ik onverbloemd: 'De stad komt stilaan op haar effen, behalve dat men nog altijd versteld staat over al het bedrog, de omkoperij en het wreed geweld dat gepleegd werd. De alleenheersers zouden lijken van het kerkhof gehaald hebben, om ze te doen stemmen. Zes maanden lang is er geld ten beste gegeven, en de laatste dagen was het een stormloop van bedrog, dronkenschap en uitkoperij. Is er ooit in de wereld nog zo'n nacht van dronkenschap geweest, als deze van 16 op 17 november? Tot in de morgen toe hoorden de mensen, die naar de

eerste mis gingen, huilen en zingen. Er zal een gerechterlijk onderzoek plaatshebben, want álles was tegen de wet. Men heeft geld beloofd, een nieuwe plunje, een nieuwe kachel, en men heeft aan de andere kant met broodroof en nog heel wat meer bedreigd.' Ook door de liberale partij werd klacht neergelegd bij het parket te Dendermonde, voor dwang en omkoperij. Maar de nieuwe katholieke verkozenen reageerden hierop door zélf een proces in te spannen én tegen de liberalen én tegen ons daensisten 'wegens laster en eerroof'. Dit proces zou aanslepen tot einde 1896 en het zou heel wat onsmakelijke bijzonderheden aan het licht brengen.

Te Ninove en te Geraardsbergen, en ook te Sottegem en te Moorsel, was het echter feest: de aaneengesloten liberalen, daensisten en socialisten waren de gemeenteraad binnengeraakt. De vreugde die er heerste was niet te beschrijven, het was alsof sedert die zondag een nieuw leven begon. En geen wonder, reeds 23 jaar lang hadden de conservatieven er onafgebroken de scepter gezwaaid, heersend naar willekeur. Een meerderheid van stemmen, op onze verenigde democratische lijst uitgebracht, toonde aan dat veel van hun eigen mensen voor ons hadden gestemd.

Met dit voorbeeld voor ogen begonnen te Aalst liberalen en socialisten elkaar de bitterste verwijten toe te gooien, niet eensgezind te hebben gestreden. De liberalen beweerden dat de socialisten van geen verbond hadden willen weten. De socialisten zegden: 'Waren zij voor een eerlijke verbintenis geweest, de vrijzinnige lijst zou getriomfeerd hebben.'

Ondertussen zette zich, traag en omslachtig, het gerechterlijk onderzoek in gang. Het begon eind december met eerst nog een 'niet-officieel' onderzoek, en een lid der Bestendige Deputatie bracht een eerste verslag erover uit: hij had niets buitengewoons gevonden in het feit 'dat een groot aantal kiezers zich omwille hunner ziekten in het kieshokje lieten vergezellen'. Over de slemp- en braspartijen, of de giften in geld en natura kon hij geen oordeel vellen. Hij twijfelde eraan, of deze van aard waren de uitslag der verkiezingen te wijzigen, maar laakte toch de personen die zich aan dergelijke praktijken overleverden. Verdere aangeklaagde feiten konden volgens hem niet bewezen worden.

Het was alles boter aan de galg. Al wat met de verkiezing was voorgevallen, werd als normaal beschouwd.

Midden december vingen ook de socialisten geruchten op, dat het pastoor Daens nu helemáál zou verboden worden nog mis te lezen. Feit was het, dat men in de kapel van het hospitaal moeilijkheden zocht. Ik zei het reeds, hij mocht er maar mis lezen tussen 8 en 9 uur en hierdoor had hij belangrijke besprekingen in de Kamer gemist... en dan onderlijnden de conservatieven nog zijn afwezigheid! Adolf schreef een recht op antwoord, waarin hij de toestand in het hospitaal aanklaagde. De commissie van Openbare Onderstand stelde hierop de bisschop de vraag, of men hem de kapel verbieden mocht. Monseigneur antwoordde niet. Op 17 juli drong men opnieuw aan, zeggend 'dat hij beroering en stoornis verwekte in het hospitaal, en dat hij ook nog de eis had gesteld mis te mogen lezen als het hém beliefd'. Ook ditmaal gaf de bisschop geen antwoord.

De socialisten hoorden ook nog, dat staatsminister Beernaert bereid was tussenbeide te komen, ten voordele van pastoor Daens. Zij voegden daar op nogal gemeenschappelijke toon aan toe: 'Beernaert, jongen, pas maar op dat ge uw broek niet scheurt.' En hoe kwajongensachtig dit ook was geformuleerd, minister Beernaert zou er inderdaad de broek aan scheuren: ook hij werd hierdoor getroffen door de banbliksems van Woeste. Het liep maar een paar maanden meer aan, of hij moest zich uit de politiek terugtrekken.

En als u het me toestaat, nog een grapje over Woeste... Begin december verschenen de Brusselse bladen met het ontstellend bericht, dat dondergod Woeste zelf was aangevallen en halfdood geslagen. Zij beschreven hoe hij op zaterdagavond naar zijn woning terugkeerde en hij in de Napelsstraat door een persoon werd aangerand, die hem een geweldige vuistslag toediende en daarna in de duisternis verdween. Woeste was door de hevigheid van de slag verbijsterd ten gronde gevallen en werd wat later door enige personen opgenomen, die hem naar zijn woning brachten.

De volgende dag deelden de bladen echter mee, dat dit alles 'enigszins' overdreven werd voorgesteld... Toen Woeste huiswaarts keerde was hij dicht bij zijn woning tegen een andere heer aangebotst, wiens hoge zijden hoed hem ter hoogte van het oog een kneuzing toebracht. Die heer vroeg beleefd verschoning en vertrok, na aan Woeste zijn spijt te hebben uitgedrukt.

1896: Hand in hand

De eerste dagen van januari 1896 begaven zich overal in het Vlaamse land de nieuwgekozen gemeenteraadsleden in feestelijke optochten naar stad- of gemeentehuis.

Te Ninove was het 22 jaar geleden, dat de liberale verkozenen een zetel mochten bezetten, en bovendien konden voor de allereerste keer een paar van onze eigen mannen en ook nog een socialist van de raad deel uitmaken. De hele bevolking volgde in stoet de verkozenen naar het stadhuis, zwaaiend met blauwe, groene en rode vlaggetjes. Er was speciale straatverlichting aangebracht, vuurwerk werd afgestoken en bij aankomst op het stadhuis speelde de beiaard.

De nieuwe gemeenteraadsleden hadden echter eerst nog, vooraleer zich aan de groene tafel neer te zetten, een hoop stadsschulden te betalen die de vorige behoudsgezinde raad had gemaakt: allerlei drukwerken, manifesten en aanplakbrieven, plus een bijkomende onbepaalde rekening, samen een 20.000 frank. Waaruit bleek, dat de behoudsgezinden de hele verkiezingsstrijd hadden gevoerd met het geld der stadskas. Iets wat de kersverse gemeenteraad dadelijk bekendmaakte in een nieuw weekblad, dat zij allen samen uitgaven – liberalen, daensisten en socialisten – en *Het Verbond* hadden genoemd.

Ook te Aalst deden de nieuwe gemeenteraadsleden hun blijde intrede. Het waren echter, voor de zoveelste maal, alleen maar katholieken. Met de gloednieuwe burgemeester Gheeraerds aan het hoofd, lieten ze zich in open koetsen naar het stadhuis voeren. Leo Gheeraerds was 59 jaar geworden en mocht nu eindelijk de driekleurige sjerp in de lenden dragen, nadat hij die jarenlang door Van Wambeke had zien omsnoeren. Van Wambeke kon deze laatste slag, hem door zijn vrienden en partijgenoten toegebracht, niet overleven. In de decembermaand van ditzelfde jaar overleed hij, 84 jaar geworden.

Samen met Gheeraerds deden ook een aantal bekenden hun intrede. Het waren Achiël Eeman, stichter der Bokkenrijders en stichter der

Waterratten, die hiermee als 52-jarige voorvechter der katholieke partij zijn bekroning ontving. Ook dr. Isidoor Bauwens, die zich wel flamingant maar toch steeds betrouwbaar en vooral behoudsgezind katholiek had getoond, was tot gemeenteraadslid verkozen. En naast hem zat Desiré De Wolf in de met bloemen versierde koets, die eveneens met een zetel was beloond voor het inrichten van de praalstoet, bij de eerste steenlegging van het nieuw hospitaal. En tenslotte was er de jonge – pas 26-jarige – Romain Moyersoën, die hiermee zijn politieke loopbaan begon. Weldra zou Moyersoën alle anderen overvleugelen: hij was immers de beschermeling van Woeste, die nooit vergeten had hoe een Moyersoën hem met open armen ontving, de dag toen hij zijn eerste bezoek aan de stad had gebracht en het kasteel de Bethune voor hem gesloten was gebleven. Woeste zelf zat ten andere in de koets, náást zijn beschermeling.

Maar ook al deden ze hun intrede, het laatste woord was nog niet gezegd. Toen ze in hun zetels plaatsnamen, was in een andere zaal van het stadhuis het parket van Dendermonde een onderzoek aan het instellen. Talrijke personen werden opgeroepen en ondervraagd, en aan het eind van januari waren reeds 150 getuigenissen aan het dossier toegevoegd. Men behield daarover het strengste stilzwijgen, iets wat ons vol hoop deed leven. Wij dachten: Het parket heeft erge onregelmatigheden ontdekt, die men nog niet verder wil ruchtbaar maken.

Maar omdat het toch iets té lang uitbleef, zorgde broer Adolf dan zelf voor de nodige ruchtbaarheid: de dag van 30 januari schopte hij in volle Kamer de berg vuilnis open. Hard en striemend kwamen zijn woorden, als zweepslagen, in het aangezicht der katholieken. Het begon met kamerlid Heuse, die eenzelfde kiesbedrog in de stad Ieperen aanhaalde, waar meer dan 57 gevallen van omkoperij waren aangeklaagd. ‘En dat noemt gij aanzienlijk?’, onderbrak Woeste schamper. Heuse antwoordde: ‘In elk geval meer dan voldoende, om de Bestendige Deputatie het recht te doen ontnemen, nog verder bedrieglijke verkiezingen goed te keuren.’

Hierop stond Adolf recht en zei hij, kalm en waardig nog: ‘Dit debat verheugt me, want het geeft me gelegenheid het over de verkiezingen te Aalst te hebben, waar omkoperij en vervalsing triomfeerden. Ik heb deel genomen aan deze verkiezing, maar ik mag zeggen dat de zegepraal der

behoudsgezinden de zegepraal is geweest van bedrog, geweld en slemperij. In de zondagmorgen zag men de slaven ter stembus opbrengen: men had ze 's nachts dronken gemaakt in de kroegen, waarvan de deuren pas ontsloten werden als het de tijd was om naar de stembus op te stappen. Jammer dat ik dit alles in het Frans moet zeggen, anders zou ik het woord "zatlapperij" gebruikt hebben. Getuigen werden eerst naar het stadhuis geroepen, vooraleer ze naar de kies- en telburelen te zenden, en daar werd hen gezegd: "Ge trekt nu 4 frank van de Armenkas, ge kunt 8 frank krijgen als ge wilt."

Met van woede bevende lippen riep Woeste: 'Wat weet jij daarvan, waart ge aanwezig?'

Adolf antwoordde: 'Was ik aanwezig geweest, het zou niet gebeurd zijn. Hoe wilt ge dat de arme man, die afhankelijk is van het weldadigheidsbureel, vrij zou stemmen? Nu reeds geeft een lid der Bestendige Deputatie toe, dat er betreuenswaardige feiten gebeurd zijn, maar de behoudsgezinden roepen schaamteloos: "We zijn verkozen en we blijven verkozen." Ja, zij zijn verkozen, maar het heeft hun geld genoeg gekost.' Er werd gelachen, maar Adolf zette nog striemender zijn aanklacht door: 'Ik spreek niet alleen over geldsommen, maar ook over de som van eer en waardigheid die verspild werd. Nadat zij die mensen hadden opgehitst en dronken gemaakt, kwamen zij onder mijn venster "judas" roepen en met vuiligheid werpen. Ge zoudt ontsteld opkijken, moest ge weten door hoeveel tonnen bier hun triomf is behaald. Ze hebben duizenden hespen en kilometers worsten uitgedeeld.'

Ook om deze 'kilometers worsten' werd gelachen, maar later zouden de katholieken schaamteloos karikaturen van Adolf maken, in priesterkleed en met worsten omhangen. Maar niemand lachte nog, toen hij daarna met bijna door tranen verstikte stem eindigde: 'Men is dan verwonderd, doodarme mensen te horen zeggen: Wat betekenen nog deugd en waardigheid? alleen het geld telt.'

Woeste kon alleen roepen: 'Hoor, de socialisten juichen u toe!'

Adolf negeerde het, en in steeds snijdender woorden riep hij terug: 'Ik sta hier niet om toejuichingen in ontvangst te nemen... In een fabriek te Aalst zei men, dat een groot deel der arbeiders zou afgedankt worden indien de behouders niet verkozen werden. Al deze schandelijkheden verhogen de

haat van het volk. Beklaag u dan niet, kortzichtige politiciers, als er straks uitbarstingen van haat zullen komen. Ik betreur de houding der Bestendige Deputatie en deze van de minister van Binnenlandse Zaken.'

Minister Schollaert meende deze aantijging met wat grappigs te kunnen afwentelen. Hij zei: 'Wat de drinkgelagen betreft, iedereen heeft reeds iets dergelijks meegemaakt. En als de Aalsterse kiezers kilometers worsten kunnen verslinden, bewijst dit alleen maar dat ze een goede maag hebben.' Er was echt niemand die hiermee kon lachen. Bitter antwoordde socialist Vandervelde: 'Ge beseft niet wat ge aan het verdedigen zijt... Niet dat ze goede magen hebben, bewijst dit, maar wel dat ze hongerige magen hebben.' En socialist Bertrand voegde er in nog ijziger kalmte, en drukkend op elk woord, aan toe: 'En bovendien is het verboden door de wet... meneer de minister!'

De stem van Adolf galmde als een klok boven dit alles uit: 'Onze betogingen werden verboden. Wanneer wij in stoet de stad doortrekken kappen de gendarmen in onze rangen. Maar de katholieke secties mochten in stoet, dronken, en met de vlag der Bokken op kop, naar de kiesburelen opstappen. Gij zegt steeds dat ik niets bewijzen kan, welnu, er waren maar 25 stemmen nodig om de uitslag in ons voordeel te brengen, is het dan niet mogelijk dat er 25 vervalsingen zijn gepleegd?'

Wat de behoudsgezinde katholieken razend maakte, was het feit dat hij daar een pleidooi hield om liberalen en socialisten te kunnen doen triomferen. Minister Coremans keek hem met weerzin aan, en zei: 'Een verplaatsing van enkele stemmen zou de zegepraal der vrijzinnigen bewerkstelligd hebben. Pastoor Daens, verdedig hier de democratie en niet de vrijmetselarij!'

Waardig antwoordde Adolf: 'Ik verdedig hier de rechtvaardigheid.'

Woeste stampte met de voeten en riep met overslaande stem: 'Weet ge aan welke manoeuvres GIJ uw verkiezing dankt? Aan het bedrieglijk bericht dat de katholieken 1000 frank wilden betalen aan een vrouw, om te beproeven u te onteren... Zonder dát zoudt ge hier niet zitten.'

De hele linkerzijde verliet hierop de Kamer, en daar geen voldoende aantal vertegenwoordigers meer aanwezig waren, werd de zitting gesloten. Adolf

kon Woeste niet meer van antwoord bedienen, maar in de zitting van 4 februari ging hij gewoon door, alsof de onderbreking pas enkele minuten had geduurd. 'Mijne heren,' zei hij, 'de heer Woeste heeft u uitgelegd op wat voor manier ik verkozen raakte. Wat hem betreft, hij is verkozen dank zij het samenspannen van politie- en geldmacht. De heer Woeste heeft de bisschop tegen mij opgesteld, maar tussen mij en mijn bisschop was er helemaal geen plaats voor hem. Met welk recht heeft hij vermaningen naar de kerkelijke overheden te zenden? Was hij het niet, die een vertrouwelijke brief van de bisschop van Gent openbaar heeft gemaakt? Meneer Woeste, door uw schuld heb ik veel geleden. Mijn leven is vol teleurstellingen geweest, omdat ik trouw bleef aan mijn beginselen. Mijn broer, een katholiek dagbladschrijver, wordt sinds maanden vervolgd, men wil hem kost wat kost in de armoede brengen. Een Aalsters blad der behoudsgezinden telt de tranen, die in onze familie gestort worden.'

Brachten deze bewogen kamerzittingen heel wat opschudding in het land, te Aalst zelf raakte men er niet over uitgepraat. Van der Meersch schreef: 'Elke mens in Aalst weet, dat Daens in niets overdreven heeft. Men kookt van woede om de onbeschaamdheid van Woeste, die dat alles durft te loochenen.'

Half maart zette het parket van Dendermonde het onderzoek naar het bedrog nog steeds voort. Bij vooraanstaande behoudsgezinden werden kasboeken en papieren nagekeken, bij noodlijdende kiezers werden kledingstukken, kachels en andere zaken aangeslagen. Dit alles werd naar Dendermonde overgebracht. In het geheel had men 650 personen onderhoord.

En terwijl dit alles gebeurde, spanden de conservatieven toch nog een 'proces wegens laster' in. De verkozen gemeenteraadsleden waren van oordeel, dat al deze 'geruchten omtrent omkoperij en bedrog' slechts als laster konden beschouwd. Zij liepen een eerste teleurstelling op, toen de rechtbank van Dendermonde zegde, dat de aangeklaagde artikels in de bladen der liberalen en daensisten niet tegen de verkozen gemeenteraadsleden zélf waren gericht, doch tegen de katholieke partij in haar geheel. En na deze pil te hebben geslikt, hadden ze op 20 juni voor

dezelfde rechtbank te verschijnen, ervan beticht de kiezers eetwaren en drank te hebben aangeboden, en geldsommen beloofd aan wie voor hen kiezen zou.

Onder de voornaamste leden der maatschappij 'De Waterratten' gaven enkelen toe, bonnetjes te hebben uitgedeeld om bier en borrels te laten drinken. Enkele leden der maatschappij 'De Ridders van de Mot' gaven hetzelfde toe. Varkensslachter Van den Bergh bekende, dat de Waterratten bij hem voor 80 frank worsten hadden gegeten, en toen hij betaling had gevraagd was hem door de schatbewaarder geantwoord, dat hij zich tot baron de Bethune had te wenden... 'De nacht vóór de verkiezing zijn de Waterratten ook nog 353 worsten komen eten, om zich in de ochtend naar de mis te begeven en daarna, met de vlag aan het hoofd, naar het kiesbureel op te stappen.' De voorzitter wou van hem ook nog weten, of hij ervan op de hoogte was dat de Waterratten tot een kiesmaatschappij behoorden. Hij antwoordde nogal dom: 'Nee, ik dacht dat het een maatschappij van worsteneters was.' Men lachte uitbundig in de rechtszaal. Maar toch lachten de katholieken laatst... want zij werden allen vrijgesproken.

De procureur tekende echter beroep tegen het vonnis aan, en hierdoor moest dan de hele zaak nog eens voor het beroepshof van Gent komen. Daar verschenen de vijf voornaamste betichten: de nieuwe burgemeester Leo Gheeraerds, het nieuwe gemeenteraadslid Achiël Eeman, gemeenteraadsliden Geeroms en Van de Velde, en de nieuwe schepenen van onderwijs, Paul De Clippele. De behoudsgezinden rekenden op een nieuwe vrijspraak en burgemeester Gheeraerds vertelde zelfs overal in de stad, 'dat hij ontslag zou indienen als ook maar één betichte werd veroordeeld'.

Op zaterdag 22 augustus werd uitspraak gedaan over alle aangeklaagde feiten. Men veroordeelde een aantal minderbekenden en sprak de hoofdpersonen vrij. Duidelijk zag men wat de rechters zich voor ogen hadden gesteld: de voornaamste beschuldigen te sparen, doch ze de les te spellen door het kleinere grut te veroordelen. In de stad wou nu elkeen van burgemeester Gheeraerds weten, hoe het met zijn ontslag zat. Hij antwoordde 'dat het nu niet de moment was'.

Toch wilden ze nog in allerhoogste beroep gaan, te Brussel. Woeste gaf hen echter de raad het daarbij te laten. Ze aanvaardden de straffen en de

vingerwijzing, en betaalden de boeten. De knoeierij was hierdoor bewezen... maar van het logische gevolg, de verbreking der verkiezing, was geen spraak meer.

Deze veroordeling van een aantal Aalsterse katholieken was het rechtstreekse gevolg van de aanklachten, die ik in mijn bladen had neergeschreven, en de striemende woorden die Adolf in het gelaat van Woeste had gegooid. De haat der behoudsgezinden tegen de gebroeders Daens werd nu grenzeloos. Men had Adolf op straat in het gelaat gespuwd. Men had hem symbolisch bij middel van een stropop, in priesterkleren en met een rode muts op het hoofd, door de modder gesleurd en in brand gestoken. Dat alles was niet meer voldoende, onze familie moest geruïneerd, gebroken en vernietigd.

Razend omdat Adolf in de Kamers ook feiten van bedrog had aangehaald, die hijzelf in het hospitaal had kunnen vaststellen, kwam de commissie van Openbare Onderstand samen en besloot men, hem nu definitief de toegang tot de kapel van het hospitaal te ontzeggen. Twee maal hadden ze dit reeds aan de bisschop van Gent voorgesteld, doch geen antwoord ontvangen. Nu lieten ze in een brief aan de bisschop weten, dat hun besluit genomen was. Ze stuurden eenzelfde brief naar de pastoor-deken van Aalst, en ook nog een naar Adolf zelf... maar deze kwam een dag later. De bisschop legde zich hierbij neer: hij liet Adolf weten, dat hem de kapel van het hospitaal ontzegd was. En meteen vloog ook nog de pastoor van het hospitaal zelf, Van den Abeele, aan de deur.

Pastoor Van den Abeele was een eenvoudig man, die wars van alle politiek Adolf steeds beleefd en vriendelijk had ontvangen. Hierom werd ook hij in het bisdom aangeklaagd. Toen hij hierover hoorde stuurde hij een memorandum naar de bisschop, waarin hij zijn onschuld bewees. Het had geen nut: hij ontving bericht dat hem zijn bediening in het hospitaal ontnomen was en hij naar Oostakker moest. Daar, bij de Broeders van Oostakker, ontving hij maar de helft zijner wedde meer en werd hij beschouwd als een 'gestrafte priester'.

Ook te Aalst was in de Lange Ridderstraat een gesticht van Broeders. In de volksmond noemde men het 'de Zotte Broeders', omdat er zwakzinnige

geestelijken verpleegd werden. En daar men er vreesde dat Adolf bij hen zou worden gestuurd om er mis te lezen, schreef de directeur al op voorhand een brief naar de bisschop: 'Daens wordt door bijna iedereen beschouwd als een verachtelijk iemand. Onze priesters zeggen, dat zij zich in hun eer gekrenkt gaan voelen, moest hij hier mis komen lezen. Om de liefde Gods, laat zulks niet toe.'

De bisschop koos voor Adolf dan het klooster der Karmelitessen uit, in de Kapellestraat, waar dezelfde zusters verbleven die ook in het hospitaal werkzaam waren. Als Adolf zich dan bij de priorin aanmeldde, verklaarde zij 'hierover verscheidene dagen te moeten nadenken'. Hierop schreef Adolf een brief naar de bisschop, waarin hij voor de eerste maal zijn verbittering tegen het kerkelijk gezag uitte: 'Ik ga dan morgen, zondag, als een gewoon christen naar de mis in de hoofdkerk. Het zal een schandaal te meer worden, maar voor God kan ik niet verantwoordelijk worden gesteld. Ik kan echt niet inzien wat vreugde de kerk erin vindt, me als een hond voort te jagen.'

De priorin der Karmelitessen liet op haar beurt de bisschop weten, 'dat zij wegens het vele werk Daens in haar kapel niet kon toelaten'. Ik wist echter wel beter... Niet het vele werk was een beletsel, maar het feit dat ik eens in mijn bladen iets onaangenaams over deze zusters had geschreven. En namelijk dat zij de rijke zieken aan huis gingen verzorgen voor 28 cent daags, maar dat er ook nonnen moesten bestaan die arme zieken kosteloos aan huis gingen verzorgen.

Na tien dagen als een gewoon gelovige de kerk te hebben bezocht, kon Adolf dan eindelijk mis lezen in de kapel der Theresianen, op de Hoogstraat. *La Justice Sociale* schreef nog een vlammende aanklacht tegen de Aalsterse commissie van het hospitaal, en deze daagde *La Justice Sociale* prompt voor de rechtbank, wéeral 'wegens laster en eerroof'. Dit werd dan hét proces tussen conservatieven en democraten.

Wat de socialisten betrof, die zegden: 'Ons kan het weinig schelen of pastoor Daens mag mis lezen of niet, dat kan overigens weinig aan de prijs van het brood veranderen, maar op het haatdragend karakter der papen mag hier nogmaals de aandacht gevestigd.'

Het was bisschop Stillemans niet voldoende, dat men Adolf van kapel naar kapel joeg, hij stelde ook nog een nota op die rechtstreeks tegen mijn bladen was gericht. Zij werd in alle kerken van het Aalsterse voorgelezen, en was een 'waarschuwing voor de gelovigen' tegen de lectuur van deze bladen. Voor een ontwikkeld mens kon dit alleen maar betekenen dat de gelovige, die mijn bladen las, ze niet als honderd procent katholiek mocht beschouwen. Maar in dit domme, haatdragende en achterlijke nest betekende het, dat mijn bladen 'verboden lectuur' waren geworden. Het betekende, dat alle exemplaren ervan uit de huizen moesten gehaald en verbrand. Of bisschop Stillemans de ganse draagwijdte van zijn epistel overzag weet ik niet, maar vanaf het ogenblik dat op de preekstoel het vonnis over mijn bladen was uitgesproken, werd ook de materiële ondergang van mijn huisgezin zo goed als bewerkstelligd. Dit was werkelijk broodroof, in zijn afschuwelijkste vorm.

Voor de pastoor-deken van Aalst was zelfs dit niet voldoende. Dezelfde zondag waarin ons doodsvonnis op de preekstoel werd uitgesproken, vroeg hij nóg strengere maatregelen tegen Daens. En baron de Bethune, die de preek had aanhoord, zegde van zijn kant: 'Nu moet onmiddellijk de koning verwittigd. De kans staat schoon, we moeten het ijzer smeden terwijl het heet is.' Zij verlangden, dat de bisschop pastoor Daens ook nog zou verbieden nog langer het priesterkleed te dragen.

De bisschop aarzelde. Hij was tot alles bereid, op voorwaarde dat men hém niet verantwoordelijk kon stellen. De pastoordeken schreef hem, dat hij dan de verantwoordelijkheid op zich wou nemen, 'en zelfs duizend maal'.

Vanaf dat ogenblik noemde men ons 'de groene socialisten'. Alhoewel opgevat als een der ergste scheldwoorden die men ons naar het hoofd kon gooien, werden wij inderdaad door al deze maatregelen steeds dichter naar de socialisten toegedreven. In de jaren die volgden zouden wij echt als 'kristene socialisten' handelen.

In mijn bladen werd ik ook nog verplicht, net als in de bladen der socialisten, plaats te ruimen voor een rubriek die 'Strijdpennig' heette. Het was ook dringend nodig geworden... door deze penningen, geschonken door lezers die hiervoor een regeltje tekst mochten inlassen, moest ik mijn door de kerk verboden bedrijf rechthouden. Elk geschonken centje, afkomstig

van volksmensen uit hongerende buurten, ontroerde me. Maar dieper nog ontroerde me datgene wat ze schreven: 'Omdat mijn schoonvader socialist was, moest ik weg uit de fabriek.' Dit eenvoudig zinnetje mag veelzeggender genoemd dan ellenlange artikels en betogen. Het toonde aan, hoe in de arbeiderswijken socialistische en daensistische families zich verbonden voelden, door aan dezelfde vervolging en broodroof bloot te staan. Drie jaar voordien zou ik dergelijke zinnetjes in mijn bladen niet geduld hebben, nu echter raakten ook nog de vroegere rubrieken 'Kerkelijk Nieuws' en 'Priesterlijke Benoemingen' tot een minimum herleid. God is mij getuige dat ik steeds, tot op mijn sterfbed, een vroom en christelijk mens ben gebleven, maar in deze dagen stelde een lezer de vraag 'waarom niet langer grote werken van openbaar nut werden uitgevoerd, onder andere het verdere uitbouwen van de immer onvoltooid gebleven Sintmaartenskerk'. En hierop antwoordde ik: 'Och ja, de vergroting van de Sintmaartenskerk... maar weet ge, we hebben schrik van die grote prachtige kerken, zonder volk in.'

De Strijdpennning lenigde een weinig de nood, want door de broodroof was de verkoop van het blad *De Werkman* in een paar weken tijd van 16.000 op maar 6000 gevallen, en wat later op minder dan 4000. Ook door het een proces op het ander tegen mij in te spannen, trachtte men mijn bladen in de grond te boren. Ook al heeft het geen zin meer, toch geef ik hier nog een erelijst van pastoors en onderpastoors, die de ondergang van mijn huis hielpen bewerkstelligen. De onderpastoor van Ottergem ging van huis tot huis om abonnementen te ontnemen. Telkens als hij daarin geslaagd was schreef hij een open briefkaart om 'met genoegen mee te delen' dat weer een dorpling de bladen niet langer meer moest ontvangen. Onderpastoor D'Hondt, van Welle, begaf zich tot zevenmaal toe naar hetzelfde huis, om de bewoners ertoe te dwingen het blad te weigeren. Hij droeg zijn roem erop, dat door zijn bemoeiingen geen enkel blad nog het dorp binnenkwam. De pastoor van Meldert bespiedde iedere zondag de komst van de verkoper, en gaf zijn meid opdracht deze te volgen, om na te gaan wie nog de vermetelheid bezat het blad te kopen. De pastoor van Meerdonk verbood zelfs de verkoper met *De Werkman* het dorp binnen te komen. De pastoor van Wieze durfde openlijk vanop de preekstoel zeggen 'dat het blad door de kerk verboden was'. De pastoor van Baerdegem sprak een vervloeking uit:

vanop de preekstoel zegde hij 'dat zij die deze bladen lazen, niet meer mochten te biechten komen'.

Een vrouw schreef me: 'Lieve Pieter Daens, ik kom mijn nood klagen... ik heb een kind dat zijn eerste communie moet doen en omwille van uw blad, dat bij ons aan huis komt, werd het kind van de voorbereiding weggestuurd.'

Men ontnam me niet alleen de abonnementen op mijn bladen, maar ook het drukwerk van prentjes en aankondigingen. De naam mijner drukkerij verdween van de kerkaffiches. En als ik volkomen geruïneerd was, zette men nog grondiger dit werk door, met ook nog mijn aanverwante familie in de grond te boren. Mijn zuster zag haar handeltje van prenten en schoolboeken teloorgaan: de leerlingen der scholen werden ertoe aangezet, dáár geen schoolboeken meer te kopen.

Mijn beide dochtertjes, Anna en Maria, liepen school bij de 'Dames van Maria', een inrichting waar vooral de kinderen der goeode katholieken hun opvoeding kregen. Alle andere meisjes werden verwittigd, dat zij niet meer met de dochtertjes van Pieter Daens mochten omgaan. De beide meisjes werden afgezonderd als melaatsen, hun naam 'Daens' was een scheldwoord geworden. Het ergste voor hen was de godsdienstles, die gegeven werd door onderpastoor Ponnet. In het weekblad *Denderbode* schreef Ponnet week aan week, ongetekend, de felste en gemeenste artikelen tegen pastoor Daens. Op de preekstoel in de Sintmaartenskerk maakte hij van elke gelegenheid gebruik onze christen volkspartij aan te vallen. Als hij de laatste sacramenten naar een stervende droeg en hiermee langs ons huis moest, maakte hij een omweg. Hij zei toen: 'Het heilig sacrament moet niet langs het huis van Judas voorbij.' Mijn dochtertjes snauwde hij in zijn godsdienstles voortdurend toe, om ze het leven onmogelijk te maken.

Wat Adolf betref, deze kon zich nog nauwelijks op straat vertonen, zonder door de katholieke burgerij scheldwoorden naar het hoofd te worden geslingerd. In de kroegen maakte men het arme en domme volk dronken, en hitste men het tegen pastoor Daens op. Aan de Werfkapel spuwde een dame hem in het gelaat. En nog eens opnieuw werd een stropop vervaardigd, aangetooid met een priesterkleed, om deze in een kroeg op te hangen en ze allerlei ondenkbare beledigingen aan te doen. Een groep

daensisten belegerde echter de kroeg en droeg de pop in triomf naar ons eiland Chipka, waar ze in eer hersteld werd en men er daensistische liederen omheen zong.

Want er was ook de keerzijde: als pastoor Daens in de buurten der armen kwam, werd hij daar vereerd als een heilige. Uit hun stulpen kwamen ze naar buiten borrelen, de paria's, om hun heilige pastoor te begroeten. Men juichte hem toe, men zong het lied der Groene Vaan. Men was tot alles bereid: arbeiders die zich voor het daensisme uitspraken werden uit werkplaats of fabriek gejaagd, boeren werd de grond ontnomen die ze bewerkten, kleine winkeliers verloren hun laatste klant. Maar zij bléven daensist.

Het schonk Adolf de kracht het hoofd hoog te houden en in de Kamer Woeste deze woorden naar het hoofd te slingeren: 'Hoe zwaar ook het leed is dat ik ondervind, ik zeg u in naam van mijn broer en ook in mijn eigen naam, dat wij de strijd niet zullen opgeven. Gij kunt ons stoffelijk ten onder brengen, maar nooit zullen wij het hoofd buigen onder uw dwingelandij.'

Dit alles beroerde de openbare opinie. Iedereen wou die 'opstandige priester' zien en horen. Men bestormde de tribunes der Kamer. Er werd de deurwachters geld in handen gestopt om toch maar een plaatsje te bemachtigen, als Daens het woord zou voeren. Dames zaten hem met hun toneelkijker aan te gapen.

De socialisten zegden 'dat Daens nu maar met de kerk moest breken'... 'Ons gedacht over pastoor Daens is gekend. Tussen ons en hem is een afgrond, zoals hijzelf steeds heeft gezegd. Toch hebben we meer dan eens onze bewondering uitgedrukt voor de moedige man, die voor de armen en verdrukten optrad. Wij wisten uit eigen ervaring wat hem te wachten stond.'

Pastoor Daens brak niet met de kerk. In de Kamers sprak hij deze weloverwogen woorden: 'Ik ben mijn weg volledig ter goeder trouw gegaan. Maar als zij, die gezag en verantwoordelijkheid in de kerk hebben, van oordeel zijn dat ik me vergis, en als zij mij dit laten weten onder hún verantwoordelijkheid, dan zal ik verzaken aan een werking die ik als goedzijnde beoordeel. Ik zou mij zonder spijt terugtrekken, met het versterkend besef mijn plicht te hebben gedaan.'

Met deze verklaring bracht hij rechtstreeks de bisschop van Gent in het gedrang, die tot nog toe steeds vanuit het duister had toegeslagen. De bisschop schreef hem hierop een brief, waarin hij eindelijk formeel zijn actie afkeurde. Hij achtte zijn aanwezigheid in de Kamer schadelijk voor zijn persoon, het priesterlijk karakter en het welzijn van het land. Hij gaf hem bovendien de 'raad' zich uit het openbaar leven terug te trekken. Adolf liet deze brief lezen aan monseigneur de Harlez en vroeg wat hem te doen stond. En deze, bisschop Stillemans kennende, stelde voor een formeel 'bevel tot ontslag' te vragen. Adolf schreef hierop een brief naar de bisschop terug, waarin hij hem opmerkzaam maakte op het onderscheid tussen zijn priesterschap en zijn politieke functie... 'Als volksvertegenwoordiger heb ik tegenover mijn kiezers de plicht van trouw, die ik nooit mag verloochenen. Een "raad", hoe achtbaar ook degene die hem mij geeft, machtigt mij niet dergelijke verbintenissen te verbreken.'

Bisschop Stillemans durfde het niet aan, het gevraagde formele bevel te geven. Hij won eerst raad in bij het Vaticaan. Het episcopaat zat verveeld met de kwestie. Het was dan de Brusselse christen democraat Jules Renkin die een oplossing voorstelde. Na veel praten slaagde hij erin mijn broer te overtuigen ontslag te nemen in de Kamers, op voorwaarde dat hij onmiddellijk zou vervangen worden door een antisocialist, die echter het programma der daenspartij zou erkennen. De man die onverzettelijk bleef was Woeste. Hij antwoordde bijtend: 'Daens moet weg, en in zijn plaats moet een Aalsterse conservatief komen, die door de schuld der Daensen niet verkozen raakte'. Weinig werd erover geschreven, maar nogmaals zag baron de Bethune een kleine kans, als volksvertegenwoordiger in de Kamer te komen. Woeste had echter gezegd 'een conservatief'... maar dan niet iemand uit die familie de Bethune.

Het werd een eindeloos heen en weer schuiven van stukken op het schaakbord, en ondertussen blééf men met mijn broer verveeld zitten. Koning Leopold zelf begon het op de zenuwen te werken. De dag van het huwelijk van prinses Henriette, na het diner, stelde hij Woeste de vraag wat met Daens moest gebeuren. Woeste antwoordde met luide stem, 'dat men bij kardinaal Goossens op het eruitgooien van Daens moest aandringen'. Kardinaal Goossens zat aan dezelfde tafel en hoorde het best. De koning

keek hem aan en zei toen, eveneens met luider stem: ‘Gaaf er weldra een eind worden gesteld aan het schandaal, gegeven door die priester?’ De kardinaal antwoordde koeltjes: ‘Het geval zal onderworpen worden aan de bisschoppen, bij de eerstvolgende vergadering.’ Koning Leopold kon niet wachten naar zo’n eerstvolgende vergadering, en stelde net dezelfde vraag aan paus Leo XIII. En deze liet antwoorden: ‘Alle instructies zullen gegeven worden, om de moeilijkheid op te lossen.’

Het was ondertussen de tijd geworden voor het proces, door de commissie van Openbare Onderstand ingespannen tegen *La Justice Sociale*, die de verdediging van Adolf had opgenomen toen hij uit de kapel van het hospitaal was gegooid. Woeste zelf had zich als advocaat der behoudsgezinden opgeworpen. Hij begon een vlammende rede, met aan te halen dat Daens in eerste plaats dagbladschrijver, volksvertegenwoordiger en volksménner was, en pas daarna ook nog priester. Hij haalde alle door de behoudsgezinden gelaakte feiten aan, zijn samenwerking met de socialisten, zijn ongehoorzaamheid aan de bisschop... ‘Men heeft niet het recht ons te verwijten dat wij deze priester aanvallen, wij vallen de man aan die onder de arme buitenbevolking de verdeeldheid en het socialisme gaat zaaien’. Maar toen hij ook nog zegde, ‘dat de gebroeders Daens het monopolie durfden op te eisen van verbeteraars van het lot van de werkman te zijn, terwijl hijzelf, Woeste, en zijn vrienden, die zaak steeds verdedigd hadden,’ toen hoorde men gelach in de rechtszaal. Hij keerde zich naar de lachers en alsof hij niet in de rechtszaal maar in het parlement was, riep hij uit: ‘Ja, lach maar... maar wij dóén wat voor de werkman.’

Advocaat Braun pleitte voor *La Justice Sociale*. Hij weerlegde de bewering van Woeste, dat Daens geen goed priester was ‘omdat hij geen catechismusles geeft en geen biecht hoort, maar hij zetelt in de Kamers en bekommert zich om het lot der armen en noodlijdenden. Is hij daarom minder eerbiedwaardig? *La Justice Sociale* wil men een proces aandoen omdat het schreef “dat de commissie van het hospitaal diende gebrandmerkt te worden als galeiboeven”, maar gij zegt “dat het uw plicht is pastoor Daens aan de schandpaal te nagelen”. Is er dan zo’n groot verschil tussen die beide uitspraken?’

Het oordeel der rechtbank was: het artikel in *La Justice Sociale* was beledigend, maar niet eerrovend. De opstellers moesten dit vonnis in hun eigen bladen inlassen, maar mochten niet geschandvlekt. Vanzelfsprekend laste *La Justice Sociale* dit in, en gráág. Vooral de laatste woorden ‘dat zij niet mochten geschandvlekt worden’.

De Aalsterse katholieken stonden te knarsetanden. De volgende ochtend, dinsdag 28 april, stonden ze in het station te Aalst met een talrijke groep Adolf op te wachten. Hij moest immers zodadelijk de trein naar Brussel nemen. Toen hij aankwam omringden ze hem en wierpen ze de grofste beledigingen naar zijn hoofd. Een onder hen deed een stap voorwaarts en spuwde hem in het gelaat. De stationsoverste, die hiervan getuige was, maakte proces-verbaal op.

Op 5 maart werd te Mechelen, onder voorzitterschap van kardinaal Goossens, een vergadering van sociale leiders gehouden. Broer Adolf was vanzelfsprekend niet uitgenodigd, maar wel Leo de Bethune. Er werd een sociaal actieprogramma opgesteld, dat dienen zou als richtlijn voor de katholieke sociale beweging, die er volgens hen nu eindelijk moest komen. Het was een heel tam programma, dat geen enkele actuele kwestie aanraakte, het diende toch maar ter camouflage van ándere besprekingen, die geheim werden gehouden. Hierin werd de christen volkspartij veroordeeld, maar ook de ontoegeeflijkheid der Aalsterse katholieken aangeklaagd.

Voor ons had dit niet het minste nut. Wat zin had het immers, de houding der Aalsterse katholieken af te keuren, als het geheim moest blijven? Mijn broer en ik bleven volkomen onwetend omtrent dit alles. Alleen de officiële en niets betekenende tekst vernemend, schreef ik nog meesmuilend: ‘Baron de Bethune trok met grote triomf naar Mechelen, maar het sociaal congres bleef er in de pan.’

Leo de Bethune zweeg. De enige katholiek die door dik en dun in ons bleef geloven, was monseigneur de Harlez, die zich onzegbare moeite getrooste om ons uit de afzondering te halen. Tegen de wil van Woeste in, van wie hij helemaal niets moest hebben, nodigde hij de vier voornaamste democraten bij zich aan huis uit: Arthur Verhaegen, leider der

antisocialisten van Gent, Carton de Wiart en Renkin, van de *Justice Sociale*, en pastoor Daens, leider der christen volkspartij. Zonder moeite werd een akkoord bereikt: de daensistische groeperingen zouden in een reeds door de katholieken erkende democratische bond worden opgenomen, die de naam van 'Volksbond' droeg. Ik weet dat ik mijn hele leven argeloos als een kind ben gebleven, en op dat moment was ik weer mijn pen niet meer meester: de daensisten zouden nu aanvaard worden! Enkele weken voordien had Adolf nog de Gentse en Brusselse christen democraten uitgemaakt voor 'water-democraten'... 'Vandaar de schijnliefde voor het volk, vandaar de zogenaamde waterdemocraten, die uitgezonden worden om het vermolmde kraam nog wat recht te houden. Maar ons volk is veel te rechtuit en keert de rug naar de papieren democraten op zijn Brussels en zijn Gents. Binnen weinige jaren zullen nog maar twee partijen overblijven: christen democraten en vrijzinnige socialisten.'

Met de aansluiting bij de Volksbond matigden wij ons. Ik schreef, dat dit het einde was van een 'betreurlijke en rampvolle broedertwist...' 't is ook het einde van de miskennis en van de lasterlijke woorden die de christen democraten van Aalst niet gespaard zijn gebleven.' Toch legde ik nog nadruk erop, dat de christen volkspartij bleef wat ze was, met alle vrijheid van handelen.

De behoudsgezinden keken met de grootste argwaan naar deze versmelting van democraten in de Volksbond. Smalend zegden zij te Aalst 'dat de daensisten er waren heengebracht met het strop om de hals'. En vanzelfsprekend beproefden ze ook alles om dit initiatief van mgr. de Harlez te kelderen... eerst en vooral reeds langs de katholieke groeperingen, die eveneens bij de Volksbond waren aangesloten en zich stug en afwerend toonden tegenover de aansluiting der daensisten. De groep van *La Justice Sociale* schipperde daar tussenin. Zij waren weliswaar de meest linkse en revolutionaire vleugel van de Volksbond, maar hun leden waren jongelieden van té goeden huize en met té grote politieke mogelijkheden. Zij stonden te ver van het volk en te dicht bij de oude partij. *La Justice Sociale* was niet uit noodzaak ontstaan, niet uit bittere strijd voor het eigen bestaan, maar omdat de tijd hun rijp bleek voor een dergelijke politieke beweging. Onze christen volkspartij was integendeel ontstaan uit en met het volk. Pastoor Daens

sloot bij de Volksbond aan, niet met de strop om de hals zoals *Denderbode* schreef, maar met de hand aan het wapen. De hele tijd waarin we bij de Volksbond aangesloten bleven, waren we argwanend en op elke mogelijke hinderlaag voorbereid. Onze vriend Plancquaert, die in het Gentse een eigen blad had opgericht, met titel *Het Recht*, schreef hierin: ‘De Gentse daensisten zijn niet haastig om een verbond te sluiten... men valt gauw genoeg in een behoudsgezinde bedriegersput.’

Arthur Verhaegen keek met vrees de toekomst tegemoet, en vooral toen hij hoorde dat Woeste zich schuimbekkend tegen deze Volksbond richtte. Woeste richtte zelfs onmiddellijk een ándere bond op, die hij ‘de derde sectie der Werkmanskringen’ noemde. Hij nodigde alle katholieke arbeiders uit zich erbij aan te sluiten en zei: ‘Een akkoord met de daensisten is onmogelijk. De Aalsterse katholieken houden eraan de zetel terug te winnen, die hen door verraad is ontstolen.’

Ach, is het nodig nog en nog eens te herhalen, hoe het de Aalsterse katholieken alleen om die zetel in het parlement te doen was? Pastoor Daens was in opstand gekomen tegen de vijf, zes rijke families die de stad beheersten en had hen een winstgevende zetel ontroofd, en dát was het wat ze onmogelijk konden vergeven of vergeten.

Ook bisschop Stillemans vergat niet. Hij riep mijn broer tot zich, en als deze niet onmiddellijk kwam aandraven liet hij hem schrijven ‘geen mis meer te mogen opdragen tot hij zich aangemeld had’. Adolf ging, maar bij zijn terugkeer zag ik hem onmiddellijk een brief opstellen, waarin hij zijn verlangen te kennen gaf ‘niet verder meer ontboden te worden, daar hij niet in staat zou zijn kalm te blijven’... ‘Ik denk dan aan de ondergang mijner familie, die door uw bisschoppelijke nota’s werd bewerkstelligd.’

Dichter Karel Van de Woestijne schreef naar de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, dat deze strijd tussen pastoor Daens en bisschop Stillemans ‘iets episch had, dat alleen een Balzac vermocht te schilderen’.

Wat de vervolging mijner familie betrof, hierover zegden de socialisten: ‘We hebben dit sedert lang voorspeld, want wij hebben het allemaal zélf aan den lijve ondervonden.’ En dat zal wel bittere waarheid zijn geweest: kon ik een lijst aanleggen van pastoors en onderpastoors die mijn ondergang

bewerkstelligden, van wat zij te verduren kregen die zich socialist durfden te noemen, daar zal nimmer een bilan van op te maken zijn. De zwaksten onder hen hadden redding in de vlucht gezocht, ze waren uitgeweken naar Gent of Brussel, en sommigen nog verder, naar het Walenland of Noord-Frankrijk. Zij die bleven moesten het lot van uitgestotenen aanvaarden en zijn gehaat geworden als geen... maar deze haat mocht dan wederkerig genoemd.

Als in die dagen van 1896 de reeks nachtelijke inbraken werd voortgezet – reeds jarenlang hoorde men van diefstallen in de herenhuizen der stad – dan gaf André Van der Meersch deze berichten alleen maar met leedvermaak. Als bij een fabriekseigenaar werd binnengedrongen met een valse sleutel, die men reeds dagen op voorhand had vervaardigd, kwam dit bericht onder de ironische titel ‘De Sleutel’, en eindigde hij met ‘Ze hebben zich met 2000 frank tevreden moeten stellen.’ En als werd binnengedrongen in een herberg, waar men er vandoor was gegaan met de spaarkas ener katholieke maatschappij, schreef hij zelfs: ‘De leden dezer maatschappij zullen nu wel een tijdlang de bek in de pluimen moeten houden.’

Alhoewel ik in mijn bladen erover schreef, deelde hij zelfs niet eens mee, dat bij besluit van de nieuwe gemeenteraad een ‘stedelijke werkbeurs’ was opgericht. Zij kwam in werking op 15 juli, en met de nieuwbenoemde schepenen van Arbeid werden ook nog vier bestuursleden aangeduid... allen katholieken. En ik begreep vrij spoedig, dat het niet het minste nut had iets over deze werkbeurs te zeggen: zij diende alleen maar om arbeiders te ronselen, voor fabrieken waar men in staking was gegaan.

Maar niet lang meer zou Van der Meersch zijn bittere nieuwtjes voor *Vooruit* daar aan de schenkbank in het Sintjorisstraatje schrijven. De werken aan hun nieuw lokaal op de Saskaai vorderden zo snel, dat ze dachten het nog met Eén Mei te kunnen inhuldigen. Maar het moest verschoven worden naar juni, en hierdoor viel dan hun feest van Eén Mei in het water... Een grote teleurstelling, want ze hadden ons stadje perplex willen stellen: hun fanfare was gesticht en ze keken begerig uit naar de dag, waarop ze met hun blinkend koper op straat konden komen.

Daar het niet kon te Aalst, begaf Adolf De Neef zich met zijn mannen naar Gent om dáár in de Meistoet op te stappen. Het waren twaalf muzikanten, drie trommelaars en een grote trom. Onder de twaalf muzikanten bevonden zich drie daensisten – ik vergat het door al die miserie met mijn bladen mee te delen, maar we hadden een paar maanden tevoor ook al een fanfare opgericht – en die waren komen aanhollen als ze hoorden dat men bij de socialisten muzikanten nodig had. De rest waren fabrieksjongens van de FFR en daar deze op houten klompen liepen, ook in hun optochten, noemde men hun fanfare spottend ‘het muziek der houten klompen’.

Hun nieuwe tempel was dan klaar. Hij bevond zich op het eiland Chipka, op de hoek van de Saskaai en de Iweinstraat, op nog geen honderd meter van mijn huis. De beschrijving die ze ervan in *Vooruit* gaven, had ik echt niet nodig. Het ging er vooral in over de bakkerij die nu helemaal mechanisch was ingericht, zodat 156 broden per uur konden gebakken worden. Men had het hele lokaal, en ook de fanfare, naar deze bakkerij genoemd: ‘Hand Aan Hand’. De naam ‘Recht voor Allen’, die Van der Meersch voor het lokaal in het Sintjorisstraatje had bedacht, was hiermee overboord gegoooid.

De tegenstrevers stonden niet perplex, ze schuimbekten van woede. Dr. De Naeyer, katholiek gemeenteraadslid geworden, en zelf eigenaar van twee winstgevende fabrieken, kon niet nalaten de rekening der socialistische broodbakkerij op te maken en de bekomen cijfers zwart op wit in een manifest openbaar te maken. Hij haalde daarin aan, dat de bakkerij in 1893 van wal was gestoken met een kapitaaltje van 3000 frank, in het huurhuis der Sintjorisstraat, en dat men drie jaar later dit huurhuisje reeds kon verlaten en met de gemaakte winsten twee pakhuizen op de Saskaai aankopen... ‘Dan werd een derde huis aangekocht, een vierde, en alles werd binnenin weggebroken en in grote zalen en prachtige lokalen herschapen. Op zeer weinige jaren moet de 3000 frank omtrent de 100.000 frank geworden zijn.’ Hij somde ook nog de bezittingen op: een mechanische oven van 6000 frank, een mechanische kneedmachine van 2000 frank, een gasmotor van 1500 frank, vijf broodkarren door honden getrokken... ‘Men mag zeggen, dat zij met deze broodfabriek 20.000 frank per jaar winnen.’

Weldra zou die gloednieuwe bakkerij opnieuw moeten vergroot worden en zou men in de Iweinstraat – straat die naar mijn eigen huis leidde – bij de bakkerij ook nog een coöperatieve winkel oprichten die hen 75.000 frank had gekost. Toch schreven de socialisten bij het openen der lokalen: ‘En nochtans dient men hier met een gewichtig feit rekening te houden: de bouwmeester beschikte over zeer geringe geldmiddelen, zodat al de oude materialen moesten herbruikt.’

Voor het inhuldigen dezer nieuwe lokalen hadden ze grote feestelijkheden voorzien, onder andere een massale optocht door de straten der stad. Hiervoor had Van der Meersch het stadsbestuur gevraagd, een eind te maken aan het politiewetje, dat het dragen der rode vlag verbood. Het werd door het nieuwe stadsbestuur met eenparigheid van stemmen geweigerd. De socialisten hadden kunnen antwoorden, dat de katholieke kiezers wel met hun vlag aan het hoofd naar de kiesburelen mochten opstappen, maar dat deden ze niet eens. Als mieren werkten ze zich gewoon door, over alle hindernissen heen.

Het werd dan hun grote feestdag. In de arbeiderswijken was het noenmaal iets vroeger op tafel gebracht, ook in de huisgezinnen onzer daensisten, om zo gauw mogelijk op straat te zijn en de stoet te kunnen zien. Uit het station borrelden ten andere reeds de vreemde groepen de stad in. De Gentenaars waren er al, niet met 1500 man zoals beloofd, maar met 2000 man. En langs de steenweg kwam nog een andere groep Gentenaars aan: een honderdtal mannen op blinkende fietsen, hun ‘veloclub’. Deze veloclub opende ook de stoet en vanzelfsprekend werd zij onmiddellijk gevolgd door hun grote trots: hun fanfare... waarin mannen van onze eigene daensistische fanfare opstapten. Achter haar volgden alle socialisten der Denderstreek, en dat was – ik moet het toegeven – een onafzienbare menigte geworden... ook al werd het in de bladen der tegenstrevers voorgesteld, of ze maar met een handjevol waren. Hele arbeiderswijken, vooral in de buurten van de Varkensmarkt en de Hoge Vesten, waren feestelijk verlicht en tot vuurwerk toe werd er afgestoken.

De weerklank der feestelijkheden kon men ook lezen in mijn eigen bladen. Het was haast twee jaar geleden, dat ik nog met een woord gerept had over de socialisten in ons stadje, en hierdoor mijn mening erover had

weten te verbergen. Nu schreef ik: 'Zondag, schoon weer geweest, veel volk geweest, veel beweging. Alles bleef stil, dank aan het vertrouwen dat men gesteld had in de rustminnende geest der bevolking. Indien men de stoet verboden had, de pompiers gevraagd, de gendarmen, de gardciviek, 't zou er waarschijnlijk opgezeten hebben. In de stoet werden veel jakobijnenmutsen gedragen. Alleen de meisjes uit Gent waren veel te vrank en te stout voor ons volk: daar op straat springen en dansen en de Marseillaise zingen, en rondkijken met ogen als dragonders! Later, als het bier van Aalst begon te werken, men zag groepen meisjes al zingend over straat lopen.' Ach ja, broer Adolf heeft het me soms in momenten van plagerij gezegd, dat niet hij maar ik pastoor had moeten worden. Maar ik kon er echt niets aan verhelpen, ik had iets tegen meisjes die zingend langs de straat liepen. Toch had het geen zin, dat ik dit de socialisten voor de voeten wierp... Broer Adolf zou ook in Brugge aan het hoofd van een stoet opstappen, waarin benden fabrieksmeisjes dansend en zingend meeliepen, al roepend 'vivat paster Daens en hij mag er wezen!' Iets wat dan de katholieke bladen dankbaar gebruikten om in hún bladen te schrijven: 'De hoeren van pastoor Daens liepen ook mee.'

Toch was mijn toon wel heel anders geworden. Buiten deze meisjes, die me met té stoute ogen aankeken, hun jakobijnenmutsen op het hoofd, kon ik geen enkel woord van afkeuring neerpennen. *Denderbode* echter, waarin Clemens Van de Putte en onderpastoor Ponnet schreven, lieten weten dat uit elk stadje der Denderstreek maar 15 man aanwezig was en de meesten hiervan dan nog voortdurend riepen: 'Leve paster Donsj!' *Denderbode* beschreef ook de losbandigheid, de zedenschendende uitroepen, de spot met de heiligenbeelden die op sommige straathoeken in nissen ingebouwd staan, de beledigingen aan pastoors, nonnetjes en begijntjes... Iets wat Van der Meersch overnam en er daarna aan toevoegde: 'Dit alles dan in de verbeelding van *Denderbode*, want dit snertblaadje moet toch elke week met hatelijkheden gevuld.'

Het voornaamste bleef echter hun fanfare, die overal aan en bij was. Werd in hun lokaal meeting gehouden, dan trok de fanfare eerst de stad in, lokte in de arbeiderswijken het volk op straat, zowel socialisten als daensisten en liberalen, en door een steeds groeiende aanhang gevolgd

keerde men spelend naar hun lokaal op de Saskaai terug. In september pakte het bestuur der fanfare ook nog met het voorstel uit, in de stad een muzikfestival in te richten. Zij nodigden hiertoe het muziekkorps der vooruitstrevende liberalen uit, en ook nog ons eigen muziekkorps. Wij waren akkoord aan dit festival deel te nemen, doch ik stelde als voorwaarde dat niet ál te veel socialistische propaganda zou gemaakt worden. Ik stond er onder andere op, dat bij de gemeenschappelijke optocht door de stad het spandoek werd verwijderd: 'Socialisten aller landen, verenigt u.' Dit konden de socialisten niet over het hart krijgen, en als het spandoek dan tóch te voorschijn kwam, verdwenen zowel wij als de liberalen. Heel alleen overblijvend overhandigden ze dan een rode vlag aan het muziekkorps en speelden ze de Marseillaise... maar speelden ze ook nog het vaderlands volkslied, want dát waren ze met de andere partijen overeengekomen.

Ze werd de trots van de ganse Denderstreek, de rode fanfare, en moest van dorp naar dorp om alle feesten, bijeenkomsten en meetings op te luisteren. In het dorp Onkerzele, in de onmiddellijke nabijheid van Geraardsbergen, was zij eveneens op een rood feest en opende zij een stoet, onmiddellijk gevolgd door weeral een grote groep fabrieksmeisjes. Het inspireerde de pastoor van Onkerzele de volgende zondagochtend tot een stichtende preek. Hij had het over 'die vuile Mariannen, waar de parochie drie dagen later nog naar stonk'. En op de preekstoel keerde zijn woede zich vooral naar de overheid, 'die dergelijk walgelijk schouwspel niet verboden had'.

Ondertussen keek Victor De Geyter met lede ogen de ongebruikte toneelzaal in het nieuwe lokaal aan. Het was een zaal met 600 zitplaatsen, een podium en zelfs een kleedkamer voor de artiesten... maar van hun toneelbond bleef niets meer over. Het was ook te begrijpen. Zij hadden hun fanfare om alle feesten mee op te luisteren, en ze beschikten aan de andere kant over iets totaal nieuws, dat weldra de grote concurrent van alle toneel zou worden: een toverlantaarn. Met deze toverlantaarn gaven ze elke zondagavond 'lichtbeelden' aan de vensters van hun lokaal, en daar de overkant van het water nog steeds de geliefde wandelplaats der Aalstenaars was, stond het daar telkens zwart van volk om de lichtbeelden aan te gapen.

Het werd een te grote propaganda voor de socialisten, en burgemeester Gheeraerds deed het dan ook verbieden.

Men gaf hierop lichtbeelden binnen in de ongebruikte toneelzaal, en daar deze ruimte beperkter was dan de overkant van het kanaal, konden alleen hun partijgenoten toegelaten, in bezit van de lidkaart. Hier was geen sprake meer van nog reclame te maken of met kaarten te moeten leuren: de toverlantaarn, voorloper van de bioscoop, had zijn intrede gedaan en een zee van volk kwam aanstormen. Dikwijls hebben wij erover gepraat, mijn broer en ik, maar een dergelijke propaganda konden wij ons nog niet veroorloven... we bezaten geen coöperatieve broodbakkerij waarmee we, als we dr. De Naeyer moesten geloven, 20.000 frank winst per jaar konden maken.

De provinciale verkiezingen naderden. Opnieuw was het Ninove, dat er eerst aan dacht. Liberalen, socialisten en daensisten hadden immers samen een overwinning behaald, iets enigszins in de Denderstreek en zelfs in heel Vlaanderen. Dit keer wilden onze vrienden aldaar hetzelfde zien gebeuren: half november fristen ze het geheugen der kiezers op. Men organiseerde een lichtstoet in de straten, waarbij honderden deelnemers lichtballonnetjes droegen. Rode, groene en blauwe vlaggen volgden en een stroom van volk zong de liedjes der vorige verkiezing.

In Aalst keken wij weer de kat uit de boom. De socialisten lieten een proefballonnetje op, door de vraag te stellen of de liberalen weer enkel en alleen bij paster Daens steun wilden zoeken, zonder hén daarbij te raadplegen. En als hierop geen antwoord kwam, besloten ze heel alleen met een eigen lijst uit te pakken.

De kiezing zou, zoals steeds, een daverende overwinning voor de behoudsgezinden worden. Hun voornaamste kandidaten waren Achiël Eeman, stichter der Bokkenrijders... met ook nog baron de Bethune, die dan eindelijk gratie had gekregen, dank zij al zijn drijfverijen tegen mijn broer, en bij deze provinciale verkiezing voor de allereerste keer als behoudsgezinde katholiek zijn kans mocht wagen.

De socialisten hadden op hun lijst Prosper Baudewijn, de Gentenaar die in Aalst beheerder der samenwerkende bakkerij was, Felix Podevijn,

secretaris en boekhouder der bakkerij, August Marcel en Nestor Schaltin. Wat ons betrof, wij hadden buiten Adolf Daens en Aloïs De Backer ook nog de horlogemaker Boone uit de Kattestraat, en landbouwers De Kerpel en De Smet.

U moet het wel enigszins vreemd vinden, dat ik wel de ‘petite-histoire’ der socialistische partij geef, en zo weinig mededeel over onze eigen partij. En inderdaad, men heeft over mij gezegd dat ik zo babbelziek was en steeds bereid om met schilderachtige bijkomstigheden uit te pakken. Maar wat ik belangrijk vond om over de socialisten te onthouden en neer te pennen, deelde ik in mijn bladen niet mee over onze eigen beweging. Het was me alles zo vertrouwd omdat ik steeds aan het hoofd stond van wát ook werd gesticht, dat ik het niet nodig oordeelde het in mijn bladen mee te delen.

Maar ook wij hadden dan onze fanfare, die we eerst nog de enigszins zonderlinge naam ‘Het IJzeren Hand’ gaven, omdat ze in een herberg met deze naam was opgericht – het zou later ‘Tot Heil des Volks’ worden – en bovendien hadden we nog enkele andere muzieken in de Denderstreek. In juni was er te Sottegem een festival van onze eigen muzieken waar er, gek genoeg, een vrij ruw gevecht ontstond. Een muzikant van Denderhoutem wou de mannen van Nieuwerkerken tergen – alhoewel zij nu verenigd waren in onze een en dezelfde democratische partij, bestond sinds lange jaren tussen dorpen onder elkaar een blinde en domme naijver, en zelfs haat, zoals men zich alleen maar kan voorstellen in dorpen van koppensnellers in de jungle – en vond deze muzikant er niets beters op, dan ‘Leve Woeste’ te roepen. Het was als grap bedoeld, maar hierop begon het ene democratische muziek op het andere in te slaan, zodat ik schrijven moest: ‘Men spreekt van 17 stukgeslagen instrumenten.’

Uit de Strijdpennning in mijn bladen kon men verder vernemen dat onze fanfare reeds een eigen vlag bezat: ‘Omdat zondag iemand stond te wenen van ontroering, als hij de vlag zag.’ Deze vlag werd echter pas ingehuldigd in september, ‘in het lokaal van het muziek’. Nergens had ik meegedeeld waar zich dit lokaal bevond, maar het was dan ‘De Letterzetterkring’ op de Graanmarkt geweest, waar een van mijn letterzetter herberg hield. Omdat er achteraan een ruime bergplaats was hielden we hier meetings en

begonnen we een weinig later ook toneelopvoeringen te geven. Voor kleinere en meer intiemere bijeenkomsten kozen we echter de herberg 'De Nieuwe Wereld', in de Molenstraat.

'Het IJzeren Hand' viel echter spoedig uit elkaar, bij gebrek aan muzikanten: zij die deel ervan uitmaakten werden gebroodroofd, zochten werk op de FFR en sloten zich daar vrij gauw bij de socialistische fanfare aan. Later werd onze eigen fanfare dan heringericht, en zoals gezegd, onder naam 'Tot Heil des Volks'. Rogghé, door de muzikanten 'vader Rogghé' genoemd, was muziekmeester. Jaren later wisten onze muzikanten nog te vertellen, dat bij het eerste verjaringsfeest een banket werd gegeven. Op het menu stond als allereerste 'soep met ballekes'. De soep was er, maar weinigen troffen in hun bord een vleesballetje aan. En ook hier kon ik mijn grapjes niet achterwege laten, achteraf gaf ik verslag der feestelijkheden en naast de vermelding van de 'soep met vleesballetjes' plaatste ik de tekening van een pistool. Al onze mensen moesten daar hartelijk om lachen, want ze begrepen best de bedoeling: de balletjes waren er vanop verre afstand ingeschoten met een pistool.

Wat onze ziekenbond betrof, deze was gesplitst in haast evenveel bondjes als er volkswijken waren. Tenslotte stuurde mijn leerling Van Schuylenbergh erop aan, al deze bondjes zoveel mogelijk te groeperen.

Buiten deze ziekenbonden begonnen we ook onze eigen vakverenigingen op te richten. Nauwelijks was een oproep hiervoor verschenen, of enkele dagen was reeds de vereniging der wevers opgericht. Ze bestond uit voornamelijk mannen van Nieuwerkerken en Haaltert, waar het haast allemaal daensisten waren en die in de Aalsterse weverijen werkzaam waren. Ook al mocht dit als tegenwicht voor de socialistische vakbonden beschouwd, nimmer legden we elkaar een stro in de weg. Weldra zouden we zelfs voortdurend samen strijden voor loonsverhoging en betere werkvoorwaarden. Iets wat er helemaal anders zou toegaan, later, als ook nog antisocialistische vakverenigingen werden opgericht... Deze verenigingen zouden er alleen op uit zijn, de socialistische en daensistische verenigingen in de grond te boren.

Dit was dan alles, voor het jaar 1896. Behalve dan ook nog, in september, een algemeen gewestelijk congres der socialisten. Het werd gehouden in 'Hand Aan Hand', op de Saskaai, en er werd vooral gepraat over het mogelijke uitgeven van een rood partijblad voor de ganse Denderstreek. Want ook al konden ze grote gebouwen en nieuwe machines voor hun bakkerij kopen, wat ze nog steeds ontbraken was een eigen blad waarin ze eens, zonder censuur van Gent, helemáál hun gal konden uitspuwen. Er zouden een paar proeven volgen met een maandblad, dat steeds onregelmatiger verscheen en tenslotte verdween. Pas vier jaar later, in 1900, zou dan definitief hun weekblad verschijnen... En niet tot ónze vreugde, helaas. Want in die vier jaar veranderde zoveel, dat ik soms stampvoette, soms walgde, soms zelfs vloekte – als u dit van mij kunt aannemen – om hun domheid en kortzichtigheid.

En zoals gezegd, de 84-jarige gewezen burgemeester Van Wambeke, in de sloot geduwd door zijn vrienden en partijgenoten – en zelfs als burgemeester vervangen door zijn vroegere medewerker Leo Gheeraerds – stierf op 3 december. Bij zijn dood schreef ik: 'Elkeen weet dat de christen volkspartij, uit eerbied voor de ouderdom van Van Wambeke, hem zijn zetel wilde laten zolang hij leefde, onder voorwaarde dat na zijn dood die zetel zou toekomen aan een kandidaat der christen volkspartij. De heer Van Wambeke was hiermee volkomen akkoord en zegde tot de brave katholiek, die als bemiddelaar was opgetreden¹, dat hij onmiddellijk dat akkoord wou ondertekenen. Maar dat maakte de rekening niet van sommige heerszuchtige mannen.'

1 En met deze 'brave katholiek' bedoelde ik de pastoor van het hospitaal,
Van den Abeele, die alleen maar om deze bemiddeling schandelijk van
zijn plaats als pastoor werd ontheven.